

Antoni Furió
«No és concebible un valencianisme
si no és catalanista»

Una conversa amb Agustí Cerdà

EINES 17

Joan-Elies Adell
Sebastià Alzamora
Gavino Balata
Francesc de P. Burguera
P. Carbonell
Josep Maria Castellet
Eusebi Climent
Eulàlia Duran
Joan Fuster
Miriam García
Josep Guàrdia
Dominic Keown
Joan Lladó
Joan Francesc Mira
Toni Mollà
Gustau Muñoz
Jordi Muñoz
Josep Palàcios
Vicent Pitarch
Enric Pujol
Antoni Riera
Antoni Rubio
Antoni Serra
Till Stegmann
Enric Tàrraga
Vicent Terol
Joan Vea
Francesc Viadel

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Calàbria, 166 entresòl
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

President

Josep Huguet

Vicepresidenta

Alba Castellví

Director

Josep Vall

Vocals

Jordi Ausàs
Josep Bargalló
Joan Casamitjana
Marina Llansana
Eduard López
Isabel Nonell
Jordi Roig
Lluís Salvadó
Anna Simó

Administració

Joan Almacellas

**Arxiu,
Biblioteca
i Documentació**

Natàlia Lara

**Secció
d'Estudis
Històrics**

historia@irla.cat

**Secció
d'Estudis
Polítics**

Arnau Albert

**Secció
d'Estudis
Socioeconòmics**

Isabel Nonell

EINES

17

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i EINES no s'hi identifica necessàriament. Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'EINES.

En enviar el seu treball a la redacció d'EINES, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet. Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a eines@irla.cat

Agraïments

Brigi Alapont
Joan Armangué
Andreu Bosch
Jordi Fernandez
Ramon Gual
Teresa Garcerà
Joan Maluquer
Pau Osòrio

Projecte gràfic

Suki design

Maquetació

Santi Bracons
Glòria Comellas

Impressió

Cevagraf SCCL
Dipòsit Legal B-31564-07
ISSN 2013-1518

Director

Josep Vall

Coordinació

Arnau Albert

Correcció lingüística

Aina Ríos

Redacció

eines@irla.cat

Subscripcions

Joan Almacellas
Telèfon 93 567 78 63
administracio@irla.cat

Sumari

- 7 **PORTAL**
**El Principat
no és una nació**
Joan Lladó
- 8 **EL MEU JOAN FUSTER**
Francesc de P. Burguera
Jordi Carbonell
Josep Maria Castellet
Eliseu Climent
Eulàlia Duran
Miracle Garcerà
Josep Guia
Joan Francesc Mira
Toni Mollà
Gustau Muñoz
Josep Palàcios
Vicent Pitarch
Enric Pujol
Antoni Serra
Till Stegmann
Enric Tàrraga
- 17 **CONNEXIONS**
Fuster i l'espanyolisme
Jordi Muñoz
- 23 **Països Catalans: una proposta
fusteriana vigent al segle XXI**
Antoni Rubio
- 33 **La comunitat catalana
no pot prescindir de ningú**
Sebastià Alzamora
- 41 **Joan Fuster i els necessaris
Països Catalans**
Francesc Viadel
- 49 **NAVEGADOR**
**La projecció internacional
de Joan Fuster**
Dominic Keown

55 FÒRUM

Antoni Furió:
**«No és concebible
un valencianisme
si no és catalanista»**

Una conversa amb Agustí Cerdà

67 VARIABLES

**Panoràmica de l'ús social
de la llengua catalana**

Vicent Terol

81 FULL DE CàLCUL

**Els Països Catalans al món.
Una perspectiva econòmica**

Joan Veà

95 ARXIU

Entre l'essència i l'opinió

Antoni Rico

105 EXPLORADOR

**L'Alguer (i Sardenya)
al si dels Països Catalans:
passat, present i futur**

Joan-Elies Adell

Gavino Balata

113 FINESTRA

**Entre nosaltres
(A propòsit de *Converses
inacabades*)**

Toni Mollà

118 CLÀSSIC

Qüestió de noms

Joan Fuster

128 DISCOTECA

Orígens i casualitat de Raimon

Joan Fuster

136 TRIBUT

**Michel de Montaigne.
Una vella, afable,
corrosiva companyia**

Joan Fuster

138 PUNT DE LLIBRES

PORTAL

El Principat no és una nació

Enguany, 2012, s'escau una triple efemèride molt significativa. El 90è aniversari del naixement i el 20è de la mort de Joan Fuster (1922-1992). I el 50è aniversari de la publicació, el 1962, d'algunes de les seves obres més cabdals per la recuperació nacional dels Països Catalans: *Nosaltres, els valencians* i *Qüestió de noms*.

L'aparició de Joan Fuster en un dels moments més foscos de nostra història i la seva gegantina aportació multidisciplinària, brillant entre les enclotxes d'un poble sotmès, marcà el punt d'inflexió de la història contemporània del nostre pensament nacional. Des de Fuster, tot està per fer, però tot és possible. Des de Fuster, la consciència i la vertebració dels Països Catalans no ha deixat de créixer. Més o menys ràpidament, però no hem deixat de créixer, des de la nació esquarterada, derrotada i ignorant d'ella mateixa, fins l'articulació de nombrosos col·lectius polítics, culturals, acadèmics, populars..., que impulsen una nació ben viva, de Salses a Guardamar i de Fraga a Maó.

Però no per ser optimistes deixem de ser conscients de la tendència autoesquarteradora sempre latent al catalanisme. Ho veiem massa sovint en el neoindependentisme sorgit vertiginosament al Principat, arran del fracàs del federalisme i l'autonomisme del peix al cove. Diuen que la Catalunya estricta és una nació quan tan sols és una regió dels Països Catalans. Es tendeix a obeir les divisions imposades per Espanya i a una realitat política a la perifèria nacional que es fixa dins el marc mental com a inamovible. Com si fa deu anys tothom al Principat fos independentista! Obliden la realitat

cultural, geogràfica i de teixit productiu. I la simple conveniència ja que, per posar un simple exemple, el client i proveïdor més important del Principat és el País Valencià. Però es veu que pesa més el «que diran» o «les corbates mentals» de les què ens parla Joan Tardà.

Així doncs, la reivindicació de Fuster i la construcció dels Països Catalans continua sent tan imprescindible com sempre. I malgrat els regionalistes, avança a tot el territori. Com posa de manifest una enquesta feta a Mallorca pel Grup Opinòmetre el 2010 sobre una mostra de mil persones que indica que: el 34,6% dels mallorquins se senten en nota de pertinença als Països Catalans entre zero i u; un 9,5% entre dos i quatre; un 41,3% entre cinc i vuit i un 14,5% entre nou i deu.

Podem veure, doncs, com el concepte fusterià de Països Catalans és molt significativament acceptat a l'illa —amb nombrosos adversaris, això també—, on hi ha més percentatge de seguidors que se situen entre el nou i el deu que no pas votants de l'independentisme polític a les darreres eleccions al Parlament de Catalunya.

Aquestes dades són altament positives i són fruit de més de 50 anys de lluita i pedagogia nacional. Que continuïn creixent, segueix sent una feina que ens correspon fer-la als que ens agrada tirar del carro: nosaltres, els fusterians. ◀

Joan Lladó
Secretari de Vertebració dels Països Catalans d'Esquerra
jllado@esquerra.cat

Joan Fuster vist
per Andreu Alfaro

EL MEU JOAN FUSTER

Francesc de P. Burguera

Què ha significat per a vostè Joan Fuster?

A què l'evoca?

Significa reconèixer el poble que som. Ho diu a *Nosaltres, els valencians*: «La societat valenciana 'hauria d'ésser' qualsevol cosa que no fos la societat desarmada i subalterna què avui és [...]. Tota comunitat mitjanament sana manté, per damunt o per sota dels seus antagonismes interns, uns nexes de solidaritat bàsics, gràcies als quals continua afirmant-se en ella mateixa i és ella mateixa: són aquests nexes els que, entre nosaltres, van relaxant-se de mica en mica, es debiliten, s'esvaeixen».

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

El despertar com a poble començà penetrant en el món universitari, en els sectors més progressistes i intel·lectuals de la societat valenciana. En el camp de la dreta valenciana i espanyolista, però, les propostes de Fuster van ser atacades i envestides com a perilloses. La dreta no parava de cridar que els catalans eren l'enemic. I això va quallar en el veïnat.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

«No tinc altra autoritat que aquesta: la d'haver-me apassionat fins a l'obsessió per la vida i el destí del meu poble. Potser és l'única passió noble que reconec en mi». Un aforisme llarg però contundent.

Jordi Carbonell

Què ha significat per a vostè Joan Fuster?

A què l'evoca?

Fuster m'evoca dos fets crucials de la meua vida. Professionalment, li haig d'agrair la insistència perquè fes el pròleg de les obres completes de Joan Roís de Corella, una de les meves obres que més estimo. I a nivell personal, sempre recordaré l'ajuda que em va prestar la vegada que, estant a casa seva a Sueca, vaig tenir la notícia que la meua muller estava molt malalta. Realment, estic convençut que sense Joan Fuster no seria el què sóc.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Va tenir una actuació decisiva en la concepció ideològica del país i de nosaltres, és a dir, en el concepte que el país té sobre si mateix. El pensament de Fuster és una pedra fonamental, una fita. I personalment crec que no ha avançat ni ha retrocedit. En certa manera, és molt difícil avançar perquè es tracta d'un projecte molt ambiciós, definitiu. Però alhora, és impossible que retrocedeixi, perquè en la vida dels pobles sembla hi ha moments culminants i l'actuació de Joan Fuster n'és un.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

Són tants els aforismes que va escriure que m'és impossible quedar-me amb un.

Josep Maria Castellet

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

Ha estat un gran amic. Però, també ha estat un gran escriptor, el millor assagista en llengua catalana de la segona meitat del segle XX.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

La unitat cultural de la llengua catalana ha estat un fet, malgrat reticències poc científiques. En canvi, la unitat econòmica i social dels Països Catalans no s'ha realitzat tal com la volia Joan Fuster.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

«Només no som allò que ens proposem no ser».

Eliseu Climent

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

En molts sentits i sense cap dubte, és el meu mestre. Ens va agafar quan tot just despertàvem a la consciència lingüística i nacional i ens va donar raons, ens va estructurar el pensament. Ara evoque Fuster i el recorde al claustre de la Universitat de València, a la part de dalt, caminant i fent-nos classe, a final dels anys cinquanta. Ell hi venia a migdia. L'esperàvem un grup de set o vuit estudiants. I xerrava. Del país i de tot. Va ser un veritable espai de llibertat, aquell. Com una àgora grega, amb l'influx renaixentista de Lluís Vives, l'estil il·lustrat, la raó que ens ofería modernitat i futur.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Des de Joan Fuster, hem pres plena consciència de la necessitat d'integració: els valencians, però també la resta de connacionals. Més enllà dels debats i dels pals a les rodes, si comparem com estàvem abans dels plantejaments de Joan Fuster i com estem ara, es fa evident l'evolució: des del món acadèmic —amb la Xarxa Vives d'Universitats—, des del món econòmic i professional, i fins i tot des de la política, som molt més a prop que no érem. Que té detractors? És clar. No debades és una proposta que canvia tot l'esquema —anquilosat— hispànic. Però el cas és que mai com ara no hi havia hagut tanta articulació, als Països Catalans.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

«Definició (possible) de la filosofia: l'art d'agafar la vaca pels collons».

Eulàlia Duran

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

La fórmula Països Catalans ha estat un invent valencià transcendent i Joan Fuster i companyia n'han estat els seus definidors. En el camp professional em va estimular a investigar la història cultural des de la perspectiva dels Països Catalans. M'evoca a un profeta venerat, reconegut per uns i combatut ferotjament per altres, com acostuma a passar a tots els profetes.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

La coordinació dels Països Catalans i la lluita unitària enfront del franquisme era una opció urgent, necessària i transcendent. Un avanç fonamental aconseguit és la introducció del valencià en l'ensenyament primari i secundari i també en part de l'universitari. La compartimentació autonòmica, entre altres causes, no ha afavorit el projecte. Però la difícil situació actual pot portar a una nova lluita resistent i fins i tot, a una entesa encara que sigui per finalitats econòmiques.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

Un aforisme que sempre m'ha cridat l'atenció és la definició sobre el temps: «Mentre dormiu us creix la barba: això és el temps». És una definició insòlita en Fuster, que acostuma a cenyir-se a la forma cartesiana de definició i no a ajudar-se d'una imatge, sistema més propi de la cultura hebrea.

Miracle Garcerà

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

Per mi va ser un mestre. La seua mordacitat i el seu gust per la ironia em feia fruir molt a les seues classes; però el que més m'atreia era el seu humanisme entès en el sentit més ample: l'home i tota la seua activitat creadora.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

En relació al projecte fusterià de Països Catalans, crec que continuen com una utopia ben difícil de fer entendre als nostres conciutadans, sobretot si són del sud.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

El meu aforisme preferit, i en tinc molts, és «la llibertat és un hàbit, i no resulta gens fàcil d'adquirir. Només s'adquireix amb la pràctica.»

Josep Guia

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

Un mestre excepcional. Ens va explicar el veritable abast de la nostra condició nacional catalana i ens va esperar a treballar i a lluitar pel profund coneixement i pel total alliberament del nostre poble.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Ha avançat en vertebració social, comunicativa i, sobretot, econòmica, ja que la nació catalana completa ens correspon per dret i per història i ens convé per interès de futur. Quant a la vertebració política, va guanyant terreny en determinades instàncies organitzatives però, institucionalment, només s'assolirà amb la independència.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

En tinc uns quants, de favorits, com ara: «Un fracàs no s'improvisa», «L'única manera seriosa de llegir és rellegir», «Mai no he estat un home prudent. No he caigut tan baix», «Dir-nos valencians és la nostra manera de dir-nos catalans» i encara un altre carregat d'ironia: «Tots els aforismes són falsos. Aquest, també».

Joan Francesc Mira

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

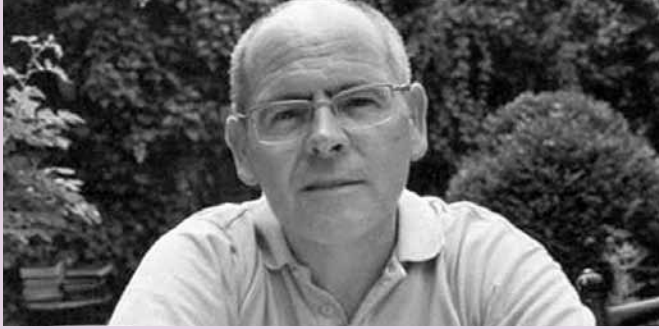
Sobretot va ser un amic de molts anys: més de 30. M'evoca moltes vesprades i nits a casa seua, xarrant interminablement. Per això mateix em resulta tan incòmode l'epítet de «fusterià»: perquè sé que a ell no li hauria fet gens de gràcia.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Ha avançat —comparant amb la situació de fa 50 anys—, la percepció de la unitat de la llengua, i la comunitat d'espai cultural, especialment literari. No ha pogut avançar —ni avançarà— el projecte d'un nacionalisme polític comú.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

Aquell epitafi que diu: «Ací jau J.F. que es va morir com va viure: sense ganes».

Toni Mollà

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

Una de les persones que més ha influït en la meua manera de pensar. La seua lectura i la seua conversa han estat un autèntic «desinfectant» contra prejudicis i mentalitats heretades. Un antídoto contra la «somnolència digestiva», un exemple de tenacitat i de fe en la reflexió crítica.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

El projecte és avui tan vigent com llavors. Llavors es tractava d'una aposta valorativa. Ara les dades sociològiques i econòmiques confirmem l'encert d'aquells judicis de valor prospectius. Ara com llavors, però, fallen els mecanismes de (re)producció social d'aquest missatge a través de la societat civil, mediàtica i virtual en què vivim.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

«La paraula fou donada a l'home, no per a revelar, ni per a ocultar, els seus pensaments, sinó per a justificar-los.»

Gustau Muñoz

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

Fuster ha estat una font d'inspiració al llarg dels anys. Recorde que vaig llegir *Nosaltres, els valencians* l'estiu de 1966. Tenia quinze anys i allò va ser una descoberta, l'assentament d'algunes conviccions duradores. Després vingueren anys intensos, l'aprofundiment en els seus textos, en diàleg amb altres inspiracions. Joan Fuster ha estat l'intel·lectual valencià més important del segle XX. Fou un privilegi haver-lo conegut. El record de la seua alta exigència ens obliga molt.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Culturalment ha arrelat el concepte d'unitat pregona d'origen i de futur, com mai ho havia fet en la història moderna. Avui la integració cultural, entre els qui conreen la llengua i s'identifiquen amb el país, és un fet d'una densitat fora de dubte i irreversible. A nivell polític, però, el procés no ha estat ni podia ser lineal. Cal partir de les realitats concretes, amb totes les contradiccions, per aconseguir el retrobament. I cal ser conscients dels enormes obstacles que hi interposen els enemics de la catalanitat.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

M'agraden molts, no tinc cap favorit. Són aforismes esmolats que tot sovint provoquen el somriure, per l'espurneig intel·ligent que despleguen. En conjunt, tenen més contingut i veritat seriosa del que podria semblar a un lector apressat o amb prejudicis. Avui triaré aquest: «Les poques lectures aparten de la vida; les moltes ens hi acosten».

Josep Palàcios

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

És una amistat perpètua. Vam néixer a la mateixa casa, amb uns quants anys de diferència. I potser per això hem estat lligats des de sempre, fins que es va morir. Amb grans coincidències, però amb el nostre escepticisme particular.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Fuster clarifica el problema i inicia la possibilitat de fer realitat una cosa que, per dir-ho d'una manera, «no existia», elaborant un projecte —i tota la terminologia necessària— per construir els Països Catalans. Malgrat això, darrerament s'estan perdent les inèrcies forjades al llarg dels segles entre els territoris dels Països Catalans, especialment entre el País Valencià i el Principat, per culpa de la desconfiança dels «valencianets» envers els catalans. I aquí tots tenim una responsabilitat personal enfront al que poden arribar a ser els Països Catalans.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

A mi sempre m'ha agradat el «Joan Fuster és la mesura de totes les coses». Tot i això, l'aforisme correcte diu que «Josep Palàcios és la mesura de totes les coses».

Vicent Pitarch

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

No sols ha marcat les meues pautes mentals, el reconec com el meu pare ideològic. I em plau de creure que ell ho acceptava en aquells mots mitjançant els quals es congratulava pel naixement del meu primer fill: «Cuida-me'l com si fóra fill meu». Viu en el meu record com un personatge d'una singularitat colossal: dotat d'una lucidesa fora mida, és el primer humanista valencià dels temps moderns, el qual, des de la precarietat extrema dels seus recursos, fa una contribució colossal a il·luminar la nova nació que emergeix a Europa.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Fuster no es plantejava la definició ni d'un partit ni d'un projecte polític concret, sinó que el seu objectiu era la consigna d'un trencament radical amb la identitat valenciana establerta, mitjançant l'opció federalista d'uns Països Catalans alliberats d'Espanya. Ara, malgrat les crítiques —que ell sempre havia reclamat—, l'objectiu fusterià progressa i avança, amb penes i treballs, no imputables a suposats errors discursius sinó a l'oposició frontal que hi manté el sistema.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

«Els llibres no supleixen la vida, però la vida tampoc no supleix els llibres». Ara, no és un aforisme, però sí un autoretrat exacte, la fórmula següent: «Els escèptics no fan les revolucions, certament. De vegades les preparen; de vegades les depuren. I res més. D'altra banda, no indueixen els seus conciutadans a l'odi, ni a la resignació, ni a la indiferència».

Enric Pujol

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

D'una banda, un «pensador de la nació», que l'ha «racionalitzat», més enllà d'actituds sentimentals i provincianes. I que, per tant, l'ha fet possible en el seu conjunt. D'altra banda, és tot un model d'intel·lectual mordaç i un mestre de l'assaig que ha estat capaç de crear un llenguatge i un estil propis. Vaja, un clàssic del pensament i de la literatura catalana contemporània. I, encara, un notabilíssim historiador —o millor dit, historiògraf—, faceta sovint menystinguda.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

L'avanç ha estat espectacular en dos casos: la Catalunya del Nord i Andorra. El que ell encara anomenava «Rosselló» ha intensificat fins a un punt impensable els seus vincles amb el Principat. I la política actual de la UE permetria confegir un espai transfronterer que podria ser reconegut per Europa mateix. Andorra ha vist reconeguda internacionalment la seva condició d'estat i va fer-ho amb un discurs a l'ONU molt clar en relació amb la seva pertinença al conjunt de territoris catalans. Pel que fa al País Valencià i les Balears, l'actual conflictivitat no fa sinó evidenciar la puixança d'unes societats civils en pugna amb uns governs provincians i desnacionalitzadors. Mentre que el Principat sembla més decidit que mai a esdevenir el segon estat dels Països Catalans reconegut per la comunitat internacional.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

«Corregir i augmentar: això és la cultura».

Antoni Serra

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

És un referent ineludible. Un punt de partida intel·lectual per a la meua generació. El vaig conèixer a finals dels seixanta, a Mallorca, quan va participar a l'encontre de s'Arracó. Em va semblar un personatge lúcid, intel·lectualment impecable, que em va ajudar a recobrar l'esperança en el futur. Fuster ens assenyalà la forma a través de la qual restablir la normalitat dels Països Catalans i, és clar, fer desaparèixer la «multilació» que havia imposat el borbònic Decret de Nova Planta.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Vet aquí una pregunta que implica una resposta desilusionada i, fins i tot, cruelment crítica. La solidesa dels Països Catalans de Fuster, d'un realisme intel·lectual —i per què no, també polític— inqüestionable, es va anar diluint a causa de la transició —que jo en dic transitada— i les constants concessions al centralisme espanyol o sigui, a un nou franquisme reformat que avui dia encara patim a través de la repressió lingüística i la marginació de la cultura catalana. Fuster i el seu pensament han estat vilment traïts. És el que pens.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

No sé si són aforismes o no, perquè jo ja em perd en aquestes disquisicions, però sí record que en un qüestionari Proust l'admira't Fuster va dir «M'emprenyen, els herois. Encara que siguin de ficció», la qual cosa em va semblar perfecta. I en una entrevista va tenir la gosadia d'afirmar que ell era partidari «d'una revolució que no trencara la porcellana».

Till Stegmann

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

Joan Fuster ha estat la veu del País Valencià; la veu d'un mussol escèptic, amagat al seu cau, que incisivament i irònicament fustiga les flaqueces humanes en general i la poca decisió independentista dels catalanoparlants en especial.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

A través d'en Joan Fuster s'ha establert el concepte i el fet dels Països Catalans, a tal punt que la Constitució espanyola, temorenc, expressament prohibeix la fusió d'autonomies. Ara, però, la cosa va ben malament al País Valencià i a Catalunya massa poca energia s'hi posa. I els independentistes de moment estem lluitant per una Catalunya, estat independent, esperant que més tard el País Valencià s'hi adhereixi.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

«FER: Sempre fem —estem fent— alguna cosa distinta de la que estàvem obligats a fer». Se m'acut un aforisme sobre Joan Fuster: «Fuster fustiga» (I encara falta que aprenguem la lliçó).

Enric Tàrrega

Què ha significat per a vostè Joan Fuster? A què l'evoca?

Per mi, Joan Fuster és amistat i lluita nacional. Així de senzill. Un amic i una persona compromesa amb el país com les que no es troben.

En què ha avançat i en què ha retrocedit el projecte dels Països Catalans, tal i com fou formulat per Joan Fuster?

Joan Fuster era una teoria. Però avui en dia ja hi ha molta gent que creu en els Països Catalans al País Valencià. Per tant, malgrat totes les dificultats, de mica en mica les idees de Fuster van passant de la teoria a la pràctica.

Quin és el seu aforisme favorit de Joan Fuster?

«Tres per al sac, i el sac en terra». És un refrany popular. No un aforisme de Fuster. Però defineix molt bé on som avui.

CONNEXIONS

Fuster i l'espanyolisme

Preguntes –i alguna resposta– sobre el nacionalisme espanyol (1979-2012)

VISTA PRÈVIA

Joan Fuster va centrar la seva obra a intentar definir qui som, i ho va fer analitzant el nostre pasat, la nostra cultura i la nostra llengua. Mirar-se a un mateix per conèixer què és allò que ens identifica, allò que compartim i que ens fa formar part d'un col·lectiu. Poques vegades té la necessitat de definir-se en contraposició als altres, cercant allò que ens diferencia. No busca la confrontació per reafirmar qui som, però tampoc la defuig. I més quan és conscient que una de les qüestions que ens diferencia a uns i altres és la voluntat de ser i deixar ser.

El 1979, en el pròleg al llibre de Xavier Arbós i Antoni Puigsec *Franco i l'espanyolisme*¹ Joan Fuster (1922-1992) hi reclamava la necessitat d'un programa de recerca seriós sobre el nacionalisme espanyol i hi apuntava algunes hipòtesis de partida, amanides amb bona cosa d'ironia i algun sarcasme. És un text curt en forma de notes disperses més que no pas de proposta estructurada, però resulta especialment interessant llegit 30 anys més tard: feia explícita la necessitat d'investigar seriosament una ideologia, la del nacionalisme espanyol, que de tant omnipresent com és, sovint ha passat inadvertida.

En aquest article mirarem d'avaluar on som avui respecte del programa de recerca que reclamava i esbossava Fuster el 1979. Què en sabem, 30 anys més tard, del nacionalisme espanyol? En quina direcció ha avançat la recerca sobre la qüestió? Quin recorregut han tingut les hipòtesis suggerides per Fuster?

Un nacionalisme invisible?

Fuster cridava l'atenció sobre un fenomen que en els anys posteriors encara s'accentuaria més: la invisibilitat del nacionalisme espanyol, tant en el debat públic com en la recerca historiogràfica. Mentre el nacionalisme català ha fet córrer rius de tinta i ha sigut objecte de curoses disseccions i apassionats debats, el nacionalisme espanyol ha tendit a passar inadvertit. Fins i tot en l'anàlisi

¹ ARBÓS I PUIGSEC, *Franco i l'espanyolisme*.

Jordi Muñoz
Professor de Ciència Política a la UAB
jordi.munoz@uab.cat

» Fuster considera l'espanyolisme com a punt de trobada de la dreta i l'esquerra espanyoles: «Manolo Escobar podria ser tant vàlid per a la UCD com per al PSOE o el PCE»

del règim franquista aquesta qüestió solia quedar en un segon pla: en els debats sobre la naturalesa del règim i els seus components ideològics hom havia tendit a negligir que el franquisme fou, bàsicament, un règim nacionalista. La historiografia marxista, lògicament, estava molt més preocupada per les bases estructurals del règim que pel seu «embolcall» ideològic. Però en moltes altres anàlisis del règim, l'element nacionalista bé hi era absent, bé formava part d'una llista amorfa en què s'hi mesclaven, sense un ordre jeràrquic clar, molts altres ingredients ideològics.

El llibre d'Arbós i Puigsec que Fuster prologa seria un primer toc d'atenció a la centralitat de la qüestió i, posteriorment, treballs com els d'Ismael Saz² han contribuït a centrar el focus analític també sobre el nacionalisme del règim i les seves dues versions: la de l'ultranacionalisme falangista, de matriu feixista, i la del nacionalcatolicisme més tradicionalista, que identificava la nació espanyola amb la religió catòlica, que hi donava cohesió i sentit. Si en el debat sobre el franquisme la qüestió del nacionalisme havia quedat en un segon pla, les altres versions i manifestacions de l'espanyolisme, com la de l'esquerra espanyola, encara han sigut més invisibles.

La mola «dreto-esquerrana» de l'espanyolisme

Una de les tesis centrals que suggereix Fuster al text és la del nacionalisme espanyol com a ideologia «dreto-esquerrana». Fuster representa l'espanyolisme com a punt de trobada de la dreta i l'esquerra espanyoles: «Manolo Escobar podria ser tant vàlid per a la UCD com per al PSOE o el PCE». Si bé el nacionalisme de la dreta el podem donar per descomptat, el de l'esquerra espanyola resulta, per Fuster, digne d'estudi. Per què l'esquerra espanyola ha sigut sovint «rabiosament espanyolista», incapaç de defugir els llocs comuns nacionalistes i de tenir una actitud crítica amb el propi espanyolisme?

L'anàlisi del nacionalisme de l'esquerra espanyola possiblement s'ha desenvolupat menys que el de la dreta. En la historiografia que l'ha analitzat hi predomina la idea que, d'alguna manera, l'esquerra espanyola del tardofranquisme i la transició va assumir alguns dels postulats dels nacionalismes català i basc pel que fa al caràcter plurinacional de l'estat, la necessitat de descentralització i, fins i tot, el dret a l'autodeterminació dels «pobles d'Espanya».³ Qualsevol anàlisi una

mica crítica, tanmateix, ens ha de portar a una conclusió ben diferent: si mai hi va haver una certa identificació o comprensió dels nacionalismes alternatius per part de l'esquerra espanyola, aquesta fou més aviat fugissera i molt més feble del que alguns volen donar a entendre.

L'esquerra espanyola contemporània ha articulat un discurs espanyolista que justifica la preservació de la unitat nacional sobre la base, no del nacionalisme tradicionalista, sinó de la solidaritat entre territoris i una necessitat d'igualtat radical de drets i deures entre tots els ciutadans espanyols, de matriu evidentment jacobina. La idea d'una Espanya moderna i integrada a Europa, així com el mite nacional de la transició com a moment de reconciliació, són dos pilars sobre els quals descansa l'espanyolisme de l'esquerra contemporània.

Ara bé, fóra un error caracteritzar el nacionalisme de l'esquerra espanyola com un nacionalisme estrictament «polític» o «cívic»: els elements culturals, lingüístics i historicistes hi juguen un paper molt important. Les grans commemoracions del 5è Centenari del Descobriments d'Amèrica, impulsades pel govern del PSOE, l'aposta per la

2 SAZ, *España contra España. Los nacionalismos franquistas*.

3 NUÑEZ- SEIXAS, «What is Spanish nationalism today? From legitimacy crisis to unfulfilled re-

novation (1975-2000)»; i BALFOUR i QUIROGA, *España reinventada. Nación e identidad desde la transición*.

L'esquerra espanyola justifica la unitat nacional sobre la base de la solidaritat entre territoris i la igualtat radical de drets i deures entre tots els ciutadans espanyols

«hispanitat» o per la projecció universal del castellà amb la creació de l'Institut Cervantes, són només algunes mostres d'aquests components històrics i lingüístics de l'espanyolisme de l'esquerra.⁴

Pel fet d'obviar aquests components, s'ha tendit a exagerar les diferències entre la concepció d'Espanya que professen la dreta i l'esquerra espanyoles, obviant-ne bona part dels elements comuns. I, en canvi, la «mola dreto-esquerranoide» de l'espanyolisme de què parlava Fuster no ha fet més que reforçar-se des de 1979. La conformació d'un bloc «constitucionalista», que té el seu màxim exponent en el govern del PSE-EE amb el suport del PP al País Basc, no deixa de ser un eufemisme per referir-se al que, amb més precisió, hauríem d'anomenar el nacionalisme «constitucional» espanyol.

Li diem nacionalisme «constitucional» no per paral·lelisme amb el «patriotisme constitucional» alemany —com en algun moment va pretendre aparentar el PP aznarià en els anys del seu viatge cap al centre— sinó per l'adopció de la Constitució espanyola de 1978 com una mena de tòtem o nou mite nacional espanyol. La sacralització de la Constitució, duta sovint fins al pa-

roxisme, és l'eix sobre el qual bascula bona part del nacionalisme espanyol contemporani. Una Constitució que, lluny de l'ideal habermasià, condensa una idea de nació essencialista, entesa com una realitat objectiva precedent al propi text constitucional, carregada de continguts culturals i profundament deutora del pensament de José Ortega y Gasset (1883-1955), tal com ha analitzat amb detall Xacobe Bastida.⁵ El nacionalisme constitucional espanyol, tanmateix, incorpora un cert reconeixement de la pluralitat interna d'Espanya que —es pensava llavors— s'ha de gestionar per garantir la cohesió de l'Estat sense afectar mai la unitat fonamental i indivisible de la nació espanyola.

Sarsueles, cançonetes patriotardes... i alguna cosa més

Però més enllà de la necessitat de dissecionar la «ideologia» d'Espanya i els seus components més o menys esquerranosos, Fuster planteja al llibre una altra qüestió possiblement més transcendent i per a la qual, a dia d'avui, encara en tenim una resposta menys satisfactòria: «com els 'espanyols' hem

4 MORENO, *El Nacionalismo Lingüístico. Una ideología destructiva*; i PÉREZ, «El debate nacional en España: ataduras y ataderos del romanticismo medievalizante».

5 BASTIDA, *La nación española y el nacionalismo constitucional*; i BASTIDA, «La senda constitucional: la nación española y la Constitución».

» La sacralització de la Constitució, duta sovint fins al paroxisme, és l'eix sobre el qual bascula bona part del nacionalisme espanyol contemporani

arribat a convertir-nos en 'espanyols'? I com i per què s'ha produït un 'dubte' sobre el particular?» En altres paraules: com s'ha propagat i com ha transcendit el sentiment d'espanyolitat? Hi ha, al respecte, dos grans temes de recerca: d'una banda, el debat sobre el moment, l'abast i intensitat de la «nacionalització de les masses» al segle XIX;⁶ i de l'altra, la qüestió dels mecanismes de reproducció de la identitat nacional espanyola.

Respecte a la segona qüestió, Fuster fa referència, amb caràcter més o menys anecdòtic, a les «sarsueles i cançonetes patriotardes» repetides fins a la societat a les ràdios. Apuntava el que podem anomenar el nacionalisme de la quotidianitat, que es reproduïx de manera aparentment innòcua en la cultura popular. Amb la consolidació de la democràcia aquest espanyolisme quotidià passaria encara més inadvertit. Quinze anys més tard, Michael Billig, en un assaig sobre el nacionalisme als EUA i la Gran Bretanya hi posaria un nom que ha fet fortuna: el nacionalisme «banal». En contextos democràtics, el nacionalisme oficial es reproduïx de manera molt

més subtil i per això sovint passa inadvertit, però és omnipresent. Els mapes del temps, els símbols que pengen de les façanes dels edificis oficials, l'enfocament de la informació que donen els mitjans de comunicació o, fins i tot, el revers de les monedes recorden als ciutadans la seva pertinença a una «nació» determinada. La inèdita ostentació simbòlica de l'espanyolitat que va acompanyar la victòria de la selecció espanyola de futbol a la Copa del Món de 2010 fou, malgrat tot, la culminació d'un procés de normalització de la identitat espanyola: no eren, ja, banderes brandades amb agressivitat i amb una intencionalitat política explícita sinó símbols d'un espanyolisme, ara sí, «banal».⁷

Tanmateix, fóra un error identificar plenament el nacionalisme espanyol amb aquesta mena de nacionalisme «banal», gairebé innocu, que es reproduïx de manera subtil sense necessitat d'afirmar-se explícitament. La presència i persistència de sòlides identitats alternatives que posen en qüestió, cada vegada amb més força, la congruència entre l'Estat i la nació espanyola plantegen reptes importants al nacionalisme espanyol que n'impe-

deixen la conversió en un nacionalisme d'estat estrictament «banal». Avui, el nacionalisme espanyol encara és una ideologia d'acció, dona sentit a moviments polítics d'abast i és l'eix sobre el qual s'articula bona part del discurs públic de força partits i mitjans de comunicació espanyols. El fenomen d'UPyD, una formació nascuda explícitament al voltant de la inflamació espanyolista, n'és el paradigma. És difícil de concebre un nacionalisme «banal» que inspire moviments polítics com aquest, pactes com el del govern basc o portades com les que perpetra periòdicament certa premsa madrilenya, d'alta càrrega simbòlica i força agressivitat.

L'espanyolisme català: qüestió de classe i un masoquisme «encantadorament idiota»

Així, de la mateixa manera com Fuster semblava més interessat per l'espanyolisme de l'esquerra que no pas el de la dreta, també apunta a la qüestió de l'espanyolisme català. Què lliga alguns sectors socials i polítics catalans a l'espanyolisme? En el cas de la burgesia, l'anàlisi que esbossa Fuster és diàfana: «en un esquema que no abandoni la venerable noció de la lluita de classes, la burgesia catalana està condemnada a ser tremendament 'espanyolista'»

6 Veure, entre d'altres a ÀLVAREZ JUNCO, *Mater Dolorosa: la idea de España en el siglo XIX*; DE RIQUER, «L'espanyolisme durant el segle XIX»; i ARCHILÉS i MARTÍ, «La construcció de la regió com a mecanisme nacionalitzador i la tesi de la dèbil nacionalització espanyola».

7 Sobre la reproducció quotidiana de la identitat espanyola veure SAZ i ARCHILÉS (eds.), *La nación de los españoles. Discursos y prácticas del nacionalismo español en la época contemporánea*.

La persistència d'identitats alternatives que qüestionen la congruència entre l'Estat i la nació espanyola impedeixen la conversió de l'espanyolisme en un nacionalisme d'estat estrictament «banal»

Menys clara és la resposta per al cas dels moviments populars, que no tenen l'excusa de classe: per què haurien de ser espanyolistes? Per què, per exemple, determinada esquerra catalana insistia, fins a la sacietat, en el caràcter «burgès» del catalanisme mentre renunciava a l'anàlisi, paral·lel, del nacionalisme espanyol com una «ideologia de classe»? Quina mena de complex, més enllà «d'un cert masoquisme encantadorament idiota» explica que fins i tot intel·lectuals fins i brillants tinguessin una perspectiva tan esbiaixada sobre la qüestió? La resposta és menys evident, tot i que l'evolució posterior d'aquest espanyolisme pretesament esquerranós, progressivament restringit al voltant de cercles elitistes i pedants, en què hi predominen funcionaris espanyols de carrera instal·lats a Catalunya i els seus descendents, en dóna algunes pistes. Potser, al capdavant per a alguns, també era una qüestió de classe. En tot cas, la genealogia i evolució dels espanyolismes catalans és una qüestió pendent d'una anàlisi més profunda. ◀

MÉS INFORMACIÓ

ÁLVAREZ JUNCO, José. *Mater Dolorosa: la idea de España en el siglo XIX*. Madrid: Taurus, 2001.

ARBÓS, Xavier i PUIGSEC, Antoni. *Franco i l'espanyolisme*. Barcelona: Curial, 1980.

ARCHILÉS, Ferran i MARTÍ, Manuel. «La construcció de la regió com a mecanisme nacionalitzador i la tesi de la dèbil nacionalització espanyola». *Afers*, 2004, vol. 19, núm. 48, p. 265-326.

BASTIDA, Xacobe. *La nación española y el nacionalismo constitucional*. Madrid: Ariel, 1998.

BASTIDA, Xacobe. «La senda constitucional: la nación española y la Constitución». A TAIBO, Carlos (ed.). *Nacionalismo español. Esencias, memoria e instituciones*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2007, p. 113-158.

BALFOUR, Sebastian i QUIROGA, Alejandro. *España reinventada. Nación e identidad desde la transición*. Barcelona: Península, 2007.

DE RIQUER, Borja. «L'espanyolisme durant el segle XIX». A *Il·les Jornades de debat. Orígens i formació dels nacionalismes a Espanya*. Reus: Centre de Lectura de Reus, 1993. p. 245-261.

MORENO, Juan Carlos. *El Nacionalismo Lingüístico. Una ideología destructiva*. Barcelona: Península, 2008.

MURO, Diego i QUIROGA, Alejandro. «Building the Spanish Nation: The Centre-Periphery Dialectic». *A Studies in Ethnicity and Nationalism*, 2004, vol. 4, núm. 2, p. 18-37.

MURO, Diego i QUIROGA, Alejandro. «Spanish nationalism: Ethnic or civic?». *A Ethnicities*, 2005, núm. 5, p. 9-29.

NÚÑEZ SEIXAS, Xosé Manoel. «What is Spanish nationalism today? From legitimacy crisis to unfulfilled renovation (1975-2000)». *A Ethnic and Racial Studies*, 2001, vol. 24, núm. 5, p. 719-752.

NÚÑEZ SEIXAS, Xosé Manoel. «Conservadores y patriotas: el nacionalismo de la derecha española ante el siglo XXII». A TAIBO, Carlos (ed.). *Nacionalismo español. Esencias, memoria e instituciones*. Madrid: Los libros de la Catarata, 2007 p. 159-192.

PÉREZ, Juan Sisinio. «El debate nacional en España: ataduras y ataderos del romanticismo medievalizante». *Ayer*, 1999, núm. 36, p. 159-176.

SAZ, Ismael. *España contra España. Los nacionalismos franquistas*. Madrid: Marcial Pons, 2003.

SAZ, Ismael i ARCHILÉS, Ferran (eds.). *La nación de los españoles. Discursos y prácticas del nacionalismo español en la época contemporánea*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2012.

A man in a dark suit and tie stands on a stone wall, looking towards the camera. In the background, a town is visible on a hillside under a clear sky. The entire image is overlaid with a semi-transparent purple filter.

DOTADA AMB
6.000 €

**BECA
D'ESTUDI
PRESIDENT
IRLA
2012**

www.irla.cat/becairla2012

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

Països Catalans: una proposta fusteriana vigent al segle XXI

L'adopció del terme «Països Catalans» com a nom comú per a tota la nació catalana continua sent objecte de debat 50 anys després que fos proposada per Joan Fuster. Uns, per a defensar-ne el sentit, la vigència i la utilitat; altres, per a considerar-la fracassada i superada. La proposta fusteriana, però, no va sorgir del no-res, sinó que responia a un plantejament meditat, raonat i justificat; mig segle després, ben entrat el segle XXI, i amb tots els ets i els uts que calguen, el terme roman viu i hi ha motius nombrosos per a aprofundir-ne en l'ús tant a nivell cultural i lingüístic com polític.

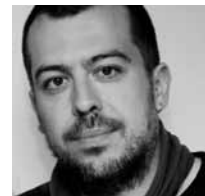
La «qüestió de noms», un problema cabdal

Hi ha un conte magnífic de Quim Monzó (1952) anomenat «En un temps llunyà»¹ que parla d'un homínid que s'alça sobre les dues potes del darrere i comença a articular sons. Primer, emet tan sols grunys i esbufecs; després, poc a poc, els fonemes van prenent forma de mots i guanyen en complexitat. El paràgraf final no té desperdici: «...i va trepitjar la terra amb força, toc-toc, i la va assenyalar amb l'índex i va vocalitzar dificultosament: Pa pso pacost païco pasio ta, i ja amb més calma: Paaïsos ca atlanns, somrient i xiroi, sense saber quina una n'acabava d'organitzar». Podríem dir certament que aquell homínid, fora de la literatura monzoniana, respon al nom de Joan Fuster (1922-1992).

Pot sobtar, en un primer moment, que Fuster, amb una obra de gran profunditat i sempre buscant el moll de l'os de qualsevol assumpte, dedique tantes ratlles i pàgines a una qüestió tan aparentment epidèrmica com el nom de les terres de parla catalana. I dic aparentment epidèrmica perquè, en realitat, rere de la polèmica per aquesta o aquella altra nomenclatura, hi ha molt més d'amagat, tot un plantejament complex que enfonsa les arrels en els aspectes socials, polítics, culturals i lingüístics que embolcallen la realitat del tros de món on es parla la llengua d'Ausiàs March. O de Ramon Llull o Josep Pla, per allò de l'equilibri territorial.

La «qüestió de noms», com la *questione della lingua* italiana, va més enllà del simple debat to-

¹ MONZÓ, «En un temps llunyà».

Antoni Rubio
Periodista i filòleg
antoni.rubio@hotmail.com

La manca d'un corònim comú a les terres de parla catalana havia dut a grans sectors socials a negar l'existència de la nació mateixa

ponímic o filològic. I és precisament per això que Fuster va entrar-hi, tot fent una proposta que continua oberta mig segle després. Un debat en moviment permanent que resulta lògic, si atenem que el mateix Fuster reconeixia que totes les seues idees «són provisionals» i que la suspicàcia metòdica, l'escèpticisme com a forma de treball que propugnava, ens han de dur per força a qüestionar, contrastar i debatre qualsevol plantejament. També, és clar, la qüestió de noms.

Fuster s'hi va posar sobretot a partir de 1962, un any fonamental per la publicació de *Nosaltres, els valencians*² i *El País Valenciano*³, llibres amb els quals s'enceten les coordenades actuals que envolten l'assagista suecà. Aquelles publicacions el van dur a ser cremat en efígie i a convertir-se en un intel·lectual sobre qui tothom diu la seua, a favor o en contra, sense necessitat ni tan sols d'haver-lo llegit. A banda de les referències que hi fa sobretot en el primer d'aquests llibres, el 1962 apareix també *Qüestió de noms*,⁴ un opuscle d'unes poques pàgines on, amb precisió de cirurgia i claredat de pedagog, Fuster eixampla la seua postura sobre la nomenclatura de les terres de

parla catalana i fa una aposta per un terme molt concret i gens triat a l'atzar: Països Catalans.

No pertoca explicar-ho ací, però cal matisar que Joan Fuster no va inventar el terme. L'expressió «Països Catalans» es remunta a la segona meitat del segle XIX, quan el valencià Benvingut Oliver, oriünd de Catarroja i no especialment catalanista, l'empra al llibre *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia*.⁵ La responsabilitat de la popularització del terme, això sí, ha de recaure sobre Fuster qui, «a falta de terminologia millor»,⁶ va apostar pel seu ús i difusió massiva en els textos de 1962.

L'aposta de Fuster naix, però, amb matisos. Com hem vist, va proposar l'ús de Països Catalans per a definir de forma conjunta tots els territoris de parla catalana «a falta de terminologia millor». Cal repetir la frase perquè demostra, si més no, que la necessitat de proposar una nomenclatura sorgia d'una anormalitat històrica, d'un problema, d'una barrera que calia superar de forma urgent: la no existència, precisament, d'un nom unitari i inequívoc per al conjunt de la nació catalana. Òbviament, Fuster no podia entrar en matèria sense analitzar, pair i explicar abans el perquè de l'es-

mentat problema i els motius pels quals calia superar-lo amb rapidesa.

«Per no tenir sort, no n'hem tinguda ni en la possessió d'un nom comú»,⁷ es lamentava Fuster, qui trobava en aquesta circumstància un entrebanc perillós al mateix procés de desenvolupament de la nació catalana. I, en efecte, ho és. Hi ha un debat filosòfic que, des de l'època clàssica fins l'actual, passant per l'Edat Mitjana i el Renaixement, es qüestiona si el nom fa la cosa o a l'inrevés. És a dir, si les coses tenen nom perquè existeixen o existeixen, precisament, pel fet de tindre nom. Un nom propi que les particularitze i els hi done una personalitat única i indefugible.

Fuster encara el debat i, de forma coherent amb la línia antidogmàtica amb què impregnava el seu pensament, hi troba el matis exacte: «el nom fa a la cosa, en bona part».⁸ Cal parar esment a l'afirmació i adonar-se de la importància del matis «en bona part» perquè pressuposa clarament que un concepte —una nació, per dir alguna cosa— pot existir prèviament sense tindre un nom. Però, de la mateixa manera, si no té nom, si roman innominat al llarg dels segles, corre el risc de no acabar de fer-se completament, de diluir-se. De no existir, al capdavall.

2 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

3 FUSTER, *El País Valenciano*.

4 FUSTER, *Qüestió de noms*.

5 FUSTER, *Punts de meditació: dubtes de la «transición»*.

6 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

7 IBORRA, *Fuster portàtil*.

8 IBORRA, *Fuster portàtil*.

El terme «Països Catalans» esdevé així una mena de solució onomàstica d'urgència per a definir quelcom que ja existia, la nació catalana, però que corre el risc de continuar difuminant-se si no comença a reivindicar-se a si mateixa i a fer-se conèixer. I, per a aquest objectiu, el nom és bàsic, essencial. Fuster ho sabia i ho deia a tort i a dret: «el problema del vocabulari ens ha de preocupar seriosament»;⁹ i ens ha de preocupar perquè «de la netitud de la nostra terminologia dependrà l'eficàcia de moltes de les nostres accions».¹⁰ Queda clar, doncs, que la qüestió de noms no era, en absolut, epidèrmica o frívola, i que s'hi havia de fer front amb rapidesa i sense titubejos.

El resultat d'un procés històric

Una volta posat el problema damunt la taula, els passos següents resulten evidents: en primer lloc, detectar-ne les causes, el perquè de la manca d'un nom unitari de la nació catalana. Fuster no seria Fuster si, abans d'avançar en qualsevol direcció, no encetara un procés previ de reflexió i anàlisi per a saber exactament quin terreny trepitja, on està a punt d'endinsar la navalla es-

molada del raonament. A continuació, i sense retardar-ho més, calia buscar una solució que no era fàcil i que s'havia de fer amb cura i cercant eixa «netitud» terminològica per a esdevenir, finalment, eficaç.

Per a trobar l'arrel de la manca d'un nom unitari, calia capbussar-se en la història. Fuster n'era conscient i, de fet, en el pròleg de *Nosaltres, els valencians*, ja planteja que estava a punt d'encetar una tasca que no li pertocava, sinó que hauria de ser desenvolupada «per un historiador, o un sociòleg, o, millor encara, un oportunistíssim centaure d'historiador i sociòleg».¹¹ Les circumstàncies del moment, però, el van menar a anar per feina sense defugir cap aspecte principal, incloent la qüestió de noms, tan urgent com delicada i roent.

Mirant-ho des d'una òptica actual, que és precisament com no s'ha de mirar, allò més fàcil haguera estat que les noves terres conquerides per l'exèrcit de Jaume I s'hagueren incorporat a la Corona d'Aragó com a part de Catalunya, la terra del rei. Les Illes i el País Valencià hagueren esdevingut així un apèndix del Principat, com va passar amb anterioritat amb la Catalunya Nova i, avui, el problema onomàstic seria, senzillament, inexistent. Això, però, és història-ficció i, per tant, no cal esmerçar-hi ni un segon més.

La realitat és que, al segle XIII, la conquesta jaumina es va concretar en la creació de dos regnes independents: el de Mallorca i el de València. A la pràctica, ambdós territoris eren una continuïtat humana, cultural i lingüística amb Catalunya, però sobre el paper, prenién cossos jurídics diferents. La repoblació catalana amb què els dos regnes nous afermaren els llaços amb la resta de la Corona d'Aragó, però, va fer que ràpidament hi haguera una identificació dels territoris conquerits amb la «catalanitat».

Fuster assenyala que, en un primer moment, els nous valencians i mallorquins —al capdavant, catalans trasplantats a les noves terres conquerides— van mantenir aquest sentiment de catalanitat i així es va reflectir i mantenir durant molts segles al llarg de la història. A més, en l'època, la idea de nacionalitat era molt diferent al concepte desenvolupat a partir del segle XIX i es vinculava amb molta força a la llengua que parlava cadascú que, no per obvi cal deixar de repetir-lo, era la mateixa en tots tres territoris.

«Com a 'catalans' érem coneguts, tots plegats, els del Principat, els de les Illes i els del País Valencià, a tot arreu de l'Europa medieval i renaixentista. Formàvem un bloc socialment i lingüísticament compacte, i un estranger no hauria estat en condicions de distin-

9 IBORRA, *Fuster portàtil*.

10 IBORRA, *Fuster portàtil*.

11 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

» Sota «Països Catalans» hi caben les idees particulars de Catalunya, del País Valencià, de les Illes, d'Andorra o de la Catalunya Nord, sense que això supose cap renúncia a un país complet

gir-hi les nostres variants de 'regnes',¹² apunta l'assagista de Sueca a *Qüestió de noms*. Les citacions històriques, tan repetides per uns com amagades pels altres, així ho confirmen.

No ens ha de sobtar, doncs, que el cronista medieval Ramon Muntaner (1265-1336), nascut a Peralada i ciutadà de València i Eivissa, diga dels valencians que «són vers catalans, e parlen del bell catalanesc del món»,¹³ o que el xatívi Calixt III (1378-1458) encetara la llegenda dels Borja presentant-se com a «Papa catalanus»,¹⁴ o que el valencià Baltasar de Romaní, en publicar la seua versió castellana dels poemes d'Ausiàs March al segle XVI, titllara el poeta saforenc de «*caballero valenciano, de nación catalana*»;¹⁵ o que Anselm Turmeda (1355-1423) s'autodefinira en 1417 «de nació catalana i nascut a la ciutat de Mallorca»;¹⁶ o que Sant Vicent Ferrer (1350-1419) diguera als habitants de la Serrania que estaven «enmig de Castella e de Catalunya»¹⁷; o que Gaspar Escolano (1560-1619) explicara en 1610

que els valencians passaren «*por más de trescientos años debajo del nombre de catalanes*»;¹⁸ o que... La consciència de catalanitat, com a «consciència de filiació»,¹⁹ segons diu Fuster a *Nosaltres, els valencians*, seria, doncs, molt clara i innegable.

Ara bé, tan innegable com això, resulta el fet que, amb la divisió jurídicoadministrativa en regnes independents, el pas dels anys, les dècades i els segles van anar construint una consciència pròpia que havia de desembocar en la creació d'uns «gentilicis privatius» que «entressin en concurrència amb el de 'catalans'». Així doncs, l'existència de dos regnes siamesos al Principat de Catalunya però amb personalitat pròpia, va generar l'existència de «valencians», «mallorquins» i «catalans» d'una forma natural i quasi necessària per al dia a dia intern de la Corona d'Aragó.

El manteniment del terme «català» per a identificar a tots tres grups, però, es va mantenir durant molts segles. I això, precisament, va generar el que Fuster titlla de «perillós inici de confusió»: «els nadius del Principat de Catalunya —els catalans originaris— conservaren l'apel·latiu de «catalans», amb la qual cosa el terme esdevenia

«amfibològic».²⁰ D'una banda, «català» era qualsevol membre d'aquell «un sol poble» que formaven el Principat i els regnes de València i Mallorca i, de l'altra, «català» era el nadiu del Principat. El risc era evident.

Amb el temps, dir-se i reconèixer-se com a «valencià» o «mallorquí» ja no era una simple puntualització jurídicoadministrativa, sinó que «implicava una punta d'orgull».²¹ Aquest matís, que hi trobem des de temps ben precoços, amb una nació desproveïda d'una instància superior i privativa en nomenclatura «que mantingués reunides les tres branques regionals»,²² va provocar que cadascuna fera via amb independència de les altres. Els esdeveniments històrics posteriors van fer la resta per a aprofundir en l'esquerda disgregadora oberta.

El 1962, Fuster es planteja totes aquestes qüestions i considera que cal posar fi a l'anomalia històrica, tot i ser conscient que un procés de segles «no es pot revertir en quatre dies».²³ Com a solució possible, sorgeix la proposta dels «Països Catalans». Una proposta que es podria dir que ha solucionat una petita part del problema, però que

12 FUSTER, *Qüestió de noms*.

13 MUNTANER, *Crònica / Ramon Muntaner*.

14 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

15 ROMANÍ (tr.), *Las obras del famosissimo filosofo y poeta Mossen Osias Marco cavallero valenciano de nación catalan*.

16 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

17 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

18 ESCOLANO, *Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*.

19 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

20 FUSTER, *Qüestió de noms*.

21 FUSTER, *Qüestió de noms*.

22 FUSTER, *Qüestió de noms*.

23 FUSTER, *Qüestió de noms*.

La suposada anormalitat d'un país amb el nom en plural té altres exemples arreu del món, com els Països Baixos o els EUA; en canvi, no hi trobem països sense nom

també pateix dificultats greus i evidents i que, fins i tot, en certs ambients, genera refús.

«El nom fa a la cosa, en part»

Si en aquest punt recuperem el debat sobre si el nom fa la cosa o a l'inrevés, observarem que la matisació de Fuster al respecte resulta irrefutable. Ell deia «el nom fa a la cosa, en part».²⁴ El nom fa la cosa perquè la manca d'un corònim comú a les terres de parla catalana havia generat un problema greu i ha dut a grans sectors socials a negar l'existència de la nació mateixa; però ho fa «en part» ja que, al llarg de la història, bandejant la circumstància incòmoda de no tindre un nom exempt de problemes a què acollir-se, la consciència de nacionalitat catalana ha romàs d'una o altra manera sense interrupció a tot el territori.

El bandejament del terme «català», a causa dels problemes suara esmentats, va obrir el camp al circumloqui, la perifrasi i l'eufemisme. Un eufemisme que, com diu el mateix Fuster a un dels aforismes recollits a *Judicis finals*, «és ja, en si, una mentida».²⁵ Els homes de la Renaixença, per exemple, assumiren

el terme «llemosí» per a referir-se a la llengua comuna i, sobretot, al català medieval, la qual cosa suposa una aberració filològica però evitava ferir «les susceptibilitats localistes». Calia donar un nom comú a quelcom que, òbviament, era real i existia, però no sabien com fer-s'ho per a eixir-ne indemnes.

I el procés no es va deturar ací. La falta d'un corònim de tradició històrica va provocar una pluralitat de noms que el professor Josep Guia (1947), amb l'estil irònic i, fins i tot, burleta que li és habitual, recull a l'obra *Es molt senzill: digueu-li Catalunya*:²⁶ «Pàtria llemosina, Bacàvia, Països Catalànics, Gran Catalunya, Països de Llengua Catalana, Països Catalans, PPCC, Terres Catalanes, Terres de Llengua Catalana, Àrea de la Llengua Catalana, Konilòsia, Valencelona, De-Salses-a-Guardamar-de-Fraga-a-Maó, etcètera». L'obra de Guia, feta 20 anys després de *Qüestió de noms*, és una mostra que el debat ha continuat viu.

La urgència històrica d'un nom únic, i la tasca de Fuster en aquest sentit, es troba, doncs, amb dos límits ben clars: l'existència d'unes sensibilitats particularistes amb la pell molt fina i, en alguns casos, poca o cap predisposició a resoldre el problema, i la impossibilitat de promocionar un nom artificial o inventat

24 IBORRA, *Fuster portàtil*.

25 FUSTER, *Judicis finals*.

26 GUIA, *Es molt senzill: digueu-li Catalunya*.

» El nom «Països Catalans» és útil perquè calia un nom per a garantir-ne l'existència de quelcom innegable però que, sense un corònim que l'identifique, corria el risc de diluir-se

perquè això només garantia el fracàs més absolut. La proposta de «Bacàvia» i «bacavés», acrònim de «balear», «català» i «valencià», amb la signatura de Nicolau Primitiu, n'és una prova fefaent, fins i tot amb la ironia espriuana de «rosalbacavés», en afegir el Rosselló i l'Alguer a l'amanida onomàstica.

Un nom plural i, alhora, unitari

Quan Fuster aposta per «Països Catalans» coneix les limitacions i les virtuts del terme. La tria va ser, per dir-ho d'alguna manera, mesurada fins al darrer centímetre. El motiu d'optar per aquesta fórmula, segons l'intel·lectual suecà, se centra en dos aspectes claus que semblen indefugibles a l'hora de buscar un nom per a la nació catalana: la presència del plural i l'ús d'un terme històric, «català», allunyat dels invents artificials que havien mirat de superar el problema en els segles precedents.

La concreció d'un nom en plural ha provocat certes reticències; el mateix Guia, qui aposta directament per l'extensió del mot «Catalunya» a tot el territori de parla catalana, n'és un exemple evident. Però Fuster entenia que l'amfibologia del terme «català» resultava encara més molesta amb el mot «Catalunya» i, per tant, refusa aquesta solució o, si més no, l'ajorna. En el seu

lloc, planteja «Països Catalans», un terme «amb l'avantatge de la concisió i de la 'normalitat'» que «salva i acull les persistències dels particularismes tradicionals» precisament perquè «és un plural».²⁷

«La 'unitat' que *som* abraça i tolera una *pluralitat* perceptible», és a dir, sota el paraigua dels Països Catalans, hi caben la idea de Catalunya, del País Valencià, de les Illes, d'Andorra o de la Catalunya Nord —«Rosselló», com era costum dir-ne fa mig segle—, sense que això supose cap renúncia a un país complet. A més a més, la suposada anormalitat d'un país amb el nom en plural té altres exemples arreu del món, com ara els Països Baixos o els Estats Units d'Amèrica, on no suposa cap entrebanc; en canvi, de països sense nom, no n'hi trobem. D'això, no. L'aposta per un plural, doncs, es presenta com una opció millor que seguir deixant podrir una qüestió que, com plantejava el mateix Fuster, ens havia —i ens ha— de preocupar.

La presència del gentilici «català» dins del nom nacional també sembla adient i indefugible. Com s'ha explicat, recull i actualitza la consciència de «catalanitat» que històricament han tingut tots els territoris que conformen els Països Catalans i els aferma amb

un tronc comú, amb una llengua i una cultura compartida, així com uns interessos econòmics i geoestratègics, que són una base suggeridora i vital per a un projecte polític unitari. Suposa l'ús d'una toponímia amb més de mil anys d'història i defuig els experiments onomàstics que, malgrat les bones intencions, només han restat com a curiositats històriques fallides.

Està, sí, el problema de la nomatofòbia, l'odi que desperta en certs sectors socials tot allò que tinga a veure amb el «català» i «Catalunya», però això respon a dos raons amb solucions diverses. D'una banda, «l'anacrònic prejudici particularista» creat arran de la separació política i, sobretot, psicològica dels antics territoris de la Corona d'Aragó que, segons Fuster, calia superar «reiterant les fórmules escollides» i «acostumant-nos, i acostumant els altres, a utilitzar-les de forma metòdica».²⁸ Dit d'una altra manera, només si nosaltres emprem amb naturalitat i decisió el terme «Països Catalans» farem que els altres s'hi acostumen i, finalment, l'accepten.

D'altra banda, però, hi trobem l'anticatalanisme com a ideologia que sura en certs grups arreu de l'Estat espanyol i, fins i tot, dins dels mateixos Països Catalans, sense excloure'n el Princi-

27 FUSTER, *Qüestió de noms*.

28 FUSTER, *Qüestió de noms*.

«Països Catalans» dóna nom a uns territoris amb una llengua i una història comunes, i també una continuïtat geogràfica i humana, amb interessos econòmics i estratègics compartits

pat. El sociòleg Vicent Flor (1971), per exemple, apunta el blaverisme valencià com a expressió particular d'aquesta ideologia anticatalana, com també el lerrouxisme que, amb una o altra forma, s'aboca de tant en tant a les institucions principatines. És, però, una aversió amb què cal conviure i que en cap cas ha de condicionar el nom que hom done a la nació catalana. És allò de fer la nostra i, finalment, avançar cap a on convinga, sense haver de demanar permís a ningú.

Amb la qüestió de noms ja damunt la taula, no ens ha d'estranyar tampoc que fóra un valencià, precisament, qui abordara impúdicament i decidida aquesta qüestió en públic. El mateix problema de manca de biunivocitat que hom troba al terme «català» es genera al País Valencià amb el nom de «València» i el gentilici «valencià». Fuster ja en parlava a l'opuscle *País Valencià, per què?*,²⁹ on planteja l'homonímia entre el «regne», la «província» i la «ciutat» de València com un dels problemes de la manca de corònim acceptat de forma unànime a les comarques valencianes.

El procés ha sigut gairebé clònic. La divisió administrativa en províncies deixava l'antic regne de València esquarterat en tres ens territorials que, al seu torn, prenien el nom de «València»,

«Alacant» i «Castelló». La província de València, amb la ciutat del mateix nom al capdavant, compartia topònim amb tot el territori i, per tant, ens trobem amb l'existència de valencians per partida doble o, fins i tot, triple —de la ciutat, de la província i del regne de València—, amb un ús privatiu del gentilici que, per força, els havia de distanciar dels «castellonencs» i els «alacantins». Canvia la lletra, però la música és la mateixa.

Els intents de superar aquest problema han passat per les mateixes fases que la nació catalana en conjunt: noms artificials sense futur, com el mot «Valentínia» atribuït al doctor Faustí Barberà (1850-1924), i opcions com «Levante» o «Sureste», refusades per la seua manca de precisió, l'escassa tradició històrica i per prendre com a referència un suposat centre a Madrid. En tot cas, com veiem, la qüestió de noms no resulta aliena a un valencià i, per tant, no sobta que fóra el suecà Joan Fuster qui encetara el debat incòmode però necessari.

Els Països Catalans, al segle XXI

És, doncs, «Països Catalans» una pura invenció, com n'assenyalen els detractors? Sí, en part, i no, evidentment. És un nom inventat —com ho són, d'altra banda, tots els noms— i recuperat mit-

jançant la proposta fusteriana a meitat del segle XX per a superar una mancança històrica. Però, si l'analitzem amb deteniment, trobarem que el terme s'endinsa en els segles i apel·la també a la tradició onomàstica, a un nom mil·lenari que, de tan antic, no ha trobat ni tan sols una explicació etimològica satisfactòria del seu origen. Ens referim, és clar, a «Catalunya» i, en el cas concret, al gentilici «català».

La pregunta més adient, arribats a aquest punt, seria si el terme continua sent útil, si té sentit o si és oportú. I la resposta és, sens dubte, sí. El terme resulta oportú i té sentit perquè allò que designa, la nació catalana, existeix i, senzillament, havia de superar l'entrebanc històric d'una manca de nom comú amb què identificar-se. El terme resulta, sobretot, útil perquè, com plantejava Fuster, calia un nom per a garantir-ne l'existència de quelcom innegable però que, sense un corònim que l'identifique, corria el risc de diluir-se.

De fet, la mateixa animadversió en contra del terme n'és la prova, de l'existència dels Països Catalans. O qui seria tan babau d'esmerçar esforços i opor-s'hi a quelcom que no és real, que no hi sura per cap banda? Els intents conscients de separar la nació catalana, com la clàusula de la Constitució de 1978 que impedeix la federació de comunitats autònomes i que s'ha arribat a

29 FUSTER, *País Valencià, per què?*

» Si parlem d'allò que parlem, anomenem-lo com toca.
Sense eufemismes, ni revolts innecessaris.
Diem, senzillament, que som Països Catalans

definir com a clàusula «antiPaïsos Catalans», n'és un símptoma ben evident. En aquest cas, com també planteja l'aforisme fusterià, «ésser perseguit ja és una victòria».

La realitat és que, 50 anys després de la proposta de Joan Fuster, el terme segueix viu perquè designa una realitat bategant ben entrat el segle XXI. Dóna un nom històric i concret a uns territoris que comparteixen una llengua i una història comunes, i també una continuïtat geogràfica i humana, amb interessos econòmics i estratègics —infraestructures, indústria cultural, relacions amb la resta de territoris...— comparats. Només el prejudici i l'intent conscient de separar principatins, valencians i balears —els catalans, al cap i a la fi— fan front a una realitat que, d'altra banda, es dibuixa sola.

Quan hom parla d'un espai mediàtic propi, quan es reivindica el dret de veure TV3 —o IB3, o Canal 9— en qualsevol territori catalanoparlant, som Països Catalans; quan *Vilaweb*, o el diari *Ara*, tenen difusió allà on es parla català, som Països Catalans; quan les senyeres, amb afegitons o sense, prenen els carrers dels nostres pobles i ciutats, som Països Catalans; quan les fogueres il·luminen la costa de Salses a Guardamar la nit de Sant Joan, som Països Catalans; quan hom diu «bon dia» i li responen «bon dia», som Països

Catalans; quan Obrint Pas, o La Gossa Sorda, o Manel, o Antònia Font, canten i s'expliquen sense canviar de llengua, i la gent els entén i s'hi identifiquen, som Països Catalans; quan reivindiquem el corredor mediterrani, som Països Catalans; quan denunciem l'espòli fiscal, siga pels motius que siga, de forma conjuntural o com a argument central, som Països Catalans; quan els professors valencians busquen un futur a ses Illes o al Principat sense canviar de llengua, som Països Catalans; quan a València se n'orgulleixen de la Llotja, obra del català Pere Compte, o a Barcelona gaudeixen amb el ball de valencians, o a la Vall de Gallinera es parla amb l'article salat, o a Eivissa, Peralada o València senten Ramon Muntaner com a propi, som Països Catalans; quan llegim Estellés, Fuster, Valor, Espriu, Pla, Riera, Monzó, Martí i Pol, Vinyoli, Mira, Torrent i tants i tants altres autors que han treballat la nostra llengua, som Països Catalans; quan es comuniquen algú de Morella, d'Igualada, de Xàbia, de Tortosa, de Manacor, de Perpinyà o d'Andorra i ho fan amb normalitat en la llengua que comparteixen, som Països Catalans; quan els seguidors de l'USAP canten *L'Estaca*, som Països Catalans; quan el poble ix al carrer el 25 d'abril, el 9 d'octubre, el 11 de setembre, el 7 de novembre o el 31 de desembre per a reivindicar els seus drets i la seua uni-

tat, som Països Catalans; quan s'articulen propostes polítiques, moviments socials i projectes de tota mena que abasten tot el nostre territori, som Països Catalans; quan el català esdevé la vuitena llengua més activa del món a Internet, som Països Catalans...

Fuster va plantejar fa mig segle una qüestió de noms, que era un debat imprescindible, i va oferir-ne una solució. Va proposar «Països Catalans», dotant-nos d'un nom plural i respectuós amb els particularismes de la nació catalana —«hi ha particularismes perquè hi ha particularitats»,³⁰ puntualitzava el suecà— i, alhora, unitari i històric. Va buscar la «netitud» terminològica i, com s'ha dit, va fer una recomanació: acostumar-nos-hi i acostumar els altres. Eixa és la nostra tasca, i cal fer-la sense complexos. O, dit d'una altra manera, si parlem d'allò que parlem, anomenem-lo com toca. Sense eufemismes ni revolts innecessaris. Diem, senzillament, que som Països Catalans. ◀

30 FUSTER. *Qüestió de noms*.

MÉS INFORMACIÓ

FLOR, Vicent. *Noves glòries a Espanya. Anticatalanisme i identitat valenciana*. València: Editorial Afers, 2011.

FUSTER, Joan. *Qüestió de noms*. Barcelona: Edicions d'Aportació Catalana, 1962.

FUSTER, Joan. *País Valencià, per què?*. València: Editorial 3i4, 1982.

FUSTER, Joan. *Punts de meditació: dubtes de la «transició»*. València: Eliseu Climent, 1985.

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1996. Setzena edició. Primera edició, 1962.

FUSTER, Joan. *Indagacions i propostes*. Barcelona: Edicions 62, 1998. Quarta edició. Primera edició, 1981.

FUSTER, Joan. *Judicis finals*. València: Universitat de València, 2003. Primera edició, 1960.

GUIA, Josep. *És molt senzill: digueu-li Catalunya. Centre i perifèria de la nació catalana*. Barcelona: El Llamp, 1985.

IBORRA, Josep. *Fuster portàtil*. València: Editorial 3i4, 1982.

MONZÓ, Quim. «En un temps llunyà». *A Vuitanta-sis contes*. Barcelona: Quaderns Crema, 1999.

MUÑOZ, Jordi (ed.). *Ara, País Valencià. Reflexions i experiències de la generació que ve*. València: Universitat de València, 2009.

MUNTANER, Ramon. *Crònica / Ramon Muntaner*. Alzira: Bromera, 1991.

ROMANÍ, Baltasar de (tr.). *Las obras del famosísimo filósofo y poeta Mossen Osias Marco caullero valenciano de nación catalan*. Valencia: Juan Nauarro, 1539.

SANCHIS GUARNER, Manuel. «Regne de València, Regió Valenciana o País Valencià?». *A Obra completa (I)*. «Per a una caracterització valenciana». València: Editorial 3i4, 1976.

SCOLANO, Gaspar. *Historia de la Insigne y Coronada Ciudad y Reyno de Valencia*.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

MONOGRAFIES D'HISTÒRIA

www.irla.cat/botiga

La comunitat catalana no pot prescindir de ningú

Per què a dia d'avui continuem parlant dels Països Catalans com un projecte compartit? Què fa que, malgrat tot, el Principat, les Balears, el País Valencià i la Catalunya Nord siguin territoris que es necessitin mútuament? I per contra, què ha impedit que el projecte de Països Catalans hagi anat més enllà? Preguntes per aquells que veuen el got mig ple, però també per aquells que el veuen mig buit, per intentar esbrinar, entre optimistes i pessimistes, on som en la construcció dels Països Catalans.

Hi ha una aportació del poeta Carles Riba (1893-1959) al debat sobre la qüestió de l'articulació de la comunitat catalana que em sembla que encara manté tota la seva vigència, i per això m'agrada traure-la a col·lació sempre que algú em convida a afegir-me al que Josep Pla (1897-1981) qualificaria com «una discussió entranyable»; és a dir, que es troba instal·lada a l'entranya mateixa de la nostra societat. L'aportació de Riba va consistir en un assaig titulat *Entre dos dilettantismes*, que va ser publicat l'abril de 1923,¹ i en el qual l'autor sostenia que la cultura catalana es debatia entre dues actituds que la perjudicaven per igual des d'extremes ideològics —i sentimentals— oposats: el dilettantisme d'aquells que creuen que ho tenim tot fet, en contraposició amb el d'aquells que sostenen que ho tenim tot per fer. Una colla d'anys més tard, Umberto Eco (1932) ho hauria descrit com una disputa entre apocalíptics i integrats, i avui en dia, segurament ens conformaríem a parlar d'una confrontació entre idealistes i possibilistes.

Sigui com vulgui, han passat gairebé 90 anys d'ençà que Carles Riba va publicar el seu article, però no cal ser massa agut per adonar-se que no ens hem mogut gaire més enllà de la situació que ell descrivia. El debat sobre si ho tenim tot fet —i, per tant, no ens correspon, com a cultura i com a país, d'aspirar a anar més enllà dels límits establerts per la legalitat vigent— o, per contra, ho tenim tot per fer —i, en conseqüència, tenim el dret, i en certa manera el deure, de voler fundar un nou

Sebastià Alzamora
Escriptor

¹ Publicat amb el pseudònim Jordi March a *La Veu de Catalunya*.

El debat sobre si ho tenim tot fet o si ho tenim tot per fer continua essent el tema principal de discussió de la comunitat catalana, tant dins els fòrums de la cultura com dins els de la política

ordre de coses— no tan sols no ha perdut vigència sinó que continua essent el tema principal de discussió de la comunitat catalana, tant dins els fòrums de la cultura com dins els de la política.

He escrit en alguna altra ocasió, i no em reca de repetir-ho, que el projecte cultural català és, a dia d'avui, un dels fracassos més rotunds que s'han produït en l'Europa moderna, i a la vegada, i tan paradoxalment com es vulgui, també és un èxit inqüestionable —ateses les circumstàncies historicopolítiques en què s'ha hagut de desenvolupar—, i un dels que conciten més expectatives encara per aconseguir i més potencialitats per desplegar, per no dir el que més. En efecte, ja és un lloc comú —però no per això menys cert— afirmar que, entre les nacions sense estat d'Europa, la catalana és la que compta amb un potencial més gran en tots els ordres: econòmic —fins i tot en temps de recessió com els actuals—, demogràfic —el del «petit país» és un tòpic detestable per fals: 14 milions de persones configuren, dins el paràmetre europeu, una comunitat de mida mitjana, d'una rellevància més que considerable— i, per descomptat, cultural. Dic «per descomptat» perquè, en el cas de la comunitat catalana —que seria aquella que es reconeix per l'ús habitual de la llengua catalana per part d'un sector més o menys majoritari, o

molt altament significatiu, de la seva població—, el *dictum* segons el qual un país és la seva cultura pren més sentit que mai. Existeix una premissa prèvia i necessària per al desenvolupament de qualsevol projecte polític per a la comunitat catalana, i és el seu reconeixement —i autoreconeixement, abans que res— com a comunitat cultural. I aquesta premissa, de compliment obligatori, continua essent una assignatura pendent a dia d'avui en múltiples aspectes. És en aquest sentit que em sembla que no ens queda altre remei que començar reconeixent el fracàs del qual parlava una mica més amunt.

Un bon exemple d'això que dic és el concepte de «Països Catalans», que Joan Fuster (1922-1992) encunya a *Nosaltres, els valencians*² i a *Qüestió de noms*,³ ambdues obres editades el 1962 —tot i que Fuster en va ser més el divulgador que no pas el creador, perquè l'expressió «països catalans» ja havia fet fortuna durant la Renaixença, i ja es troba documentada el 1876 en l'obra *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca y Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa*,⁴ de l'historiador del Dret Benvingut Oliver (1836-1912). A

2 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

3 FUSTER, *Qüestió de noms*.

4 FUSTER, *Punts de meditació: dubtes de la «transició»*.

Fuster li va semblar que el terme podia dur a terme una funció ecumènica, ja que no situava cap regió d'aquests Països en una situació de preeminència respecte de les altres: dit d'una altra manera, tenia l'avantatge d'evitar que valencians i balears —i andorrans, i algueresos, i ponentins— s'haguessin de sentir supeditats a una suposada hegemonia del principat de Catalunya, que ja a finals del segle XIX i començaments del XX aixecava recels i suspicàcies entre els sectors que podríem denominar regionalistes. Per altra banda, Fuster atorgava als Països Catalans un contingut essencialment lingüístic: els Països Catalans eren, en la seva formulació, allò que després, eufemísticament, s'ha conegut com a «territoris de parla catalana»; és a dir, els llocs on viuen els catalanoparlants. De Salses a Guardamar, de Fraga a Maó. I tira milles.

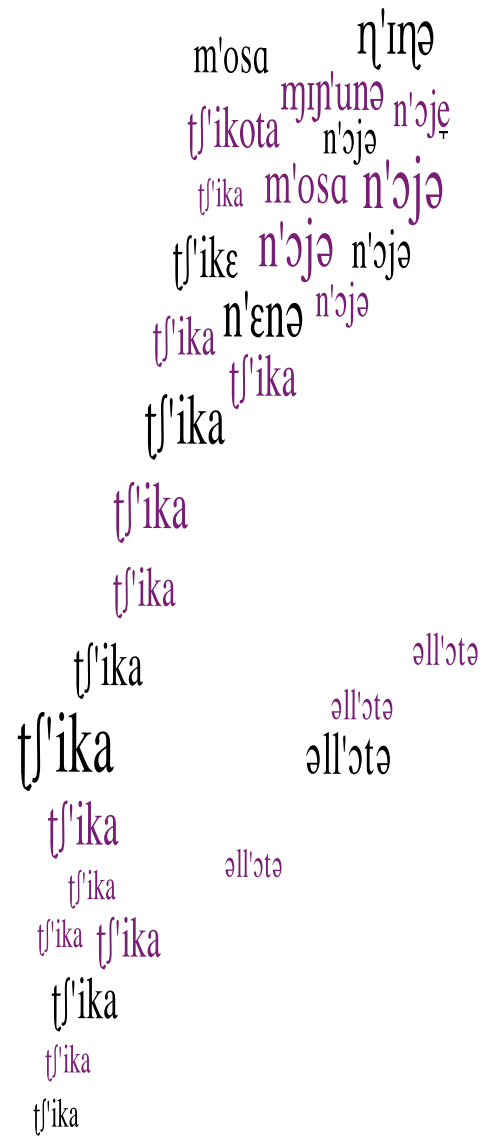
La història de la valoració del terme —potser avui diríem la marca— Països Catalans en aquests 50 anys és fàcil de resumir: de l'entusiasme inicial que va suscitar en els àmbits antifranquistes de les dècades de 1960 i 1970 es va passar, ja en època dels estatuts d'autonomia, a un brusc abandonament del terme, fins a deixar-lo gairebé proscrit del discurs polític del catalanisme majoritari. En els anys de més efervescència, s'havien fet esforços per donar més cos i contingut al concepte, farcint-lo

És un lloc comú afirmar que entre les nacions sense estat d'Europa la catalana és la que compta amb un potencial més gran en els ordres econòmic, demogràfic i cultural <<

amb referències miticohistòriques —la Corona d'Aragó i la seva expansió per la Mediterrània, el rei en Jaume, els almogàvers...— i amb relats d'estirp romàntica que apel·laven a una unitat pretèrita que s'hauria vist interrompuda i dissolta per la «invasió» castellana —des de la Mata de Jonc fins al Decret de Nova Planta, passant pel Compromís de Casp. La construcció d'aquests relats, com segurament no podia ser d'altra manera, va alimentar el discurs contrari de l'anticatalanisme més o menys visceral —el blaverisme valencià, el gonellisme mallorquí—, que basava —i basa encara avui— la seva raó de ser en l'oposició frontal, i sovint agressiva, contra els mites del catalanisme, a partir de posicions properes a l'extrema dreta i al nacionalisme espanyol més exacerbat, des de les quals el concepte de Països Catalans es va convertir de seguida en l'expressió més genuïna d'un suposat pancatalanisme autoritari i igualment invasiu.

En paral·lel amb tot això, i ja en els anys de la represa democràtica i de la recuperació de les institucions d'autogovern dins el marc de l'Estat de les autonomies i el seu cèlebre plantejament del «café per a tothom» —actualment sumit en una crisi que segurament tindrà resultats irreversibles a curt termini—, va ser el mateix catalanisme el que va bandejar el terme, en adonar-se

que gradualment anava perdent aquell caràcter ecumènic que Fuster li havia volgut donar i que, ben al contrari, s'anava convertint de mica en mica en la formulació d'un maximalisme, que segurament va arribar a la seva caricatura involuntària amb aquell eslògan de «Països Catalans, lliures i socialistes». Els Països Catalans es van anar transformant així en un desideratum dels que pensen que ho tenim tot encara per fer —i que tot és possible, per completar aquell vers de Martí i Pol que no significa res i que, per això mateix, ha tingut tanta d'acceptació—, en un assumpte d'apocalíptics i no d'integrats, d'idealistes i no de possibilistes. Els Països Catalans, en definitiva, van passar de ser —en temps de la Dictadura— una consigna gairebé transversal entre els sectors més diversos de l'antifranquisme a presentar-se —en els anys de la democràcia incipient— com una utopia que, com a tal, no casava de cap manera amb el pragmatisme que exigien els nous temps. Això, sense comptar amb la seva paulatina obsolescència: si, com imaginava Joan Fuster, i atenent al contingut eminentment lingüístic del concepte, calia prescindir de les ciutats i els indrets més fortament castellanitzats per tal de garantir la viabilitat dels Països Catalans, és obvi que fa temps que aquests s'haurien d'edificar damunt la base d'algunes zones rurals de

» Hi ha una premissa prèvia i necessària per al desenvolupament de qualsevol projecte polític per a la comunitat catalana: el reconeixement —i autoreconeixement— com a comunitat cultural

les comarques d'Osona, la Safor i el Pla de Mallorca, i encara. El que no podia o no va saber preveure Fuster han estat dos fenòmens essencials: l'evolució demogràfica que han fet Catalunya, el País Valencià i les Balears en aquests últims 50 anys —i, molt particularment, en la darrera dècada del segle XX i la primera del XXI—, i les convulsions internes, les modificacions conceptuals i ideològiques i, en definitiva, els canvis profunds que ha experimentat el catalanisme en l'etapa democràtica, després d'haver estat una força de poder a cadascun d'aquests Països Catalans —avui, comunitats autònomes depenents del Govern d'Espanya—, i també a Madrid. La realitat —avui profundament qüestionada, insistim-hi, pels mateixos que la van impulsar— de l'Estat de les autonomies es va imposar de forma incontestable al projecte dels Països Catalans. I això, l'il·lustre pensador de Sueca no ho podia preveure el 1962, però és que tampoc no ho va admetre —si més no, obertament— en els 30 anys següents, fins a la seva mort el 1992. Potser va trobar que no havia de dimitir del seu posicionament; potser li van faltar reflexos: en tot cas, ara ja no ho sabrem. Però, si li haguéssim de retraure alguna cosa, seria aquesta resistència a assumir el que, quan ell va morir, ja era un fet consumat.

Per contra, si li haguéssim d'adjudicar algun mèrit —entemem-nos: pel que

fa, estrictament, a la gestió del «seu» concepte de Països Catalans; si obrim el focus cap al conjunt de la seva obra assagística i de pensament, és necessari situar Fuster al costat dels grans pensadors europeus del seu temps, com Emil Cioran (1911-1995) o Mircea Eliade (1907-1986)—, diríem que Fuster l'encertava parcialment en definir els Països Catalans des de la premissa lingüística, perquè d'aquesta manera circumscrivia la delimitació territorial a una realitat cultural certa i comprovable. És a dir, feia passar el fet cultural —prèviament existent— per davant de l'eventual relat polític —aleshores, com avui, en fase de construcció—, que és la mena d'operació, com hem dit abans, que resulta necessària per tal d'atorgar carta de naturalesa a una comunitat nacional. No reeix, en canvi, l'horitzó d'uns Països Catalans monolingües en català de forma més o menys homogènia: no era així ja en el moment d'escriure *Nosaltres, els valencians*, i molt menys és així avui, en què català i castellà es reparteixen la població més o menys al 50%, i això sense comptar la profunda diversificació del mapa idiomàtic que ha suposat l'impacte de la recent immigració. I tampoc l'encertava, el nostre *homme de lettres* suecà, en suposar que un Estat espanyol organitzat democràticament havia de ser menys hostil a la pluralitat lingüística i

cultural que el configura: ben al contrari, més de 30 anys d'història democràtica ens ensenyen amb contundència que, a una banda i a l'altra de l'hemicicle del Congrés dels Diputats, els dos grans partits espanyols mantenen una actitud clarament agressiva contra aquesta pluralitat, amb matisos que poden anar des de la displicència o la indiferència —en els millor dels casos— fins a la bel·ligerància activa —que es fa palesa en l'àmbit legislatiu, així com en l'executiu i en el judicial. Si mai l'escèptic Fuster es va permetre alguna reserva d'optimisme sobre aquesta qüestió, el sistema polític i mediàtic espanyol, amb el PSOE i el PP al capdavant, s'han encarregat de desmentir-la categòricament i d'esborrar-la per sempre més.

Això ens porta a un altre dels obstacles amb què topa la configuració de la comunitat catalana, i que expliquen el fracàs al qual hem fet referència a l'inici d'aquest article: el provincianisme dels uns i altres, el que prové del susdit sistema espanyol i el que emana de la mateixa idiosincràsia de la comunitat catalana. Es tracta de dues formes de provincianisme que es troben descrits amb precisió en un assaig de l'escriptor Milan Kundera (1929) titulat *El teló*,⁵ i publicat l'any 2005. L'autor hi recupera la noció de *Weltliteratur*, formulada

5 KUNDERA, *El teló*.

Els Països Catalans van passar de ser una consigna transversal de l'antifranquisme a presentar-se com una utopia en els anys de la democràcia incipient

originalment per Goethe (1749-1832), que proposa la superació de la idea de «literatura nacional» per encaminar-se cap a la construcció d'una «literatura mundial», que, en el cas d'Europa, hauria de reunir les obres més excel·lents escrites en totes les llengües del continent. Kundera considera desitjable aquesta operació —i no cal dir que es postula implícitament a si mateix com un dels autors dignes de figurar en aquesta *Weltliteratur* europea—, però a la vegada el veu de realització impossible, a causa dels dos provincianismes que, a Europa, entren en col·lisió: el provincianisme «dels grans» —les comunitats culturals amb un gran pes poblacional, com la francesa, l'alemanya i l'espanyola, i que en principi donen per descomptada la seva continuïtat i pervivència—, i el provincianisme «dels petits» —aquelles comunitats culturals que, en un moment o altre de la seva història, s'han vist abocades a l'anorreament i la desaparició, amb independència del pes de la seva demografia: per exemple, la llengua polonesa compta amb més de 40 milions de parlants, però això no ha evitat a la comunitat cultural que s'hi associa conèixer, per dir-ho en paraules de Kundera, «el vertigen de deixar de ser». Els primers desenvolupen un provincianisme consistent a creure's autosuficients, i per tant a percebre com a

supèrflua qualsevol aportació que puguin rebre d'altri; els segons pateixen la forma oposada de provincianisme, que consisteix a pensar —ni que sigui inconscientment— que la seva potència cultural és inferior a la dels primers, i per tant que no tenen res a aportar a la resta del món: sovint, l'autopercepció d'aquestes comunitats «petites» oscil·la entre actituds extremes, que van de l'autoodi al nacionalisme exclouent. Kundera, que és txec de naixement i francès d'adopció, ha conegut en pròpia carn les dues formes de provincianisme, que al capdavant podem superposar, sense gaire esforç, a l'esquema dels dos dilettantismes que denunciava Carles Riba: el provincianisme «dels grans» es correspon amb aquells que pensen que ho tenen tot fet; el «dels petits», amb el dels que es lamenten que ho tenen tot per fer.

Altra vegada, aquestes dues modalitats de provincianisme concorren en la comunitat catalana i en la seva relació amb l'espanyola, impeding el desenvolupament «normal» dels projectes corresponents. No descobrim res si afirmem que l'Estat espanyol és un país que, per molt que hagi consagrat la diversitat lingüística i cultural a la seva mateixa Constitució, viu aquesta diversitat en forma de conflicte permanent. I tampoc revelem res que no se sàpiga si remarquem que les actituds extremes,

com l'autoodi o l'exacerbació irracional, són freqüents en l'àmbit de la comunitat catalana, que delata amb elles els seriosos problemes d'autopercepció que pateix.

Un dels aspectes en què aquests problemes d'autopercepció es manifesten de manera més crua segurament és en el de l'articulació i la comunicació entre els diferents territoris que formen part d'aquesta comunitat —els arraconats Països Catalans de Joan Fuster—, actualment constituïts com a comunitats autònomes en incipient procés involutiu, o, el que ve a ser el mateix, com a subsistemes d'un sistema més ampli que es troba en el moment de repensar-se i de posar-se en crisi a si mateix. Dos exemples especialment significatius d'aquesta manca d'articulació serien el de la fragmentació del mercat cultural català i el de la problemàtica entorn de la capitalitat cultural de Barcelona. Amb una breu notícia de cadascuna d'aquestes qüestions enfilarem el final d'aquest article.

La catalana deu ser l'única comunitat lingüística d'una envergadura important —més de deu milions de parlants— que és incapaç d'assegurar la circulació fluida dels productes culturals i comunicatius produïts en el seu idioma dins el seu propi àmbit territorial. Si més no, no coneixem cap cas comparable en tot l'àmbit occidental, com

» Fuster l'encerta en definir els Països Catalans des de la premissa lingüística, perquè d'aquesta manera circumscriu la delimitació territorial a una realitat cultural certa i comprovable

no sigui el que afecta la indústria editorial espanyola en relació amb la llatinoamericana —que de tota manera respon a una casuística completament diferent. A pesar dels lloables esforços realitzats per determinats mitjans de comunicació —canals televisius com TV3 i, en algun moment de la seva trajectòria, IB3; diaris com *El Punt Avui*, *Diari de Balears* o *Ara*; revistes com *El Temps* o *Sàpiens*; emissores com Catalunya Ràdio...—, el cert és que l'anomenat espai comunicacional català, tal com s'han ocupat de definir-lo Josep Gifreu (1944) o Joan Manuel Tresserras (1955), continua en bona mesura per construir. El lamentable i recent cas del tancament dels repetidors de TV3 al País Valencià, tan grotescament anacrònic en l'era d'Internet i de les autopistes de la informació, és, de tota manera, un bon exemple de la precarietat en què es troba encara aquest espai, sotmès a les arbitrarietats de la conjuntura política de cadascun dels territoris que el formen. I per altra banda, sovint la producció cultural de les Balears i del País Valencià —penso ara sobretot en la producció editorial, però també en l'audiovisual, la teatral o la musical— continua tenint dificultats serioses de penetració, promoció i distribució en l'àmbit del Principat, i molt particularment en el de la ciutat de Barcelona, veritable pedra de toc

per a la difusió de qualsevol producte cultural en llengua catalana. A l'inrevés, la circulació de la producció cultural del Principat tampoc no està sempre assegurada a les Balears ni, sobretot, al País Valencià, des d'on resulta sovint una feina àrdua fer un seguiment adequat de la vitalitat cultural de les comunitats germanes —o cosines, si es prefereix. Es malbarata d'aquesta manera el potencial d'un mercat que senzillament existeix, però que ningú sembla que acabi de trobar la manera d'aprofitar en la seva globalitat.

És, com deia, una situació insòlita, que connecta directament amb la qüestió de la capitalitat cultural de Barcelona. Una qüestió sobre la qual convé ressaltar, en primer lloc i per davant de qualsevol altra consideració, l'enorme fortuna que ha significat i significa per a la comunitat catalana comptar amb un referent de la magnitud, la potència i la presència internacional de Barcelona: és obvi que, sense aquesta capitalitat, la paradoxa èxit/fracàs a la qual hem al·ludit al començament d'aquest article s'hauria saldat, per al projecte cultural català, amb un balanç força més negatiu del que podem presentar en l'actualitat. I tanmateix, això no treu la certesa que, d'una banda, des de les tribunes de creació d'opinió barcelonines es continua evidenciant un desconeixement sovint preocupant de

la realitat cultural de la pròpia comunitat entesa en la seva globalitat, i que, de l'altra, no és infreqüent que, des de la resta de territoris, la constatació d'aquesta desídia de Barcelona a l'hora d'exercir la seva capitalitat, es converteix en un pretext per tal de practicar una mena de regionalització del mercat i de l'espai comunicacional que no beneficia res ni ningú, com no siguin els mateixos promotors d'aquesta situació. Dit d'una altra manera, una de les assignatures pendents de la comunitat catalana és l'afinament de les dinàmiques entre centre i perifèria, que sens dubte hauria de redundar en la superació de la fragmentació del mercat intern, propiciada —un altre cop— per l'articulació administrativa dels territoris que l'integren a través de l'Estat de les autonomies al llarg dels últims 30 anys i escaig.

En conclusió: encallada —d'una banda— l'articulació política institucional dels Països Catalans enunciada per Joan Fuster, i sumits —d'altra banda— a l'ull de l'huracà de la involució autonòmica de l'Estat espanyol, a la comunitat catalana li cal organitzar-se, abans que cap altra cosa, com la realitat cultural, lingüística i comunicacional que ja és, però que continua pendent de produir-se en la seva plenitud. Ho ha de fer amb intel·ligència, superant els dos dilettantismes de què parlava Carles Riba

A la comunitat catalana li cal organitzar-se com la realitat cultural, lingüística i comunicacional que ja és, però que continua pendent de produir-se en la seva plenitud

i els dos provincianismes descrits per Milan Kundera, aprofitant les potencialitats de la seva diversitat i riquesa, i alimentant el paper de Barcelona com a nucli de capitalitat, sens perjudici —ans al contrari— del paper també nuclear que cal que hi juguin altres capitals com Lleida, Girona, Tarragona, Vic, València, Gandia, Palma o Manacor, per esmentar-ne només algunes. És la primera passa per assegurar que, en el delicat equilibri entre fracàs i èxit en què es debat aquesta comunitat, la balança s'acabi decantant definitivament cap als números verds. Ni ho tenim tot fet ni ho tenim tot per fer: l'únic que és segur, això sí, és que, per damunt de conjunc-tures de tot ordre, tenim pendent una tasca estructural d'articulació interna: i que la fem arribar a bon port depèn, en primer terme, del fet que aprenguem d'una vegada per totes a no prescindir de ningú. ◀

MÉS INFORMACIÓ

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

FUSTER, Joan. *Qüestió de noms*. Barcelona: Edicions d'Aportació Catalana, 1962.

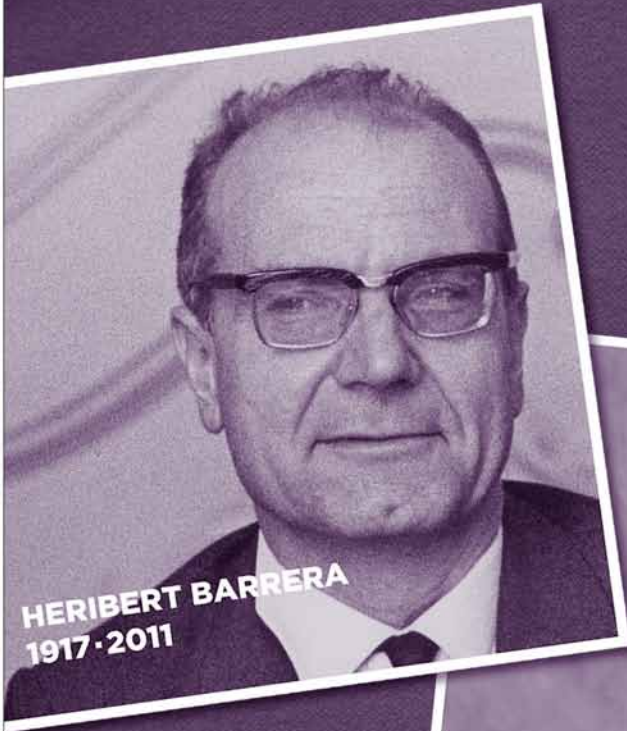
FUSTER, Joan. *Punts de meditació: dubtes de la «transició»*. València: Eliseu Climent, 1985.

KUNDERA, Milan. *El teló*. Barcelona: Tusquets, 2005.

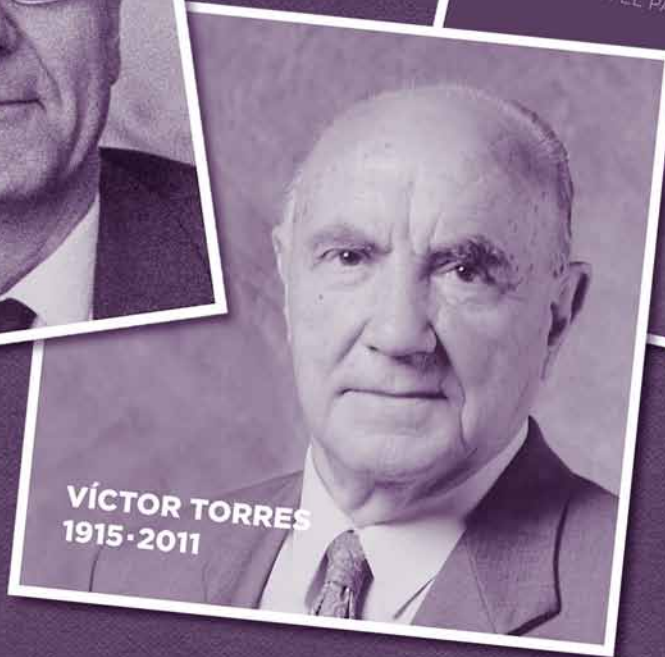
FUNDACIÓ

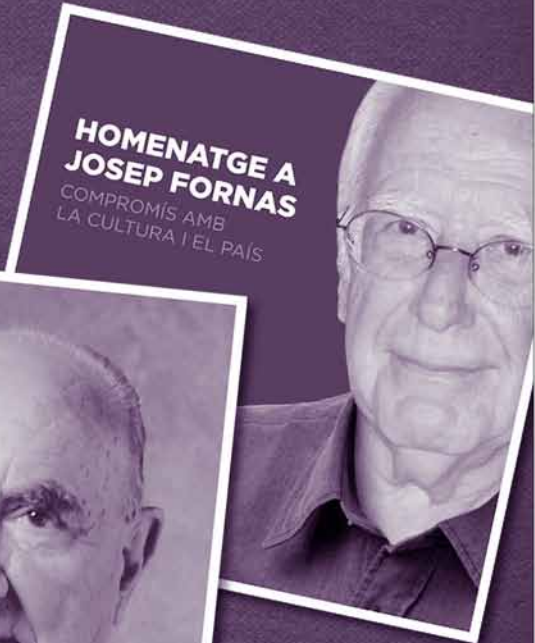
JOSEP IRLA

HERIBERT BARRERA
1917-2011

VÍCTOR TORRES
1915-2011

**HOMENATGE A
JOSEP FORNAS**
COMPROMÍS AMB
LA CULTURA I EL PAÍS

Homenatges

www.irla.cat

Joan Fuster i els necessaris Països Catalans

Un dels principals atacs que s'ha fet al pensament de Joan Fuster és circumscriure el seu impacte en l'àmbit de les idees. Adobar les crítiques presentant-les com unes aportacions intel·lectuals que han suscitat múltiples debats, però que en cap cas han tingut una traducció tangible. Però més enllà del debat de les idees, el pensament de Fuster pren forma amb una munió d'iniciatives polítiques, socials, econòmiques i culturals que articulen, dia a dia, els Països Catalans.

Els seixanta foren anys de por i d'oblit, el temps d'una llarga i incerta espera. L'ombra de la victòria voraç s'estenia encara sobre el país amenaçadorament. Al capdavall, no havia passat tant des d'aquelles nits en què les portes del cementeri general de València s'obrien per als camions carregats de gom a gom amb els cadàvers dels afusellats pels escamots falangistes. En uns pocs anys, l'exili i la mort van buidar les ciutats de sindicalistes, mestres d'escola republicans, militants de partits polítics o blasquistes, entre molts altres vençuts. Al País Valencià la repressió va tenir, més que en cap altra banda, un caràcter venjatiu per tal com els afusellaments van produir-se amb la guerra acabada.¹ Entre 1938 i 1953 el percentatge d'executats, prenent com a base el cens de 1930, fou del 2,34‰ de la població mentre que a Catalunya la xifra es situà en l'1,2‰.² Certament, aquesta sistemàtica depuració d'elements progressistes junt a la predilecció del règim pel País Valencià i el seu cap i casal com a territori on hostatjar feliçment els més lleials, alguna cosa hauran tingut a veure amb la configuració sociopolítica posterior.

Els seixanta foren també uns anys on la immigració massiva a Europa va coexistir amb una situació d'hegemonia econòmica del sector agrari, especialment del de la taronja amb els seus amos

Francesc Viadel
Professor de periodisme a la Facultat de Comunicació Blanquerna de la URL
francescjesusvg@blanquerna.url.edu

1 TORRES FABRA, «La repressió franquista al País Valencià».

2 GABARDA, *Els afusellaments al País Valencià (1938-1956)*.

» Fuster és l'artífex del redreçament cultural, civil i polític del País Valencià i de l'ampliació dels horitzons d'un catalanisme que fins aleshores havia quedat constret al Principat

i la seva mentalitat que tant ha influït en una bona part del país.³

D'altra banda, no hi havia més cultura ni més llengua que l'espanyola. El valencià, expulsat dels entorns urbans i molt especialment de València, a penes era defensat per un valencianisme subterrani, conservador, aplegat al voltant d'uns quants cenacles, entre els que destacava el de Xavier Casp (1915-2004) i Miquel Adlert (1911-1988), personatges ultraconservadors, d'un catolicisme dur que anys després posarien les seves enveges, ambicions i prestigi, al servei de la causa de l'anticatalanisme espanyolista.⁴

Fet i fotut, del valencianisme republicà i d'esquerres —val a dir que des de sempre molt minoritari— no n'havia quedat rastre després de la conquesta del país per part del general Antonio Aranda (1888-1979).⁵ Com ha assenyalat l'historiador Santi Cortés (1954),⁶ el nou règim suposà la instauració d'un

model d'estat totalitari, contrari a qualsevol plantejament «autonomista»; la recuperació d'un passat històric com el de la Reconquesta i el Segle d'Or castellà, amb un clar objectiu d'adoctrinament i d'afirmació dels elements unitaris de pàtria, imperi i religió, de clara empremta castellanista. L'exaltació de Castella com a dipositària dels valors de la raça. «La València 'alliberada' — explica Cortés— podria restaurar sense gaires problemes allò més típic de la seua vida col·lectiva, clar que oportunament rebaixat a la categoria de manifestació folklòrica regional» atès que «al cap i a la fi la *Cruzada* s'havia endegat no contra els regionalistes morigerats sinó contra aquelles ideologies indòmites que esbocinaven la integritat sagrada de la pàtria. [...] ja en el decurs de la contesa es va perfilar clarament que les autoritats rebels tolerarien la devoció dels valencians envers llurs mites i glòries pretèrites i afavoririen àdhuc el reviscolament de l'ideari regionalista (o ratpenatista) com un instrument eficaç de servitud i de conformació de la nostra cultura als principis del Movimiento». Aquesta dicotomia entre «regionalistes morigerats» i «ideologies indòmites» venia de lluny, però. Recorda l'historiador, com Alfons Cucó (1941-2002) ja havia assenyalat, que des de primeries de segle ratpenatisme i valencianisme mantenien unes rela-

cions interdependents, de manera que l'expansió d'un d'aquests moviments suposava la desaparició social de l'altre. Cortés constata amargament com el patriotisme nostàlgic i provincià de Lo Rat i els plantejaments ideològics i culturals més reaccionaris del pare de la Renaixença valenciana, Teodor Llorente (1836-1911),⁷ anaven camí de barrejar-se amb l'ideari feixista. «'Por el regionalismo al Imperio y a la Hispanidad', aquesta era la consigna. I naturalment la van portar endavant amb l'assentiment dels regionalistes dretans, molts dels quals van ser còmplices d'allò que, a fi de comptes, cobejava el franquisme: immobilitzar la nostra cultura, *patoisitzar* la llengua, folkloritzar les tradicions autòctones, ruralitzar el país, etc.», explica. A aquesta situació cal afegir-hi, encara, la presó, l'assassinat o el desterrament forçós de la majoria dels valencianistes de l'etapa republicana.

Joan Fuster (1922-1992), contra tot pronòstic, emergirà enmig d'aquesta boira, gegant, esdevenint l'artífex no tan sols del miracle del redreçament cultural, civil i polític del País Valencià sinó, també, del miracle català en la mesura en què les seves idees i aportacions am-

3 Per més informació sobre aquest aspecte veure, BONO, *Naranja y desarrollo*; i LLUCH, *La via valenciana*.

4 Sobre l'anticatalanisme veure VIADEL, *No mos fareu catalans. Història inacabada del blaverisme*.

5 Sobre la instauració del franquisme veure GINÉS, *La instauració del franquisme al País Valencià*.

6 CORTÉS, *València sota el règim franquista (1939-1951)*.

7 Per una visió més ampla d'aquest important personatge fundador del diari *Las Provincias* veure ROCA (ed.), *Escrits polítics (1886-1908) / Teodor Llorente*.

La influència de l'anticatalanisme en la política valenciana i l'entotsolament regionalista del Principat no han ajudat a avançar en la direcció marcada per l'assagista

pliaran els horitzons d'un catalanisme que fins aleshores havia quedat constret al Principat. Ho farà des de Sueca, una petita ciutat agrària, envoltada de marjals, gairebé aïllada del món; i en català, en un país justament sense llibres ni lectors, profundament castellanitzat. En un país territorialment desvertebrat —encara ara—, sense societat política, sense projecte, intel·lectualment paupèrrim, «subdesenvolupat» en dirà Fuster en alguna ocasió. Emergirà malgrat el règim, la censura, la desesperança, l'escepticisme, els dubtes, malgrat tot. La seva acció constructora d'aquells primers anys detonarà una generació magnífica que aleshores feia les seves primeres passes civils en l'àmbit de la trista Universitat de València: Lluís Vicent Aracil (1941), Vicent Àlvarez (1941), Ferran Zurriaga (1938), Alfons Cucó, Enric Solà (1941), Eliseu Climent (1940), Joan Francesc Mira (1939), Lluís Alpera (1938), Màrius García Bonafé (1941), Ricard Pérez Casado (1945), Raimon (1940)... Fuster serà l'impulsor d'uns equips, l'aglutinador d'un enorme capital humà i l'intel·lectual que liderarà i protagonitzarà allò que Toni Mollà (1957) ha definit com una «revolució tranquil·la»⁸ amb uns resultats impressionants encara avui ben visibles. Del

cert que sense Fuster els valencians ja fa molt temps que haurien deixat d'existir com a poble singular.

El 1962 serà un any decisiu en la seva trajectòria pública. Deslliurat des de feia alguns anys del grup de Casp i Adlert,⁹ Fuster començava a ser una figura reconeguda. El maig publicà *Nosaltres, els valencians*¹⁰ inspirat en un altre títol cabdal, *Notícia de Catalunya*¹¹ de Jaume Vicens Vives (1910-1960). El llibre, instigat per uns joves Max Cahner (1936) i Ramon Bastardes (1934-2002), absolutament subsumits per la personalitat i les idees de Fuster, va inaugurar el projecte d'Edicions 62, un dels instruments de recuperació nacional més importants de la història recent. Altrament, la iniciativa suposà l'entrada del País Valencià en l'imaginari cultural català contemporani i la confirmació també d'uns primers grups d'activistes a banda i banda de l'Ebre, compromesos en la recuperació i difusió d'un sentit de nació unitari cal dir que reivindicat amb insistència per l'assagista de Sueca. *Nosaltres, els valencians* és un llibre, com reconegué Fuster mateix,

9 Per conèixer tots els pormenors del valencianisme de postguerra RIPOLL, *Valencianistes en la postguerra. Estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939-1951)*.

10 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

11 VICENS VIVES, *Notícia de Catalunya*.

ARISTIDES MAILLOL
 TERESA PAMIES JORDI-PERE CERDÀ NARCIS MONTURIOL
 ENRIC GRANADOS MIQUEL MARTÍ I POL SALVADOR DALÍ
 MÀRIUS TORRES AURORA BERTRANA JOSEP PLA
 JOAN ORÓ JOSEP BENET VÍCTOR CATALÀ
 MANUEL DE PEDROLO PAU VILA SALVADOR ESPRIU
 MARIA MERCÈ MARÇAL POMPEU FABRA
 PERE CALDERS PERE QUART JOAN MARAGALL
 JOAN COROMINES ILDEFONS CERDÀ
 FERRAN SOLDEVILA JOSEP TRUETA
 MARIA AURELIA CARMANY
 TÍSNER PAU CASALS
 ANTONI ROVIRA I VIRGILI
 ANTONI GAUDÍ
 JESÚS MONCADA
 GAETÀ HUGUET
 MATILDE SALVADOR
 VICENT TOMÀS
 CARLES SALVADOR
 VICENT VENTURA
 VICENT ANDRÉS ESTELLÉS
 TEODOR LLORENTE
 JOSEP RENAU
 MANUEL SANCHIS GUARNER
 CONSTANTÍ LLOMBART
 JOAN FUSTER
 GONÇAL CASTELLÓ
 ENRIC VALOR
 JOSEP COLONA
 FRANCESC DE B. MOLLÀ
 ANTONI MARIA ALCOVER
 JOSEP MARIA LLOMPART
 BALTASAR PORCEL
 MARIA VILLANCOGÓMEZ

8 MOLLÀ, *La utopia necessària: nacionalisme i societat civil*.

La Institució Cívica i de Pensament Joan Fuster, amb la participació de més de 500 municipis, vol articular els territoris de parla catalana des dels àmbits social, professional, acadèmic i econòmic

sense «maquillatges retòrics», ni «òptiques submisses» amb el qual pretenia replantejar uns quants dels problemes que afectaven el destí dels valencians «com a col·lectivitat diferenciada» i, alhora, com a col·lectivitat encastada en un àmbit nacional i històric més ample, el català. «Dir-nos 'valencians', en definitiva, és la nostra manera de dir-nos catalans», escriurà.¹² L'assaig suposarà, doncs, el principi d'un miracle anomenat País Valencià que mig segle després encara fa camí i creix malgrat un clima polític tant enrarit com devastador, malgrat adversitats tant enormes com la de l'actual crisi econòmica o la de la globalització amb tots els fenòmens que aquesta duu aparellats.¹³

El mateix any veia la llum *Qüestió de Noms*,¹⁴ un petit opuscle sobre la denominació de la llengua i el seu territori. Detractor sense embuts com ho era Fuster de les objeccions particularistes dels valencians, balears o dels rossellonesos a la seva adscripció cultural catalànica, reivindicà una terminologia ben clara: «català», i «Països Catalans». «Més apta que la forma 'Gran Catalunya' o 'Catalunya Gran' —sentencià— és la

de 'Països de Llengua Catalana'. I millor encara, la de 'Països Catalans' [...] Tenim dret a esperar —per molt llunyana que se'ns presenti aquesta esperança—, que un dia serà suficient dir català per al·ludir a la nostra condició de poble únic, i agregar-hi una precisió comarcal per localitzar la cosa o persona de què es tracti [...]».¹⁵

L'assagista n'era ben conscient de les magres possibilitats de reeiximent d'una empresa com aquesta, però, també de les escasses possibilitats de supervivència política, cultural i lingüística dels països de parla catalana sense unes complicitats i aliances amb les que oposar-se al nacionalisme espanyol amb un ADN ideològic tan reaccionari com immisericorde amb les diferències de qualsevol mena.

«La postulació dels 'Països Catalans' —va escriure el 1979— [...] molesta a Barcelona i a València: a les dues hipotètiques 'pre-autonomies' fascina des del Poder Central. Però els 'Països Catalans' —i és una manera de dir-ho, tan convencional com es vulgui— es veuran forçats, a la curta o la llarga, a 'identificar-se'. No té cap importància que l'honorable Tarradellas¹⁶ n'estigui en contra, o que n'estigui en contra el

¿per què no 'honorable'? president Albiñana.¹⁷ Les 'polítiques' a curt termini són decisives; però, ben mirat, només resultaran eficaces si arriben a ser imaginades de cara a una 'emancipació nacional'. Si no és així, tot es diluirà en pura descentralització. Jo sempre he cregut que la descentralització pot ser pitjor que el centralisme. [...]».¹⁸

I en efecte, la descentralització, perfectament arbitrada i vigilada des de l'Estat, no tan sols va galvanitzar bona part de les energies resistents a un procés d'assimilació, sinó que tingué també com a conseqüència la fragmentació del territori en compartiments estancs administratius que, lluny d'articular mecanismes de col·laboració avortaren, per exemple, qualsevol temptativa unitària de normalització del català. Les advertències en aquest sentit, no només de Fuster sinó d'altres pensadors com Lluís Vicent Aracil, foren categòricament desoïdes.¹⁹ El resultat d'aquesta falta de visió ha estat a la llarga molt negatiu. Avui l'Estat, en mans d'una de les dretes més retardatàries d'Europa, prova de desmantellar el feble sistema d'educació en català a parts, per terri-

12 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

13 Per una visió de conjunt sobre l'evolució del valencianisme VIADÉL, *Valencianisme, l'aportació positiva. Cultura i política (1962-2012)*.

14 FUSTER, *Qüestió de noms*.

15 FUSTER, *Qüestió de noms*.

16 Josep Tarradellas (1899-1988), president de la Generalitat de Catalunya entre 1954 i 1980.

17 Josep Lluís Albiñana (1943), president de la Generalitat Valenciana entre 1978 i 1979.

18 FUSTER, *Destinat (sobretot) a valencians*.

19 Recomano vivament la lectura d'ARACIL, «Projecte per a una institució d'ús del català».

Iniciatives com la Federació Lluïl, el Triangle Jove, la Xarxa Vives, l'IIVEE, el Baròmetre de la Comunicació i la Cultura... són unes estructures útils i necessàries, però també insuficients

toris, sense que trobi a penes resistència i això enmig d'una febre recentralitzadora de conseqüències imprevisibles.

Com vulgui que sigui, l'autor constata que, des d'una perspectiva política, els Països Catalans eren en el moment de la transició espanyola, «pura il·lusió de l'esperit» tot i que tan se valia per què encara que no trobessin una encarnació política urgent «no deixarien de ser el que són» ni tampoc «el que haurien de ser». ²⁰ Allò important, i és en el que va insistir una vegada i altra, era la necessitat de reconstitució nacional conscient com era del moment històric i, sobretot, conscient de la fragilitat política i cultural dels catalans i de l'escàs entusiasme del Principat pels Països Catalans. El 1983 afirmà en un to greu: «[...] Tenim els dies comptats, i hem d'espavilar-nos. Ja no es pot ser 'regionalista' de Catalunya: o 'nacionalista' de la Catalunya estricta. Ho hem de tenir ben present: la 'nació catalana', culturalment i políticament, no pot clausurar-se en les quatre províncies del Principat. Acceptar això seria renunciar a la proclamació 'nacional' seria revertir en un 'regionalisme' més, que, retroactivament, us duria, a vosaltres, a prescindir de Lluïl o del Tirant, de Llorenç Villalonga i de Jaume Roig, i podria multiplicar les al·lusions. Per a nosaltres, els perifèrics, suposaria prescindir

de Bernat Metge, i no seria cosa que em preocupés massa. Però reclamem Verdaguier, Maragall, Carner, Salvat, Riba, Foix, Brossa. I és amb aquesta visió 'cultural' unànime que podrem reprendre la marxa. Sense discriminacions i sense manies. Catalans ho som tots, inclús els qui no volen o no volien ser-ho. Ho era Balmaes, ho era Blasco Ibañez. Ho era Lluïl Vives. Som nosaltres els qui, en assumir-los, ens construïm. Cada 'regió' dels Països Catalans, al llarg dels segles, ha tingut la seva aventura. De cara el futur, o els Països Catalans, amb aquest nom, recuperem i reestructurem la nostra dispersió 'regional', o no serem res». ²¹

Aquest entusiasme inicial, les urgències, les il·lusions quedarien en bona part subsumides pels fets. La influència de l'anticatalanisme en la política valenciana i l'entotsolament regionalista del Principat, per no parlar dels esforços titànics de l'Estat en entorpir qualsevol temptativa de caràcter vagament nacional, no han ajudat precisament a avançar en la direcció marcada per l'assagista.

Les coses, doncs, ja ho sabem, han anat com han anat. Dècades després de la posada en circulació dels plantejaments fusterians, l'existència i articulació d'instàncies unitàries és

més aviat modesta. Seria un greu error apartar-se d'aquesta mirada objectiva i veure la situació amb una excessiva condescendència. La immensa majoria dels partits polítics continuen prescindint d'estratègies comunes. És clar que hi ha les excepcions, com ara el marc de relacions establert des de fa molt temps entre el Bloc i CiU o experiències com la d'Iniciativa Catalunya Verds de l'institut Un Triangle de Mar Blava, engegada el 2005 amb la idea de disposar d'un marc de reflexió, debat i anàlisi dels Països Catalans. Només els partits independentistes, això és, Esquerra Republicana de Catalunya, Moviment de Defensa de la Terra, Partit Socialista d'Alliberament Nacional i Solidaritat per la Independència, mantenen estructures que abasten tot el territori. Altrament, el 2000, la Institució Cívica i de Pensament Joan Fuster, dependent d'Acció Cultural del País Valencià (ACPV) —coordinada amb Òmnium Cultural i Obra Cultural Balear a través de l'anomenada Federació Lluïl—, impulsà l'Assemblea de Regidors amb la participació inicialment de més de 500 municipis i la intenció d'articular els territoris de parla catalana des dels àmbits social, professional, acadèmic i econòmic. Cal afegir la constitució del Triangle Jove, impulsat pels consells de la joventut, l'Institut Ramon Llull, la xarxa de universitats Lluïl Vives, cons-

²⁰ FUSTER, *Destinat (sobretot) a valencians*.

²¹ FUSTER, *Cultura nacional i cultures regionals als Països Catalans*.

» No hi ha cap dubte que la vertebració ja no política sinó cultural i lingüística dels nostres territoris és percebuda com una amenaça directa al projecte d'Espanya

tituïda a Morella el 1994 a hores d'ara amb 21 universitats, l'Institut d'Estudis Catalans o l'Associació d'Escriptors amb Llengua Catalana. Des de l'àmbit de l'entesa econòmica ha estat també molt ressenyable la tasca desenvolupada, des de fa més d'una dècada, per l'Institut Ignasi Villalonga d'Economia i Empresa, un organisme amb arrels valencianes i vinculat a l'entorn d'ACPV. Altrament, *El Temps* integrada en l'Associació de Publicacions Periòdiques en Català, *Vilaweb*, el Baròmetre de Comunicació i la Cultura o TV3 —això fins el tall de Francisco Camps (1962)— i més recentment, el diari *Ara*, han intentat l'articulació d'un àmbit comú de comunicació tan vital per a l'existència d'una comunitat lingüística comuna, d'un mercat de llengua. Del no res, s'ha aconseguit almenys crear unes condicions mínimes per a la vida d'una literatura que es debat entre el creixement i la invisibilització, víctima de les lògiques administratives autonòmiques, de les rivalitats comercials entre territoris i d'unes polítiques de promoció pràcticament inexistentes en uns llocs i escarransides en altres. I el mateix passa amb la resta d'arts com la música o el teatre amb iniciatives, això no obstant, tant importants com la Xarxa Alcover, el BarnaSants o els Premis Ovidi Montllor de València atorgats des del 2006.

Unes estructures i unes activitats,

doncs, necessàries, útils, però, ja ho hem apuntat, també insuficients. Tot plegat, és justament aquesta mancança la que està en el rerefons d'una feblesa que ha possibilitat, posem per cas, la interrupció de les emissions de TV3 al País Valencià, l'ofegament del català per part del PP a les Balears o la marginació del nostre territori en la presa de decisions de l'Estat com ara en la del disseny dels grans eixos de comunicació terrestre entre la península i Europa. No hi ha cap dubte, que la vertebració ja no política, sinó cultural i lingüística per vies democràtiques dels nostres territoris, és percebuda com una amenaça directa al projecte d'Espanya.

Els més escèptics, realistes, sempre podran argüir davant de qualsevol reneq o insistència, dificultats immenses alhora de bastir una estratègia comuna i recordar amargament, a més, que ni tan sols Catalunya ha estat capaç de fer-se sentir com una sola veu al Congrés de Diputats. D'acord. Però els fets són els que són. En ple procés de recentralització, amb una societat en estat de pànic a causa de la crisi econòmica, amb una classe política ineficient i atordida, l'absència de complicitats, d'una política de «tots» pot resultar nefasta per al futur. El nacionalisme espanyol aprofitarà l'avinentesa de l'actual catàstrofe econòmica per rearmar-s'hi. L'espanyolisme, ja ho sabem, no tan sols ha estat enemic acèr-

rim de qualsevol reivindicació perifèrica sinó que, a més, ha estat absolutament contrari a la descentralització territorial, per més que ho hagin dissimulat. Un cop saquejades les autonomies, amb la corrupció a punt d'ofegar-les, les altes instàncies ideològiques del bloc conservador, del PP, han decidit tornar al rumb antic, el del patriotisme i la *unidad de España* amb capital a Madrid peti qui peti. Malgrat tot, malgrat aquesta exhibició de múscul avui encara a penes insinuada, alguns volen veure l'Estat, els estats més febles del que en realitat són, potser víctimes d'un rampell d'optimisme, potser influïts per una barreja de cansament i d'inconsciència política. Aquests estats d'ànim, del ben cert, no només condicionen de forma fatal la fiabilitat de qualsevol pronòstic sinó que, a més, paralitzen les costoses iniciatives de construcció dels resultats de les quals es confien a les profecies joioses. Cal tenir clar, més que mai, que els trens que no passen per València a la cerca d'Europa potser tampoc no ho faran per Barcelona, que el retrocés del català en Ontinyent o en Manacor és el retrocés del català en Manresa o en Barcelona, que ben sovint les batalles decisives s'hi donen a molta distància dels centres neuràlgics, que en definitiva, com deia Joan Fuster amb un punt d'ironia, estem condemnats a que qualsevol política que no fem nosaltres ens l'acaben fent... contra nosaltres. ◀

MÉS INFORMACIÓ

ARACIL, Lluís Vicent. «Projecte per a una institució d'ús del català». A *Papers de sociolingüística*. Barcelona: Edicions La Magrana, 1986.

BONO, Emèrit. *Naranja y desarrollo*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2010.

CORTÉS, Santi. *València sota el règim franquista (1939-1951)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

FUSTER, Joan. *Qüestió de noms*. Barcelona: Edicions d'Aportació Catalana, 1962.

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1996. Setzena edició. Primera edició, 1962.

FUSTER, Joan. *Destinat (sobretot) a valencians*. València: Eliseu editor, 1979.

FUSTER, Joan. *Cultura nacional i cultures regionals als Països Catalans*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 1983.

GABARDA, Vicent. *Els afusellaments al País Valencià (1938-1956)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2007.

GINÉS, Andreu. *La instauració del franquisme al País Valencià*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2010.

LLUCH, Ernest. *La via valenciana*. Catarroja: Afers, 2003.

MOLLÀ, Toni. *La utopia necessària: nacionalisme i societat civil*. Alzira: Bromera, 1994.

RIPOLL, Faust. *Valencianistes en la postguerra. Estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939-1951)*. Catarroja: Afers, 2010.

ROCA, Rafael (ed.). *Escrits polítics (1886-1908) / Teodor Llorente*. València: Institut Alfons el Magnànim, 2001.

TORRES FABRA, Ricard Camil. «La repressió franquista al País Valencià». A PAGÈS, Pelai (dir). *Franquisme i repressió. La repressió franquista als Països Catalans (1939-1975)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2004.

VIADEL, Francesc. *No mos fareu catalans. Història inacabada del blaverisme*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2009.

VIADEL, Francesc. *Valencianisme, l'aportació positiva. Cultura i política (1962-2012)*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2012.

VICENS VIVES, Jaume. *Notícia de Catalunya*. Barcelona: Àncora, 1954.

NAVEGADOR

La projecció internacional de Joan Fuster

***Diccionario para ociosos; Dictionary for the Idle; Dizionario per a oziosi; Dictionnaire à l'usage des oisifs.* El títol en castellà, anglès, italià i francès de *Diccionari per a ociosos*, el llibre més traduït de Joan Fuster. Fora d'aquesta obra, només en castellà existeix l'edició d'un considerable nombre de treballs de l'intel·lectual suecà. Un greuge històric que impedeix un major reconeixement internacional de Fuster, fet que Dominic Keown ja denunciava el 1997 a les pàgines del número 42 de la revista *Lletra de Canvi*. D'aquella reivindicació —que reproduïm íntegrament— ja en fa quinze anys, i d'obres transcendentals com *Nosaltres, els valencians* encara no n'existeix una versió en anglès.**

Un dels trets més característics de l'obra de Joan Fuster (1922-1992), tant en el cas de *Diccionari per a ociosos*¹ com en d'altres escrits, és l'enunciació d'una paradoxa, enigma o anècdota com a punt de partença d'un escrutini acurat que duu a una conclusió equitable i sempre reveladora. No m'atreuria a emular el mètode de l'insigne escriptor però m'afalaga creure que li faria gràcia la història que narraré tot seguit.

Anys enrera jo estava ocupat amb una traducció de la poesia d'Ausiàs March (1397-1459), i vaig tenir la genial idea de passar-li els esborranys a un col·lega medievalista del departament de Filologia Anglesa. Després de revisar-me alguns arcaïsmes em comentà, no sense il·lusió, la qualitat del vers. Tot especulant si la traducció era d'un poema provençal o italià em va demanar si podia utilitzar les meves versions en l'examen final de comentari de text. Com a bon professor, sempre estava pendent del material adient desconegut pels estudiants.

Uns anys més tard, quan feia la col·lació de les diverses seccions del *Diccionari per a ociosos*, vaig passar quatre assaigs del llibre a una companya de Filologia Francesa, especialista en prosa contemporània. Una volta més, després de fer-me alguns comentaris de caire humanístic, em parlà, no sense entusiasme, de la diafanitat del discurs. La formació de l'autor, afegí, era indiscutiblement gal·la i la influència dels *philosophes* del XVIII hi ressonava. Donaven gust, tant la precisió de l'exposició com la nitidesa del desenvolupament. Molt amable, em

1 FUSTER, *Diccionari per a ociosos*.

Dominic Keown
 Director d'estudis de Llengües Medievals i Modernes
 del Fitzwilliam College, University of Cambridge
 dk209@cam.ac.uk

» Ens ve de grat pensar que amb la traducció podem contribuir mínimament no sols a la conservació de la veu de Fuster, sinó també a la seva amplificació

felicitat pel meu domini del francès i em va pregar que li fes una còpia de l'original. Li aniria la mar de bé per a l'examen de comentari de text de l'últim curs.

No cal gaudir de la perspicàcia d'un Fuster per veure-hi dues coses que reclamen l'atenció. En primer lloc, convé destacar els valors dels dos escriptors valencians i la facilitat de la seva assimilació al cor europeu. En aquest sentit, la immediata apreciació dels experts en la matèria és prou eloqüent, malgrat les seves errades en qüestions de nacionalitat. Més decepcionant — tot i la participació d'algunes institucions oficials en aquests projectes— és la manca de coherència, d'estratègia i resolució que, després de quatre lustres, han mostrat els responsables de la recuperació col·lectiva en la consolidació i la promoció de la llengua i de la cultura autòctones. Es pot comprovar fàcilment que, amb un mínim de voluntat, les universitats estrangeres són força receptives a les noves veus europees i estan ben disposades a aprofitar-se'n si és que tenen l'ocasió.

La traducció de *Diccionari per a ociosos* era, de totes maneres, anecdòtica. En un principi, ens havia estranyat el mateix Fuster amb la selecció d'aquest text. El nostre equip de traductors s'havia fet la idea de començar amb un *tour de force* com seria *Nosaltres, els valen-*

*cians*² o bé amb una obra d'excel·lència acadèmica com ara *Literatura catalana contemporània*.³ Fet i fet, després d'una primera lectura del text, la nostra sorpresa no trigà a convertir-se en decepció. El format del llibre no ens acabava de convèncer. Nosaltres, els traductors, ens trobàvem més a gust amb la literatura seriosa o amb monografies d'un cert pes acadèmic. A més a més, el contingut i les referències als primeríssims anys seixanta pareixien antiquats o, pitjor encara, passats de moda —fins i tot per a la nostra generació! Hi mancaven les pedres de toc d'aquella experiència nostra: Cuba, The Beatles, Vietnam, el maig del 68, etc.

El que realment passava, això no obstant, era que no havíem paït bé el que ens explicava l'autor al seu proemi. Aquest diccionari no era cap exercici amb finalitats excelses i transcendents, sinó un treball d'inspiració vulgar i efectista. D'aquesta forma, l'obra anava adreçada a l'home planer i mancava totalment de pretensions acadèmico-elitistes. El llibre tenia com a destinatari el lector ociós: en un tren, a la sala d'espera del dentista o assegut en un banc d'un parc el diumenge al matí. Calia agafar-lo o deixar-lo segons convingués.

2 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

3 FUSTER, *Literatura catalana contemporània*.

És claríssim, doncs, que l'insigne pensador no cercava d'impressionar el públic anglòfon amb la vastitud de la seva erudició. Tot al contrari. S'hi volia presentar com a un escriptor popular: tal com era, i sempre serà, per al seu poble. Tot i amb això, aquesta presa de posició no comprometia de cap manera el tractament dels temes claus de la convivència moderna elaborats, sense excepció, amb una impecable atenció científica. Aquest format permetia, però, una acceptació més generalitzada, que duia la seva rellevància més enllà del clos tancat de l'acadèmia. Més encara: no hi ha la més mínima condescendència ni afany dirigista per part de l'autor, tan freqüents en molts escriptors de l'anomenada inspiració social. Sols un discurs intel·ligible i ben documentat.

Era normal que l'equip de traductors, tots ells professors universitaris, s'adonés de la intenció autorial només a l'hora de corregir les proves. Paradoxalment, els conceptes i l'abstrusament d'un March poden apreciar-se fàcilment en l'àmbit acadèmic. La transparència d'un Fuster, però, ens costa moltíssim més. Un cop conegut aquest demotisme instintiu, la col·lecció va atènyer una dimensió més àmplia. Les referències que en un principi ens havien semblat arcaïques assoliren una aplicació més immediata. El llenguatge convencional de la ressenya parlaria de l'acostament

El alumnes de les universitats estrangeres, si no tenen la traducció dels llibres adients, no poden acostar-se com cal a la història lingüística i social dels Països Catalans

als grans temes de tots els temps; això, però, era insuficient. L'aproximació fusteriana, a l'ensems oberta i universal, és dotada, així mateix, d'una dinàmica social que atorga als seus escrits una actualitat contundent.

L'exposició, feta trenta anys enrera, del conflicte entre ètica i progrés científic es fa més apropiada en els nostres dies amb l'onada contínua d'experimentacions embriòniques, trasplantacions i clonatge. Així mateix, la guerra d'Algèria esdevé emblemàtica de tota una sèrie d'intervencions bèl·liques produïdes en el curs dels últims anys: Vietnam, Afganistan, Malvines, Bòsnia, Irlanda del Nord, etc. Si abans lamentàvem l'absència dels Beatles, l'assaig sobre l'amor revela agudament la coincidència entre la lírica/música moderna i les idees dels trobadors sobre la condició femenina.

La llista dels temes tractats amb la inimitable manera fusteriana és extensa: justícia, funció d'intel·lectual, avarícia i, fins i tot, cadires! Un article, «Atzar», paradigmàtic de la labor analítica del gran suecà —amb tot l'humor i humanitat que caracteritzen la seva obra— tracta del nas de Cleòpatra. Aquí Fuster, el gran rebentador de mites com diríem en anglès, ens demostra com, des de l'antiguitat, la història real és distorsionada, tergiversada i callada pels qui tenen interès a mig representar i despistar.

Per posar un exemple immediat, no més cal considerar la situació local on, a causa de la manipulació d'alguns, la valencianitat és mesurada més per la grandesa d'una paella que no pas pel treball pacient d'una vida dedicada a la col·lectivitat. El principi, no gensmenys, té una aplicació més fonamental a la nostra societat on els mass media, en mans d'una minoria més interessada a controlar i a vendre notícies que no a informar, s'obsessiona per les distraccions tot ignorant les qüestions de veritable importància. La premsa anglesa, que no és un cas atípic, es fixa insistentment en les indiscrecions de la família real, per exemple, i deixa gairebé sense comentari la desintegració del Zaire, el conflicte de Bòsnia i el tractat de Maastricht.

«Ben sovint, gairebé sempre», ens diu l'autor al *Diccionari per a ociosos*, «callar és també mentir». Raó no li'n falta. A pesar de la mort de Joan Fuster, ens ve de grat pensar que amb la nostra traducció podem contribuir mínimament no sols a la conservació de la seva veu, sinó també a la seva amplificació.

Darrerament, però, hem pogut comprovar que aquesta amplificació és del tot problemàtica. En primer lloc, el volgut popularisme demostrat per l'autor en la seva tria d'obra per a traducció no sembla haver donat fruit: en els últims tres anys s'han venut només 417 exem-

**NOSALTRES,
ELS VALENCIANS**

**NOSOTROS,
LOS VALENCIANOS**

**NOUS, LES
VALENCIENNES**

We, the Valencians

WIR, DIE VALENCIANEN

DUGU, VALENTZIAKO

NOI, I VALENCIANI

Nós, os valencianos

ME, VALENCIAN

AGAINN, AN VAILEINSIS

**WIJ, DE
VALENCIAANSE**

MËS, VALENSIJAS

My, walencjański

»» *Nosaltres, els valencians* és essencial per a la comprensió de la realitat catalana. Desgraciadament, no sembla haver-hi manera de realitzar la nostra obsessió de traduir aquest llibre

plars del llibre que tenia un tiratge de 1.000. Això pareix confirmar les sospites inicials dels traductors que valoraven la contribució del suecà més en l'àmbit acadèmic que no pas el periodístic. No hi ha el menor dubte, per exemple, de la falta que ens fa a les facultats estrangeres la traducció dels llibres claus d'aquest escriptor. L'explicació és ben senzilla: en les nostres universitats els alumnes comencen l'estudi del català com a principiants. Per tant, si no tenen a la seva disposició la traducció dels llibres adients, són incapaços, en els dos primers cursos, d'acostar-se adequadament a l'estudi del que podrien anomenar-se els temes culturals de la filologia catalana: em refereixo en aquest cas, és clar, a la història lingüística, i societat dels Països Catalans, un element fonamental a l'estudi acadèmic de la filologia.

I és precisament en aquest camp que es fa notar la importància d'una monografia tan transcendental com és *Nosaltres, els valencians*. Per a nosaltres aquesta monografia és essencial a l'estranger per a la comprensió de la realitat catalana. Desgraciadament, no sembla haver-hi manera de realitzar la nostra obsessió de traduir aquest llibre. Fa tres anys que les Associacions Internacionals de Catalanística estem intentant efectuar el nostre projecte de la traducció simultània d'aquest lli-

bre a quatre idiomes de la Unió Europea —italià, francès, anglès i alemany. La falta de discriminació per part dels responsables del programa de la projecció exterior, tanmateix, ens ha impedit continuar a causa de la manca d'una subvenció adequada. Es veu que no hi ha sistema de prioritització de cara a la traducció d'obres catalanes —qualsevol iniciativa en el camp de la traducció és bona— i els llibres solen rebre subvencions segons l'oportunitat de la seva sol·licitud, no pas segons el criteri de la qualitat o de la seva idoneïtat al projecte de promoció cultural. Per això *Nosaltres, els valencians* resta sense traduir.

Tot i amb això, no hem perdut l'esperança i ara estem considerant una altra manera de donar a conèixer la realitat catalana mitjançant l'obra del geni de Sueca. Del I Congrés Online d'Estudis Catalans dedicat a l'obra d'Ausiàs March i realitzat conjuntament per la Universitat de Cambridge i la Universitat Oberta de Catalunya ha sorgit una proposta que pertany més aviat al mil·lenni que ve. Alguns participants d'aquesta conferència han acordat d'ajuntar-se en equip per traduir a l'anglès la poesia completa d'Ausiàs March. La gràcia de l'exercici, però, està en la seva manera de publicació. Aquest llibre no s'editarà de forma convencional sinó per via electrònica. És a dir, es publicarà la traducció de la poesia

marquiana en el servidor de l'Escola de Traducció de la Universitat Autònoma de Barcelona —cosa que no exclou de cap manera la seva posterior publicació en paper.

D'aquesta manera, s'evita el problema de la subvenció per a la traducció i la necessitat d'una editorial que té més interès en la viabilitat econòmica de l'exercici. És més: tindrem a la nostra disposició una versió anglesa de la poesia de March, accessible instantàniament des de qualsevol lloc del món. No cal dir que les implicacions d'aquest projecte pel que fa a la projecció exterior de la cultura catalana són enormes.

La VI Trobada de les Associacions de Catalanística celebrada a València durant els Premis Octubre d'enguany no va voler perdre l'ocasió d'aprofitar-se d'aquesta iniciativa i cito els seus primers acords en aquest àmbit.

«Els representants de les Associacions Internacionals de Catalanística i de les àrees de català de les universitats estrangeres, reunits a València en el marc dels Premis Octubre acorden:

a) Instar als responsables de cultura dels Països Catalans (i de la Institució de les Lletres Catalanes) a facilitar l'edició electrònica de traduccions d'obres cabdals de la literatura i cultura catalanes.

b) Proposar la traducció simultània a quatre llengües de l'obra *Nosaltres, els*

La publicació electrònica ens ofereix a tots els habitants d'aquest planeta un mitjà d'apreciar el rigor científic de Fuster i, a través d'ell, de conèixer Catalunya en tota la seva complexitat

valencians de Joan Fuster, així com la seva publicació electrònica.»

En conclusió, crec que aquesta declaració subratlla la rellevància de l'obra de Joan Fuster en el context internacional. Si el popularisme del Fuster periodista no va tenir un gran èxit entre el lectorat anglòfon malgrat l'actualitat fonamental dels seus plantejaments, a les nostres facultats la importància de la presència en traducció de la seva figura acadèmica és indiscutible. Si, en general, la traducció de llibres de referència universitària no compensa a una editorial en termes crematístics, la publicació electrònica ens ofereix a tots els habitants d'aquest planeta un mitjà d'apreciar el rigor científic de Joan Fuster i, a través d'ell, de conèixer la difícil identitat cultural de Catalunya en tota la seva complexitat. ◀

MÉS INFORMACIÓ

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*.
Barcelona: Edicions 62, 1962.

FUSTER, Joan. *Diccionari per a ociosos*.
Barcelona: Edicions A. C., 1964.

FUSTER, Joan. *Literatura catalana contemporània*.
Barcelona: Curial, 1972.

FÒRUM

Moderador: **Raül Garay**

Antoni Furió

«No és concebible un valencianisme si no és catalanista»

Una conversa amb Agustí Cerdà

«I morir deu ser deixar d'escriure», deia Joan Fuster. I d'ell, i sobretot de les seves idees, se n'ha escrit i se'n continua escrivint molt. La millor mostra que Fuster és ben viu 20 anys després de la seva mort. I serà així durant molts anys perquè som molts els que reivindicuem el seu llegat. Com Antoni Furió (Sueca, 1958), catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de València. Una de les persones que millor coneix, entén i divulga l'obra de Joan Fuster. Des de la direcció de *L'Espill* —la revista de pensament fundada pel propi Fuster— i des de la Presidència de la plataforma cívica *Valencians pel Canvi. O com Agustí Cerdà* (Canals, 1965), que des de fa més de 25 anys, passant pel BEA, PSAN, MDT, Catalunya Lliure i avui, des de la Presidència d'Esquerra Republicana del País Valencià, continua batallant dia a dia fent realitat l'aforisme fusterià «cal no oblidar que tota política que no fem nosaltres, serà feta contra nosaltres».

Raül Garay: Sempre s'ha dit que amb la mort de Joan Fuster els valencians, si més no aquells que som conscients de ser-ho, havíem quedat una mica orfes perquè moltes vegades jugava el paper d'oracle o de far que guiava el camí als representants de la política i la cultura. Passats 20 anys, ens hem recuperat d'aquesta orfandat?

Agustí Cerdà: Algú va dir de Fuster...

Antoni Furió: Vicent Ventura.

Agustí Cerdà: Sí, Vicent Ventura va dir que Fuster era una «xamba genètica». I crec que encara no ens hem recuperat d'un intel·lectual de la talla de Fuster, amb el compromís que tenia amb el país. Orfandat? Sí, ens hem quedat orfes d'algú que marcara el camí, tot i que en l'última etapa Fuster prescindí bastant de marcar res. En l'última entrevista que li fan diu «jo ja he dit tot el que havia de dir. Deixeu-me estar, que jo ja estic major». Fuster és d'aquells fenòmens que passen una vegada cada molt de temps. D'alguna manera és irre-

produïble. No hi ha ningú que haja estat a l'alçada d'ell. Hi ha hagut gent que ha fet aportacions molt interessants, però cap de l'envergadura de Fuster...

Antoni Furió: Fuster és un fenomen singular i un fenomen històric. Per un costat, hi ha la talla, com dius, de l'intel·lectual en ell mateix, però per l'altre, hi ha el context històric. La societat valenciana i catalana en general ha canviat molt i ara no és una època molt propícia perquè els intel·lectuals siguen escoltats. Alhora, els intel·lectuals tampoc tenen la mateixa dimensió o la mateixa funció que podien tenir fa 30 o 40 anys. A més, Fuster, el qual es definia com un humanista o com un liberal en el sentit més digne de la paraula, ens remet a un home del Renaixement, en el sentit d'home multidisciplinar, que podia parlar de tot. En canvi, avui tenim uns intel·lectuals molt més especialitzats: sociòlegs, historiadors, economistes..., si no busquem intel·lectuals individuals com Fuster, i s'admet l'expressió d'intel·lectual col·lectiu, la universitat i tot el món d'escriptors, assagistes, novel-

» Cerdà: El valencianisme és el catalanisme fet al País Valencià

listes, poetes, mestres, professors d'institut i universitaris que hi ha al darrera, continuen fent el paper de debatre, produir, promoure idees... Així, la concepció fusteriana de país continua sent molt important.

Raül Garay: Per què creieu que aquí no ha succeït com al País Basc, que tenen molt clar el seu marc nacional? Pot ser per la manca de consciència de Països Catalans del Principat?

Agustí Cerdà: No en tinc cap dubte.

Antoni Furió: Això anava a dir jo: sens dubte!

Agustí Cerdà: Avui hi ha molta gent al Principat que accepta la idea dels Països Catalans però considerant que «Països Catalans» és tot allò que no és Catalunya. I tu dius: home, si són països «catalans», Catalunya també haurà de ser-ho, no? Això és una perversió molt rara...

Raül Garay: Hi ha com una jerarquia...

Agustí Cerdà: Allò que es diria, en terminologia estrictament fusteriana, la «perifèria de la nació». A sobre, el catalanisme polític ha estat més entestat, i encara ho està, en encaixar Catalunya a Espanya. Tot just és ara quan Pujol comença a plantejar allò de «no tinc arguments per dir-los que no als independentistes». O quan CiU, més o menys conjunturalment, fa gestos «sobiranistes». I si es queda en gestos, electoralment ho pagarà, perquè la societat va per un altre camí. Però històricament no hi hagut un pensament en clau nacional. Com a molt, en els congressos de la llengua catalana hi ha una participació «perifèrica» a mode d'exotisme. Per exemple, cal un escriptor? Doncs Fuster, Ferran Torrent,

Furió: Tenir una concepció regionalista de la nació, t'aboca a buscar l'encaix dins de l'Estat. En canvi, si la teua nació són els Països Catalans, l'encaix és impossible.

Joan Francesc Mira... depenent del moment; un músic? Doncs que siga Raimon o Ovidi Montllor... no, Ovidi no, que era comunista... [rialles]; un artista plàstic? Doncs Andreu Alfaro; *nuestro hombre en La Habana*? Doncs Eliseu Climent. M'explique? Tindre algú per marcar simbòlicament el mapa i prou. Quin pes té el País Valencià a l'Assemblea Nacional Catalana? Doncs com una comarca. I tu penses: ací no s'estan assabentant de què va la pel·lícula. Tota l'obra fusteriana està plena de referències constants a la unitat nacional completa. Fuster, sempre que pot, els arrea en la consciència i els diu: però què esteu fent? A qui se li ocorre reivindicar una refeta nacional prescindint d'un tros del seu territori? Això està abocat al fracàs. Fuster és incòmode? Anar a explicar als catalanistes i, fins i tot, als independentistes que prescindir d'una part de la seua nació és prescindir d'una part del seu objectiu és molt incòmode! A sobre, tot el que ha anat arribant al Principat des del País Valencià ha sigut la «blavera da». Ara, amb totes les denúncies sobre la corrupció i la «primavera valenciana» sembla que el Principat s'ha despertat i es comença a preguntar què està passant al País Valencià. No s'havien adonat que hi havia hagut molts avisos. Els primers grups de pop-rock en català

són Sau, Els Pets... però resulta que el grup que més ven en aquests moments s'anomena Obrint Pas i és de València ciutat! Han passat 25 anys des que la joventut començà a estudiar en català i això havia de repercutir d'alguna forma! I sembla que el Principat no se n'ha as-sabentat.

Antoni Furió: Jo afegiria dos elements. Un és el regionalisme, molt estès i interioritzat al Principat, la Catalunya regional estricta, i l'altre és, si no mala consciència, la tendència defensiva. Per un costat, s'identifica Catalunya estrictament amb el Principat, i això està molt arrelat, i per un altre costat, qualsevol intent de trencar el marc regional, de parlar de Països Catalans, xoca amb la por a les acusacions d'imperialisme, de la Gran Catalunya! I això sona a la Gran Sèrbia. Aleshores, en comptes de formular-ho en termes positius, progressistes, el que es produeix és un replegament, una mala consciència. Quan es parla de nacionalisme, o fins i tot de nació, algú fa el gran invent de distingir entre la nació ètnica i la nació política. Aleshores, tot allò ètnic, que vol dir la llengua, la cultura..., es satanitza, es demonitza, i arribats ací, es prefereix ser nació política en el sentit francès i no alemany que és romàntic. Per tant,

dins del catalanisme hi ha sempre un replegament, el qual recorda molt al que s'ha produït al País Valencià dins el PSPV-PSOE i dins d'una certa esquerra, que ha actuat sempre a la defensiva. Quan la dreta l'ha acusat de catalanista, els PSPV-PSOE s'ha esforçat de valent en desmentir-ho. De la mateixa manera, quan a algú del Principat l'acusen de pancatalanista o d'imperialista, aquest també s'afanya a desmentir-ho. Així, el País Valencià i les Illes Balears resulten incòmodes per a aquesta concepció regional de la nació i com que resulten incòmodes, són font de conflicte, de problemes, d'acusacions. A la fi és allò del «nosaltres sols», del «ja tenim prou problemes nosaltres». I això t'explica per què els qui realment creuen en els Països Catalans te'ls trobaràs més a les Illes o al País Valencià que al Principat. La idea de regió està molt més estesa al Principat que al País Valencià.

Agustí Cerdà: Enric Tàrrega, que és molt exagerat i per això també és un bon fusteria —exagera les coses perquè la gent entenga alguna cosa— sempre diu que a València hi ha uns quants blaveros, però que al Principat ho són tots [rialles]. Per sort, no és veritat. La consciència nacional completa ha anat quallant cada dia més, sobre-

Cerdà: Mira va traspasar una línia roja perquè des del meu punt de vista fa una aberració intel·lectual com és fingir una nació per adaptar-la a una necessitat teòrica i política

tot entre la gent jove. Tanmateix, fins i tot l'esquerra nacional, l'esquerra dels Països Catalans, encara és molt deutora de tota la filosofia de Vicens Vives, la ideologia dominant de la classe dominant. I la classe dominant no estava per fer estat, sinó per endreçar i fer potable l'Estat espanyol.

Antoni Furió: És important la dimensió, no sols ideològica, sinó també política de tot això. Perquè tenir una concepció regionalista de la nació t'aboca a buscar l'encaix dins de l'Estat. En canvi, si la teua nació són els Països Catalans, l'encaix és impossible. La idea de Països Catalans, en Fuster mateix, encara que no es manifeste explícitament com a independentista, té molt més element de conflicte amb Espanya. Al Principat en general i a Barcelona en particular, hi ha la tendència, i això ja ho denunciava Fuster, a no actuar de centre. Evidentment, dins dels Països Catalans, el centre demogràfic, però també econòmic i cultural, és el Principat. I en canvi, en època Pujol, TV3 només feia al·lusió al País Valencià en temes conflictius. No tractava el País Valencià amb normalitat. En aquest sentit, llevat de *Serra d'Or*, que era i és una revista absolutament fusteriana, en el sentit que tracta en peu d'igualtat les comarques del

Principat, de les Illes i del País Valencià, ben pocs mitjans principatins fan cas de tot allò que es fa al País Valencià. Les coses que es fan a València ni es miren ni es projecten a Barcelona. A Barcelona et podran donar joc, canxa, però res més. Per exemple, una revista més que digna com és *L'Espill*, el fet de fer-se a València li lleva importància. No sé fins a quin punt *El Temps* haurà trencat aquesta dinàmica. Insistisc, revistes digníssimes que també es puguen fer a Mallorca o iniciatives editorials diverses troben dificultats a Barcelona, perquè els mateixos destinataris —lectors, però també escriptors— ho veuen com una cosa «curiosa», exòtica. Per tant, no només són els polítics els qui tenen arrelada eixa concepció regionalista, sinó també gran part del món de la cultura. Si això ho tinguérem guanyat, hauríem avançat enormement. Perquè per exemple, per als llibres és un mercat de molts milions de persones. A no ser que sigues un fenomen, com Ferran Torrent, o que estigues vivint a Barcelona, és molt difícil que algun autor valencià tinga ressò al Principat.

Raül Garay: Al País Valencià, amb l'honrosa excepció del PSAN i Esquerra, les organitzacions polítiques de caire valencianista, tot i tindre una indubtable

inspiració fusteriana, sempre s'han limitat a actuar del Sénia al Segura. Del PSPV i la Unió Democràtica del País Valencià al Bloc Nacionalista Valencià, passant pel Partit Nacionalista del País Valencià i Unitat del Poble Valencià. En aquest sentit, com veieu a nivell polític la concreció de les tesis fusterianes passats 20 anys de la seua desaparició?

Agustí Cerdà: Algunes organitzacions com el Bloc opten per l'ambigüitat en la concreció del marc nacional. La UPV ja no el va concretar i el Bloc menys. I a Compromís... tenir altres socis li val d'excusa. El llibre *Sobre la nació dels valencians* de Joan Francesc Mira, ideòleg del Bloc, representa el punt de trencament amb el fusterianisme. Tots els valencianistes teníem la mateixa arrel fusteriana. A partir de l'arbre comú han anat eixint diverses branques, com és natural. Però Mira va traspasar una línia roja perquè, des del meu punt de vista, fa una aberració intel·lectual com és fingir una nació per adaptar-la a una necessitat teòrica i política. Els blaveros, per fer el que estaven fent, no necessitaven teoritzar políticament això. Mira fingeix una nació. Intentant esmenar-li la plana a Fuster. Però clar, la diferència de nivell entre l'un i l'altre és terrible. La realitat és que hi ha un

Furió: Qualsevol intent de parlar de Països Catalans, xoca amb la por a les acusacions d'imperialisme

trencament de la línia política fusteriana i això no acabarà bé. Li vaig dir a Mira que acabava de donar vida al blaverisme il·lustrat, que posava lletra a la música de l'anticatalanisme que sonava pel carrer, i es va enfadar. D'altra banda, no vull restringir el fusterianisme als qui han sigut independentistes i del marc nacional dels Països Catalans. Per exemple, Acció Cultural no ha sigut de Països Catalans, ha treballat estrictament al País Valencià, però ha tingut la seua coordinació amb Òmnium Cultural, amb l'Obra Cultural Balear...

Raül Garay: Per això parlava de la UPV, del PNPV...

Agustí Cerdà: Tota l'esquerra i tot el valencianisme eren fusterians i apliquen el marc nacional amb més o menys graus d'intensitat. Per a mi el trencament es produeix amb el llibre de Mira... Una altra cosa és la diversificació del marc estrictament independentista. Quan vaig començar a militar en l'independentisme només hi havia el PSAN i el Moviment de Defensa de la Terra. N'érem quatre. I ara ja no en som quatre, com a mínim en som quatre-cents... I a banda del PSAN i MDT, hi ha Esquerra i a més, els Maulets, la COS... I tu dius: tot això és poca cosa! D'acord, però en són deu vegades més que en aquell moment. Amb una capacitat d'influència menor? No, jo crec que molt major. I em fa l'efecte que tot crida a unificar el món independentista, si més no al País Valencià, a intentar guanyar un espai electoral que ha d'estar present. Ara bé, més enllà de l'estricta organització de Països Catalans, *stricto sensu* fusterià, n'hi ha alguna cosa més que també és fusteriana: el model diferent de país, que afortunadament s'ha plasmat en molts sectors i organitzacions. I això no és l'organització estrictament de Països Catalans, sinó el fet de repensar un país que tinga sentit en ell mateix, és a dir, que no depenga d'altres entitats per a funcionar. I això

» Cerdà: La grandesa de pensadors com Fuster és que tenen un sistema on estàs o no estàs. Amb matisos, però a la fi hi ha dues idees: o regió subsidiària d'Espanya o país lliure

segueix vigent. Li podran posar molts pedaços o posar-se moltes samarretes i denunciar la corrupció, però o vostè té un model alternatiu de país o continuarem empassant-nos el model de ser subsidiaris d'un altre poder que està a Madrid. Això segueix sent fusterià. El fet de tindre sentit com a país. Quan vaig llegir *Nosaltres, els valencians*, la primera conclusió que vaig traure és eixa: tenim sentit per nosaltres mateixos. No necessitem referenciar-nos en altres per a pensar-nos, sinó que som subjecte polític. I això és més ampli que el que puga donar resultat electoral immediat. I les coses van passant a una velocitat de vertigen. Pose un exemple: l'evolució d'Escola Valenciana des de les estrictes trobades i les activitats per als xiquets fins a la presència política que té avui, malgrat tots els malgrats, és un canvi radical. La presència en molts sectors de sindicats com la Intersindical Valenciana o la COS no és gens menyspreable. La influència del fusterianisme dins de CCOO o la CGT, de pensar en els valencians autocentrats, no és menor. Tant de bo que pensen que han acabat amb nosaltres!

Antoni Furió: També sóc prou optimista, i no sols sobre el futur sinó també sobre el present. Quan parlem en termes

polítics de la influència que encara avui pugen tenir les tesis fusterianes, crec que aquestes han amerat tots els partits i sindicats progressistes. I dic tots, no excloc el Partit Socialista, al qual tornaré ara. No diria, efectivament, que hi haja un sol moviment o partit que encarne el fusterianisme. Això seria trist. Sí que poden haver-ne alguns com Esquerra o el PSAN que defensen directament el marc nacional dels Països Catalans i n'hi ha d'altres que no, però que tenen impregnats diversos graus de fusterianisme quant a les idees sobre el país. I posaré l'exemple del Partit Socialista. En el seu congrés de 2008, que ells encara diuen nacional, la ponència política redactada per Ángel Luna, a iniciativa de Jorge Alarte, va proposar deixar de dir-se PSPV i que es diguera Partit Socialista de la Comunitat Valenciana. Estem parlant dels qui han dirigit aquests quatre anys el Partit Socialista. I aquella ponència va ser discutida pels militants i la qüestió emblemàtica del canvi de nom del partit va ser tombada per un percentatge molt alt. Per què no van voler certificar, com pretenia la direcció, la desvalencianització del Partit Socialista? Perquè a pesar de tot, dins del Partit Socialista encara hi ha molta gent progressista i amb una idea de país. I on han posat la seua idea de

Furió: Al Principat en general i a Barcelona en particular, hi ha la tendència, i això ja ho denunciava Fuster, a no actuar de centre

país? En Fuster. Aquella derrota de la direcció socialista és importantíssima; vol dir que no tot està perdut.

Agustí Cerdà: Si el fusterianisme fóra tan innocu, ens haurien deixat per bostes i punt. Tu pots pegar-li totes les voltes a la sènia com un ruc, però a la fi hi ha una única sortida: o aquest país segueix sent una colònia tributària d'Espanya o fa via; i fa via pròpia o via federal amb Catalunya. O continuem amb el model actual, amb diferents gestors, que damunt, amb la crisi, ens porta on ens porta, o fem un canvi. I el canvi, vulguen o no, beu de les tesis fusterianes, duu la fórmula de transformació real del fusterianisme. Però hi ha un problema en això: com es desdiuen tots els detractors de Fuster? Es tractaria de desfer-se dels elements més cridaners per a acceptar la part que sí els interessa. He vist piruetes absolutament interessants, com si anares guanyant-te la realitat pam a pam. Primer s'accepta només la tesi lingüística i cultural, després apareix el Josep Vicent Boira i et diu «no puc negar la realitat de la Commonwealth catalana» i en fi, és una qüestió de temps... Ara, apareixen historiadors del dret i quan comparen els drets civils valencià i català diuen «ei, però si són el mateix!». És que es-

tan tots els elements posats, va més enllà del fet manifest de la llengua i la cultura. I què no hi ha hagut? La decisió d'una classe dirigent de tirar endavant eixe país. Quan li pegues voltes a la frase de Fuster del «País Valencià serà d'esquerres o no serà» cada vegada ho veus més clar. Efectivament, és que la classe dominant dels Països Catalans ja té clar quin és el seu marc nacional... S'ha fet el que s'ha pogut. La qualitat de Fuster i dels fusterians posteriors a ell no ha sigut capaç de revertir la quantitat. L'assignatura pendent és tot. La grandesa de pensadors com Fuster és que té un sistema en el qual estàs o no estàs. És a cara o creu. Poden haver-hi matisos, però a la fi hi ha dues idees: o regió subsidiària d'Espanya o país lliure. O estàs o no estàs.

Antoni Furió: Encara que el ventall és molt gran i pot anar des del PSAN a Esquerra passant per sectors del mateix Partit Socialista, amb més o menys intensitat, amb més claredat o més ambigüitat, no hi ha dubte que la influència global de Fuster és innegable. I al Principat passa el mateix: en l'actitud que manté Esquerra sobre els Països Catalans ha influït molt Fuster. Al mateix temps, i a pesar de tot, el veure un diputat de Compromís a Madrid, molta

Cerdà: Fuster és incòmode? Explicar als catalanistes i, fins i tot, als independentistes, que prescindir d'una part de la seua nació és prescindir d'una part del seu objectiu és molt incòmode! <<

gent pensa que és un èxit del fusterianisme. Entre altres coses perquè el mateix Joan Baldoví és fusterià. Però no sols per això. El que vull dir és que no és el final d'un procés sinó el principi. Què és el fusterianisme polític? Això no existeix. Aleshores, en la mesura en què l'esquerra progressista i valencianista tinga èxit, voldrà dir que el catalanisme de Fuster té èxit. Perquè per a mi no és concebible un valencianisme si no és catalanista. Tot allò de les terceres vies...

Agustí Cerdà: Que conceptuen «valencianisme» confrontat a «catalanisme»... I no. El valencianisme és el catalanisme fet al País Valencià.

Antoni Furió: Això de les terceres vies, al contrari del que pensen els seus investigadors o creadors, no té futur. Això és flor d'un dia o està tancat en un període històric concret i determinat, perquè al final, damunt la taula, continues tenint les mateixes coses. Una alternativa de dos: o Països Catalans o «ofrenar glòries a Espanya».

Agustí Cerdà: Al Principat, la lectura que estan fent de Compromís en aquests moments és «hi ha vida al País Valencià» i això és una bona notícia, perquè, d'entrada, comencen a veure

un País Valencià que no serà procatalanista però tampoc és anticatalanista. Hi ha qui diu «jo això ja ho signe». I bé, és conformar-se amb poquet. És com aquell que diu que amb Convergència ja va fent. Però malgrat això, el problema en aquests moments no és tant la reivindicació de Països Catalans com el de guanyar posicions al País Valencià.

Raül Garay: A nivell econòmic, els Països Catalans, o els eufemismes que s'han posat en circulació els darrers anys (arc mediterrani, corredor mediterrani, EURAM..) són una realitat. La interacció de les empreses valencianes i catalanes i els fluxos econòmics que circulen amunt i avall del nostre territori així ho demostren. Fins a quin punt tot eixe potencial econòmic s'està articulant, si més no com a lobby, front a un centralista i ineficient Estat espanyol?

Agustí Cerdà: Els empresaris valencians i principatins parlen molt més del que volen admetre. I al final hi ha realitats que són palmàries. Fins i tot empreses que no són d'ací estan posant el tema damunt la taula. En una conferència organitzada per l'Institut Villalonga, vaig veure representants de Nissan, Seat i Ford —les dues primeres radicades al Principat i la darrera

al País Valencià— dient «o potencieu l'arc mediterrani o ens n'anem». Això són mig milió de llocs de treball, directes i indirectes. La realitat és tossuda i a la fi, veure com aquestes tres multinacionals es posen d'acord i diuen quin ha de ser el camí, és significatiu. I això després s'articularà o no s'articularà, perquè no queden grans empreses al País Valencià. La més gran és Mercadona i no és una indústria. Les grans empreses del tèxtil, el calcer, el joguet, han desaparegut. Com a molt, hi ha alguna gran empresa taulellera, però l'estructura econòmica valenciana la conformen petites i mitjanes empreses, sobretot petites. I la CEOE tampoc les representa, són gentola habitualment instal·lada en els pressupostos de l'Estat; són els típics que no viurien en el lliure mercat —és aquella broma d'Espanya SA. Això és la patronal. I què més hi ha? La Caixa, cada vegada més intervinguda. Però bé, sempre hi ha sinèrgies. Als anys 1980, en plena eufòria del blaverisme, tot Déu tenia comptes a La Caixa. I tot Déu venia a Mercabarna, fins i tot els tarongerers més blaveros i anticatalanistes. A hores d'ara, hi ha milers de llicenciats valencians treballant al Principat, cosa que representa una fuga de cervells important. Pots pensar que s'han quedat dins de casa.

Furió: València ha mirat durant massa temps cap a Madrid, però els seus interessos econòmics estan molt més vinculats amb la via més recta a Europa, la qual passa per Barcelona

Sí, però ací ens farien falta. Sinergies hi ha i les ha hagut sempre. El que no hi ha és poder polític que tire d'això. Jo quan veig als de l'Associació Valenciana d'Empresaris i els sent reivindicar no sé què, pense que fan riure. Perquè o tens poder polític per plantar-te a Madrid i pegar dues bufetades o no ets ningú. Fan riure, perquè que pretenguen que el PP siga el garant de tot això, o el mateix PSOE, és com creure en la Mare de Déu de Sales, per posar un exemple del teu poble... [rialles].

Antoni Furió: Les relacions interregionals oscil·len entre la competència i la complementarietat. Però això també succeeix en les relacions intraregionals. Històricament, hi ha hagut un conflicte entre el port de València i el d'Alacant. Ara hi ha un conflicte entre el port de València i el de Barcelona. Hi ha el tema de la fira de mostres i de l'aeroport de Barcelona. Si es pretén un aeroport internacional, que li faça la competència a Madrid, no pot pensar-se en termes estrictament regionals. I ja que parlem d'infraestructures, els més interessats en una línia d'alta velocitat que porte a la frontera són els empresaris valencians, molt més que els del Principat, que ja la tenen. Queden uns trams per fer, per culpa dels quals el País Valencià

no tindrà accés a Europa i això redueix l'avantatge competitiu, per exemple, amb el mateix Principat. Aleshores, hi ha uns temes que permetrien una major complementarietat econòmica dins dels Països Catalans si es reforçaren els vincles entre ells, i després caldria aclarir-se en els temes de competència, on es podria prioritzar depenent del que estiguera estratègicament millor situat. Ara mateix, en una qüestió absolutament irracional com era l'existència de dos premis de Fórmula 1, s'ha arribat a un acord per a compaginar-lo. Doncs bé, m'imagino que es podrien donar acords de col·laboració i complementarietat en aquesta línia. València ha mirat durant massa temps cap a Madrid, però els seus interessos econòmics estan molt més vinculats amb la via més recta a Europa, la qual passa per Barcelona.

Agustí Cerdà: No sé si algú ho farà o no, però ho suggerisc perquè em sembla important: l'estudi del cost, no ja social o polític, més difícil de quantificar, sinó econòmic del blaverisme per al País Valencià. Què ha costat als valencians la subsidiarietat a Espanya?

Antoni Furió: Quan parlem de Països Catalans, contra allò que molta gent

pensa, no parlem d'un producte històric que vinga de l'Edat Mitjana... La relació entre el Principat, el País Valencià i les Illes no s'esgota amb la conquesta i la colonització —els colons que repoblaren el Regne de València, la majoria dels quals eren catalans; per això parlem català— sinó que eixes relacions han continuat i continuen fins avui a uns nivells que la gent no es para a pensar. Per exemple, quan es va produir el fracàs de la industrialització valenciana a finals del segle XIX i principis del XX, es va generar un importantíssim moviment d'emigrants valencians al Principat. Però també, en línia inversa, els orígens del moviment obrer —que a Catalunya, el País Valencià i Andalusia són anarquistes, mentre que a Madrid i el País Basc són socialistes— ens venen del Principat. Les primeres cèl·lules obreres les munten catalans que venen ací baix. Per no parlar dels milers de llicenciats valencians que, com abans deies, s'han incorporat als mercats laborals del Principat i les Illes. Així doncs, aquestes relacions entre la gent dels Països Catalans no són solament un producte històric, sinó que són una cosa que arriba fins avui i que d'alguna manera, està reflectint una realitat. Una realitat que necessitaria una articulació política. ◀

Països Catalans

Mapa comarcal
i municipal
escala 1:500 000

Puzle de 385 peces
48x68 cm, amb peces
retallades amb la forma
de cada comarca

www.irla.cat · info@irla.cat

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

VARIABLES

Panoràmica de l'ús social de la llengua catalana

VISTA PRÈVIA

Han passat molts anys, gairebé tres segles, des que es va començar a perseguir la llengua catalana. Sota monarquies absolutes i règims dictatorials, però també en les etapes democràtiques, trobem atacs al català amb la voluntat de minoritzar-lo per convertir-lo en minoritari. I amb ell, a tota la nació a qui uneix i identifica. Fuster n'era conscient en ple franquisme. I nosaltres n'hem de continuar sent conscients. Perquè tant obvi és que s'ha avançat com que hi ha qui continua combatent els nostres drets lingüístics.

«*Shakespeare. El millor passatge de Romeo i Julieta és l'obertura de Txaikovski*».

Joan Fuster

Enguany fa 90 anys del naixement de Joan Fuster i 20 de la seua mort. És, segurament, la figura més emblemàtica de la renovació cultural del País Valencià i l'assagista més destacat de la literatura catalana. Fuster ens ofereix una visió universalista que ens fa reflexionar sobre els problemes d'ara i de sempre, però de tota la seua producció, ara i ací, m'interessa especialment la que ha contribuït a la renovació del pensament social i polític. I, d'aquesta, destacarem l'aportació sociolingüística, que com a tal no la trobarem expressament en cap dels seus volums, però la podem extraure fàcilment de la seua obra civico-política.

Des de la mort de Fuster s'han prodigat els estudiosos i intel·lectuals que han exercit la crítica literària de la seua obra més acadèmica o que han ressaltat la seua figura basant-se en l'excel·lent producció de caire humanista, alhora que es menystenien la producció política, segurament, seguint les pròpies paraules de Fuster on deia que havia escrit alguns llibres sense gens de gana i on remarca que alguns «pamflets» civico-polítics li venien imposats per les circumstàncies. Així, malgrat reconèixer que estem davant del «pensador valencià més important del segle XX»,¹ des de la universitat, però sobretot des de l'àmbit polític majoritari al

1 BORJA, *Els aforismes de Joan Fuster: viatge a un univers literari*, p. 176.

Vicent Terol i Calabuig
Director del Centre de Formació
de Persones Adultes Sant Carles d'Ontinyent

» La publicació de *Nosaltres, els valencians* assenta les bases sobre les quals s'ha construït el nacionalisme polític al País Valencià i fa possible recuperar l'autoestima per la llengua pròpia

País Valencià, es van apressar a jubilar-lo intel·lectualment parlant, com a fill d'una època passada. En definitiva el nacionalisme valencià i el progressisme de saló van abandonar ràpidament les tesis fusterianes per anar... enlloc. Però, si Fuster ha esdevingut famós, idolatrat per uns sectors de la societat valenciana i odiat a mort per uns altres, ha estat, sense cap dubte, per la producció d'escrius polítics. Especialment a partir de la publicació de *Nosaltres, els valencians*² que va assentar les bases sobre les quals s'ha construït el nacionalisme polític al País Valencià i va fer possible recuperar l'autoestima per la llengua pròpia. També enguany fa 50 anys d'aquella fita.

Que l'actual societat valenciana —i europea— no té res a veure en la dels primers noranta —menys encara amb la dels seixanta— del segle XX, salta a la vista; però els problemes fonamentals dels valencians, de tots els Països Catalans, segueixen essent els mateixos que va diagnosticar Fuster: el problema —també lingüístic— és Espanya. L'avantatge d'ara és que ja no es pot amagar de cap manera, que el concepte castellanocèntric d'Espanya és una espiral destructiva per als Països Catalans. Ara mateix, lluny de suavitzar-se la praxi política espanyo-

la, de quan Fuster ho reflexionava, s'ha accentuat: des del dèficit fiscal fins a les infraestructures —ho veiem aquest dies en les instal·lacions portuàries, xarxes de rodalies, autopistes de peatge o els grans corredors ferroviaris— passant pel persistent atac a la llengua catalana arreu dels Països Catalans, el menyspreu institucional, el boicot al sentiment esportiu... Fuster, malauradament, és de rabiosa actualitat.

«Cal fomentar l'objecció de consciència, i no sols contra la guerra sinó també —o sobretot— contra certes formes de pau»³

La sociolingüística és una ciència que va nàixer a mitjans segle XX de la mà dels nord-americans Haver C. Currie (1908-1993) i Uriel Weinreich (1926-1967). Avui ningú dubta que és d'una enorme utilitat i que ha donat uns fruits valuosíssims. Joan Fuster també va ser un sociolingüista *avant la lettre* amb grans aportacions pel que fa a l'ús del català quan molt pocs sabien de què anava tot això. I és que pel que fa a les llengües, també hi ha «certes formes de pau» com les que denuncia la sociolingüística, que són tan letals com la guerra.

«La vertadera 'Història' d'un poble seria, ben mirat, la història de les seues pors»⁴

Les pors tampoc sorgeixen del no res. No podem estendre'ns amb açò, però ha de quedar clar que l'actual situació de la llengua catalana ni és natural ni és espontània: és el resultat d'una prohibició i una persecució implacables per part dels estats espanyol i francès, des de fa més de tres segles.

Els Cursos Internacionals de Benidorm van acollir en l'edició del 1986, les jornades titulades «Els processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual»⁵ i el sociòleg Modest Reixach (1931-2011), en la seua conferència, començava denunciant l'incident esdevingut al Senat espanyol quan uns senadors catalans van prometre en català l'acatament a la Constitució espanyola. El President de la Cambra aturà la cosa, consultà la mesa, reuní la junta de portaveus i dictà una norma interpretativa que, en paraules de Reixach «és un exemple cristal·lí de l'actitud actual del govern central respecte a les llengües no castellanes de l'Estat

2 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

3 FUSTER, *Indagacions i propostes*, p. 271.

4 FUSTER, *Els aforismes de Joan Fuster: viatge a un univers literari*, p. 151.

5 ALEMANY, *Els processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual*.

Joan Fuster va ser un sociolingüista *avant la lettre* amb grans aportacions pel que fa a l'ús del català quan molts pocs sabien de què anava tot això

Taula 01

Tria de prohibicions del català i atacs secessionistes dels successius tribunals i governs espanyols i regionals.

1707	Decret de Nova Planta de València i Aragó	1938	Prohibició de l'ús del català al registre de les persones jurídiques
1715	Decret de Nova Planta de Mallorca i Eivissa	1939	Persecució total contra el català
1716	Decret de Nova Planta de Catalunya	1940	Prohibició de l'ús del català a tots els serveis públics, marques comercials i al cinema
1716	Instruccions secretes contra la llengua catalana	1941	Prohibició de l'ús del català al telègraf
1723	Prohibició de l'ús del català als documents dels ajuntaments	1948	Prohibició de l'ús del català als noms dels vaixells
1768	Prohibició de l'ús del català a l'ensenyament primari i secundari	1956	Prohibició als presos de parlar en català
1772	Prohibició de l'ús del català als llibres de comptabilitat dels comerços	1968	Prohibició de cantar en català a Eurovisió
1778	Prohibició de l'ús del català a l'edició de llibres d'ensenyament	1982	Prohibició de l'ús del català a les etiquetes de productes alimentaris
1801	Prohibició de l'ús del català al teatre	1983	Impugnació a la Llei de Normalització Lingüística aprovada pel Parlament de Catalunya
1838	Prohibició de l'ús del català a les tombes dels cementiris	1986	Prohibició de l'ús del català al Senat
1862	Prohibició de l'ús del català a les inscripcions públiques notariales	1989	La Guàrdia Civil precinta els repetidors de TV3 al País Valencià. Multa a ACPV
1870	Prohibició de l'ús del català al registre civil	2001	El rei d'Espanya diu, en discurs oficial, que mai s'ha obligat ningú a parlar en castellà
1874	Prohibició de l'ús del català a totes les escriptures notariales	2004	Denegació per part de la UE de la sol·licitud del Govern espanyol de l'oficialitat del «català» i «valencià»
1896	Prohibició de l'ús del català al telèfon	2010	Sentència Tribunal Constitucional envers l'Estatut d'Autonomia de Catalunya
1902	Prohibició de l'ús del català a l'ensenyament del catecisme	2011	Tancament i anul·lació del senyal dels repetidors de TV3 al País Valencià. Multa a ACPV
1924	Prohibició de l'ús del català a les etiquetes dels productes farmacèutics	2012	Sentència Tribunal Superior de Justícia de Catalunya sobre la immersió a Catalunya
1926	Prohibició de l'ús del català als llibres catalans a les escoles		

Font: elaboració pròpia.

» L'actual situació del català ni és natural ni és espontània: és el resultat d'una prohibició i una persecució implacables per part dels estats espanyol i francès des de fa més de tres segles

Taula 02

Coneixement de la llengua catalana al País Valencià (%)

	Total			Zona valencianoparlant			Zona castellanoparlant		
	1992	1995	2004	1992	1995	2004	1992	1995	2004
L'entén gens-un poc	15,50	12,60	24,10	9,50	6,60	18,43	62,30	60,30	64,81
L'entén prou bé-perfectament	84,50	87,40	75,90	90,50	93,40	81,57	37,70	39,80	35,19
El sap parlar gens-un poc	39,40	37,40	46,00	32,50	30,50	41,56	93,60	91,80	85,00
El sap parlar prou bé-perfectament	60,60	62,70	53,00	67,50	69,50	58,43	6,40	8,30	14,00
El sap llegir gens-un poc	56,20	53,50	52,71	52,20	50,00	48,93	87,30	81,50	79,79
El sap llegir prou bé-perfectament	43,80	46,50	47,30	47,80	50,00	51,07	12,70	18,50	20,21
El sap escriure gens-un poc	84,30	79,60	74,76	82,80	77,80	72,72	96,10	94,50	89,39
El sap escriure prou bé-perfectament	15,70	20,40	25,24	17,20	22,30	27,28	4,00	5,50	10,62

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades publicades a MOLLÀ, *Manual de Sociolingüística*; ROS (coord.), *Llibre Blanc de l'Ús del Valencià* (I).

espanyol: el jurament o promesa s'ha de fer en castellà, «sin que ello implique superioridad de una lengua sobre otra y sin perjuicio de reconocer, como también establece la Constitución, la riqueza de las distintas modalidades lingüísticas de España como patrimonio cultural que debe ser objeto de especial respeto y protección». Segons el president del Senat, totes les llengües són iguals, les no castellanés han de ser especialment respectades i protegides. En conseqüència, les prohibeix totes, tret de la

castellana, la qual lògicament esdevé més igual que les altres.»⁶

Ho aporte senzillament, perquè 26 anys després —ai las!— estem exactament igual. I si això ens passa a les Cambres del Govern de l'Estat, d'ací en avall tot el que penja, pitjor —veure taula 1. Si mirem detingudament el tema veurem que, les instruccions del 1716 —conegudes per tothom pel

famós «pondrá el mayor cuidado en introducir la lengua castellana, a cuyo fin dará las providencias más templanas y disimuladas para que se consiga el efecto sin que se note el cuidado»⁷ —contra la llengua catalana, són una síntesi feta per l'Abad de Vivanco d'un text més ampli redactat pel fiscal José Rodrigo Villalpando (1668-1741) on es diu que Catalunya és una nació amb

6 ALEMANY (ed.), *Els processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual*, p. 133.

7 ALEMANY (ed.), *Els processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual*, p. 135.

Taula 03

Coneixement del valencià entre la població forastera al País Valencià (%)

	L'entén	El parla	El llig	L'escriu
Gens	14,83	58,59	53,52	83,09
Un poc	36,77	26,01	27,29	10,56
Prou bé-perfectament	48,40	15,39	19,19	6,35

Font: ROS, *Llibre Blanc de l'Ús del Valencià (I)*, p. 218-219

llengua pròpia i, perquè no siga nació, cal llevar-li la llengua. Només així Castella podrà dominar-la.

La destrucció del català per la dominació de la nació catalana és, doncs, l'objectiu dels estats espanyol i francès, i ja no l'abandonaran, independentment que el sistema siga monarquia absolutista, república, dictadura o monarquia parlamentària..., i independentment que aquella idea del segle XVIII haja estat superada i avui sapiem que es pot ser nació —i independent— sense llengua pròpia. Per això, podem afirmar que encara que l'objectiu final a destruir no és la llengua, la principal amenaça a la continuïtat històrica de la comunitat lingüística catalana són els estats espanyol i francès. Però la principal no vol dir l'única, ni de bon tros.

«El mal d'Europa és que encara hi ha milions de jacobins per civilitzar»⁸

Si observem la taula 2 veurem que fins el 1995 s'havia aconseguit aturar la substitució lingüística al País Valencià i, fins i tot, tímidament s'hi recuperava terreny —Rafael Ninyoles (1943) parla d'impuls democratitzador, on la normalització lingüística queda associada al procés de modernització política i so-

cial⁹— però després d'aquell moment «àlgid» es va posar fre a la normalització i ara tornem a un estadi de substitució pel castellà. El resultat és que l'any 2004 l'entén menys gent i el sap parlar menys gent que en el període anterior.

Segons el *Llibre Blanc de l'Ús del Valencià*,¹⁰ en les quatre ciutats del País Valencià que tenen més de 100.000 habitants es constata un retrocés de 9 punts en l'ús del valencià en les relacions familiars. Curiosament l'Acadèmia Valenciana de la Llengua considera bastant positiva la situació que s'ha derivat des de la promulgació, el 1983, de la Llei d'Ús i Ensenyament del Valencià (LUEV). Nosaltres entenem que la LUEV abolia

la prohibició, però no contemplava amb la contundència requerida la inversió de la situació. D'aquella tímidesa, aquells esquivats resultats i aquesta situació actual, tan crítica. I és que, «les aparences no enganyen: són aparences».¹¹

Malgrat tot, —i tot, al País Valencià, és molt perquè l'única força normalitzadora és la societat civil (i a sobre contra el propi govern de la Generalitat)—, la població nouvinguda que s'instal·la a pobles o a ciutats mitjanes com Gandia, acaba integrant-se i parlant català —veure taula 3. Siga com siga, els castellanoparlants que als Països Catalans parlen castellà, ho fan per lliure decisió, no per incompetència.

La sociolingüística intenta clarificar conceptes com ara el de bilingüisme i

8 FUSTER, *Indagacions i propostes*, p. 266.

9 APARICI i CASTELLÓ, *Els usos lingüístics a les universitats públiques valencianes*.

10 ROS (coord.), *Llibre Blanc de l'Ús del Valencià*.

11 FUSTER, *Indagacions i propostes*, p. 277.

» Els catalanoparlants són bilingües però els castellanoparlants són —o exerceixen— de monolingües de tal manera que sempre som nosaltres qui canviem de llengua

Taula 04

Coneixement del català
al Principat de Catalunya (2001, %)

L'entén	94,50
El sap parlar	74,50
El sap llegir	74,40
El sap escriure	49,80

Fuster ja va ficar el dit a la nafra quan va plantejar cruament, «qui és valencià? Es pot ser valencià sense parlar valencià?» La realitat al País Valencià, a Catalunya i a les Illes Balears és que els catalanoparlants són bilingües però els castellanoparlants són —o exerceixen— de monolingües —com passa a la Catalunya Nord però amb el francès—, de tal manera que sempre som nosaltres qui canviem de llengua. Això ens porta a la substitució lingüística per molt que ens ho disfressen o intenten endolcir-ho. Aquesta situació on el canvi de llengua no és voluntari, sinó sobrevingut per àmbits on el català està *de facto* restringit —Guàrdia Civil, Policia, cinema, oci, justícia...— ha estat anomenada per alguns autors com a diglòssica. La diglòssia doncs, seria el bilingüisme social propi de llengües minoritzades i per tant un concepte

negatiu, a diferència del bilingüisme individual que seria un concepte positiu. Siga com siga, el que hem de rebutjar és l'afirmació que diu que el poble valencià, el poble català, és bilingüe. No, no és bilingüe, és diglòssic; i és un estadi perillosíssim perquè, o l'invertim o el següent és ser monolingües en castellà.

Les dades de coneixement del català a Catalunya són millors que al País Valencià —veure taula 4. Però, que s'entenga o se sàpia parlar no vol dir que es parle. L'ús és una cosa diferent encara que la condició prèvia siga el coneixement. En qüestió d'ús les coses s'equilibren molt a tots els Països Catalans. Tan fotuda està la llengua a Alacant com a l'Hospitalet de Llobregat. Tan plenament catalanoparlant és Montblanc o Besalú com Albaida, Xeraco o Felanitx; o tan catalanoparlant és Girona com Gandia; i sense entrar en el prestigi social o la quantitat de comerços que retolen en català, l'ús real al carrer és igual a València que a Barcelona.

La qüestió és que una llengua té assegurada la pervivència si es transmet de forma natural —de pares a fills—, si s'usa amb un mínim de normalitat a tot arreu, i si els que no la saben l'aprenen per necessitat. Ara mateix al País Valencià tornem a veure moltes parelles joves que, essent els dos catala-

noparlants, parlen als fills en castellà, tal i com passava l'any en què Fuster va publicar *Nosaltres, els valencians*. I no cal referenciar cap estudi per constatar que a qualsevol punt dels Països Catalans es pot viure —sense cap problema— en castellà, des que t'alces fins que et gites; però això mateix no és possible en la llengua pròpia del país: en català. El procés, doncs, de substitució lingüística és inapel·lable si no canvia alguna cosa. Només és qüestió de temps.

«Tal com estan les coses, ser català, avui dia, no passa de ser una simple hipòtesi»¹²

La llengua catalana, perseguida i postergada durant tant de temps, ha pogut recuperar algun àmbit d'ús com ara l'ensenyament. Però alerta, amb una inseguretat permanent, reduït només a infantil i primària —i en el cas del País Valencià només en les línies del Programa d'Ensenyament en Valencià ja que el Programa d'Incorporació Progressiva, el majoritari, és en castellà— i amb una continuïtat fictícia a la secundària, on tots sabem que molts professors als Instituts d'Educció Secundària de

¹² FUSTER, *Indagacions i propostes*, p. 315.

Tan fotuda està la llengua a Alacant com a l'Hospitalet de Llobregat; tan plenament catalanoparlant és Montblanc com Felanitx; o Girona com Gandia

Taula 05

Grups on s'imparteix docència en català (curs 2007-2008, %)

Universitat d'Andorra	100,0
Universitat Oberta de Catalunya	100,0
Universitat de Vic	87,50
Universitat de Girona	83,70
Universitat Ramon LLull	70,30
Universitat Rovira i Virgili	69,80
Universitat de Lleida	67,60
Universitat Autònoma de Barcelona	65,60
Universitat Pompeu Fabra	61,10
Universitat Politècnica de Catalunya	56,50
Universitat de les Illes Balears	51,60
Universitat Abat Oliva CEU	35,00
Universitat Internacional de Catalunya	30,00

Font: APARICI i CASTELLÓ, *Els usos lingüístics a les universitats públiques valencianes*, p. 26.

Catalunya fan les classes en castellà sense que hi haja cap intervenció de la direcció ni de la inspecció. Al País Valencià els Programes d'Ensenyament en Valencià són boicotejats sense miraments amb professorat que fins i tot es vanta de tenir dificultat en la comprensió del valencià. Ho afirma sense paliatius perquè en els meus anys d'experiència com a docent ho he patit en pell pròpia i les he vistes de tots colors. El problema de la continuïtat lingüística en secundària s'arrossega en la universitat, de tal manera que l'alumnat pot trobar-se qualsevol cosa, com podem veure a les taules 5 i 6.

Segons aquestes dades, només dos universitats haurien aconseguit la normalitat docent —no parlem de l'administració, els serveis, la retolació, les comunicacions internes i externes...— en aplicar el 100% de la docència en català. Quatre se situarien per sobre del 70%; tres entre el 60% i el 70%; una lleugerament per sobre del 50% i dues que se situen en un 30% solament. La de les Illes Balears està al 50% i el veritable drama, l'observem a les universitats valencianes. No és ja que l'oferta siga ridícula sinó que la demanda —sense tenir cap incentiu— la supera abastament, en alguns casos amb més de 10 punts de distància. Sense oblidar que, segons dades de matrícula del curs 2008-09 de la Conselleria d'Edu-

cació de la Generalitat Valenciana, només el 26'2% rep ensenyament en valencià en el sistema educatiu no universitari. L'oferta podria multiplicar-se sense cap problema, però la pròpia administració valenciana la bloqueja. Una vegada més, la societat civil va per davant de les institucions.

D'aquesta manera, si mirem el percentatge de tesis doctorals escrites en català també resulta molt preocupant —veure taula 7—, i no perdem mai de vista que és l'àmbit ideal perquè el percentatge fóra altíssim. I una cosa semblant passa en les publicacions que fan les universitats valencianes —veure taula 8.

» Només dues universitats apliquen el 100% de la docència en català. La UiB arriba al 50% i les del País Valencià oscil·len entre el 0 i el 24%

Taula 06

Demanda d'ensenyament en valencià i crèdits impartits en valencià (curs 2007-2008, %)

	Demanda d'ensenyament en valencià	Crèdits impartits en valencià
Universitat Miguel Hernández	4,50	0,00
Universitat d'Alacant	7,80	5,10
Universitat Politècnica de València	17,50	7,80
Universitat de València	24,90	23,90
Universitat Jaume I	35,90	21,30

Font: APARICI i CASTELLÓ, *Els usos lingüístics a les universitats públiques valencianes*, p. 25.

«No, no feu cas dels qui us parlen de la grandesa —moral, és clar— del dolor, i aneu a buscar de seguida un analgèsic»¹³

No sembla massa encertat premiar amb la vicepresidència de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals el partit que ha censurat TV3 al País Valencià, com acaba de fer Artur Mas. D'aquesta falta de visió nacional es deriva una praxi política mediocrement autodestractiva. Qui, al món, deixaria perdre un mercat lingüístic de 5.000.000 possibles consumidors? Ep! I sense competència.

13 FUSTER, *Indagacions i propostes*, p. 304.

Jordi Bilbeny (1961) afirma que una forma subtil de recuperar la dignitat com a parlants o com a col·lectivitat nacional és recuperar també la consciència de la grandesa de la llengua, perquè la realitat també es crea. «Gent com Gandhi, Mandela o Macià van transformar la realitat a base d'actuar sobre la realitat».¹⁴ La sociolingüística coincideix a assenyalar el cas de l'estat d'Israel i la normalització de l'hebreu modern com un cas únic d'èxit en la història recent. Els primers textos que conservem de l'hebreu són els textos bíblics que daten del 1200 aC. A partir

14 VELASCO i GIBERT, *Llengua i emoció*, p. 95.

del segle III, deixà de ser llengua ordinària del poble jueu i les diferents comunitats jueves adoptaren diferents idiomes. Recordem a més, que l'hebreu no ha estat mai usat per cap poble distint del jueu, però que mai ha deixat totalment de ser llegit i escrit en uns àmbits d'ús concrets d'alt valor simbòlic.

La recuperació de l'hebreu com a llengua usual d'Israel ha estat un fet extraordinari. Tornar a usar una llengua que no s'usava des de feia dos mil anys, semblava paranoia pura. Però contra tot pronòstic, els israelians ho van aconseguir. Avui és la llengua usual de la immensa majoria del poble d'Israel. Les dades de 1973 reflectien que un 93% de la població parlava hebreu i una altra llengua, però a més, entre un 15% i un 30% es declarava monolingüe en hebreu. Actualment l'hebreu és la llengua de més de cinc milions d'habitants de l'estat d'Israel —i gairebé nou milions a tot el món—, on és llengua oficial junt a l'àrab.

«No tinc altra autoritat que aquesta: la d'haver-me apassionat fins a l'obsessió per la vida i el destí del meu poble.»¹⁵ Amb aquestes paraules, tan humils i tan crues, ens explicava Joan Fuster qui era, què l'havia portat a ser així i quin era el seu llegat. En l'imaginari de Bertolt Brecht (1898-1956) formaria

15 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*, p. 21.

Taula 07

Tesis doctorals escrites en català (curs 2007-2008, %)

Universitat Oberta de Catalunya	57,14
Universitat de Vic	50,00
Universitat Ramon Llull	36,00
Universitat Abat Oliva CEU	30,00
Universitat de Girona	29,00
Universitat de les Illes Balears	27,90
Universitat Autònoma de Barcelona	25,50
Universitat de Lleida	17,20
Universitat Rovira i Virgili	14,00
Universitat Internacional de Catalunya	12,50
Universitat Pompeu Fabra	12,40
Universitat Politècnica de Catalunya	6,61
Universitat Jaume I*	5,45

* Referit al període 1992-2008

Font: APARICI i CASTELLÓ, *Els usos lingüístics a les universitats públiques valencianes*, p. 27.

part d'aquells que va anomenar dins la història de la humanitat com «els imprescindibles».

La vida i el destí del seu poble era —i és— la vida i el destí del poble valencià, que indefugiblement forma part de la nació catalana: «Que sense el blau, la bandera valenciana és igual que la bandera catalana? No: no és que siga igual; és la mateixa. Com és el mateix l'idioma, i com són els mateixos els enfrontaments polítics que tenim pendants.» I en altres papers afegia «que el nostre cas específic no és idèntic al del Principat i al de les Illes i al de la Catalunya Nord, salta a la vista. [...] però qualsevol reivindicació valenciana i nacional possible passa pel camí d'uns Països Catalans convergents cadascun d'ells partint de la seua especificitat.» I encara aquesta: «per ser valencià, i acceptant la 'superstició' que els valencians, els mallorquins, som diferents, reclamo Ausiàs March, el Tirant, Corella, Roig, sor Villena i Bernat i Baldoví. Els mallorquins reclamarien Llull, Turmeda, i la resta, tots els Aguilons xuetes, i mil capellans, i Llorenç Villalonga, i tothom que ha vingut després. Com es pot ser català sense ser valencià i sense ser mallorquí, i viceversa? És un punt de partida.»¹⁶

Fuster ens deixarà ben clar una vegada i una altra que «un País Valencià

aïllat és una utopia i seria una traïció a la seva pròpia essència. Des de Salses a Guardamar, de Maó a Fraga, som un poble: un sol poble. Cada un dels nostres països n'és un fragment: o millor, un membre. La història i la geografia —la societat particular que formem—

ens dona una fisonomia matisada i complementària, i el conjunt té, i en un moment de plenitud normal el tindria en admirable justesa, un perfecte equilibri en tots els ordres de la vida col·lectiva. Els Països Catalans no són solament un petit tros d'humanitat que

16 FUSTER, *Ara o mai*, p. 61.

» El procés de substitució lingüística, a tots els Països Catalans, no només no s'ha aturat sinó que ara s'està accelerant

Taula 08

Idioma de les publicacions de les universitats del País Valencià (2008, %)

	Valencià	Castellà	Anglès	Altres
Universitat d'Alacant	7,80	66,60	23,10	2,30
Universitat de València	14,00	72,20	13,00	0,80
Universitat Jaume I	9,30	66,60	23,10	0,90
Universitat Politècnica de València	6,50	74,80	17,80	0,90
Universitat Miguel Hernández	1,70	70,20	28,10	–

Font: APARICI i CASTELLÓ, *Els usos lingüístics a les universitats públiques valencianes*, p. 106.

parla una mateixa llengua. Són això, evidentment: però el fet de parlar una llengua, la mateixa, és el resultat d'una altra unitat anterior i origen de nous llaços d'unitat.» Aquesta és la clau de volta, i continuarà Fuster: «El jacobinisme al·ludit, tant com fomentador de la histèria provincialista, ho és també del regionalisme ultrancer. Hi ha un interès explícit a dividir-nos com a valencians, i a dividir-nos com a catalans. És una forma de reduir-nos a la més inefable inermitat.»¹⁷

Posaré un exemple que trobe suficientment clarificador i que, essent es-

trictament lingüístic, serveix de metàfora per a tot ordre nacional. En català tenim una nítida diferenciació de les parts del dia —de llum— a mesura que avancen les franges horàries solars, que queda estructurada així: «matinada» / «matí» / «migdia» / «vesprada» / «vespre». Aquesta seqüència —no és l'única, evidentment— ha patit deformacions per la castellanització, de tal manera que, actualment els valencians hem perdut el terme «vespre» i ho hem resolt allargant el terme «vesprada» per cobrir el buit. Per contra els catalans estrictes han perdut el terme «vesprada» i ho han resolt introduint el barbarisme «tarda». Són opcions vàlides, o necessàries si voleu... i fan que continuem parlant la

llengua, però no deixa de ser una seqüència mutilada. La perfecció la tenim quan unim tot el puzzle. Quan mirem la nació completa, la llengua, la conceptualització al món, és completa. Els Països Catalans serien una gran potència d'Europa en tots els ordres. El Principat de Catalunya o el País Valencià per separat... serien un país més. Hi ha qui es conforma en poc, o pitjor; en el que l'enemic li ha fet creure. Com diria Fuster, qui vulga entendre que entenga.

Si perdem la llengua catalana però arribem a independitzar-nos de l'Estat espanyol serà un mal temporalment suportable, entre d'altres coses perquè sempre podríem recuperar-la —mirem el cas d'Israel i l'hebreu; però si se'ns

17 FUSTER, *Contra el nacionalisme espanyol*, p. 163.

Internet és un cas d'èxit per a la llengua catalana ja que forma part del grup considerat llengües globals: entre les 20 primeres de Google

mor el català i no som un país independent, la magnitud de la tragèdia és tan inabastable que només en les paraules de Fuster —novament— ho podem arribar a entendre: «No hi ha cap alternativa contra aquesta sinistra maquinació de l'unitarisme espanyolista, si no és una represa àmplia de l'autoconsciència més elemental. I de Salses a Maó, i de Fraga a Elx, i d'on siga on siga, la reclamació del català com a idioma 'normal' ha de ser terminant. [...] i si no empenyem no ens faran cas. Hem d'exigir el català com a llengua pròpia dels catalans, amb tots els efectius culturals, administratius, polítics. I no solament al Principat. Ha de ser a tota l'àrea lingüística. En tot cas, si els catalans, els catalanoparlants, dimitem de parlar en català, el saldo serà tenebrós. Ens convertirem en què? No en espanyols, perquè ja ho érem per definició jurídica, molt abans. En què?»¹⁸

L'hivern de 2008, en el número 3 d'aquesta mateixa revista, s'entrevistava Josep Maria Terricabras que, lúcid com sempre, ens aportava una nova perspectiva entre els opòsits «súbdit» / «ciudadà», en desvincular conceptualment ciutadania del poder adquisitiu. «Ara pots trobar una persona que guanyi 3.000 euros al mes, que no es pas poqueta cosa, es canvia de cotxe cada tres

dies i se'n va esquiar a Baqueira-Beret, i té ànima de súbdit. Diu 'no, és que jo, participar, no; ja em diran què he de fer'. En canvi, és ànima de ciudadà, aquell que a l'atur és una persona crítica, és una persona autocrítica, és una persona que aporta coses, que s'associa, que batalla, que lluita».¹⁹ I en la mesura que tinguem menys súbdits i més ciutadans, tindrem més ciutadans dels Països Catalans perquè prendran consciència que l'Estat espanyol ens furta la cartera, ai!, i l'ànima. Prendran consciència de la injustícia històrica —orquestrada— que patim. Veuran que la història de l'Estat espanyol envers altres pobles al llarg de la història hauria de repugnar qualsevol demòcrata. I guanyar ciutadans dels Països Catalans és engreixar la gernació que ha de fer el pas per aconseguir la independència.

«Qui paga mana? La història i l'experiència de cada dia demostren, almenys, que qui mana cobra. Manar és cobrar entre altres coses»²⁰

1. L'ús del català —no la consciència de l'ús— és igual a tots els Països Catalans. Igual de fotut.

19 TERRICABRAS, «Si no tenim ciutadans independents, serà difícil tenir un país independent», p. 128.

20 FUSTER, *Indagacions i propostes*.

2. El procés de substitució lingüística, a tots els Països Catalans, no només no s'ha aturat sinó que ara s'està accelerant i cal prendre consciència del fet.
3. És possible salvar la llengua amb un esforç col·lectiu i organitzat. Internet, per exemple, com afirma Vicent Partal (1960) és un cas d'èxit per a la llengua catalana ja que forma part del grup considerat llengües globals: entre les 20 primeres de Google. Ens complau saber que Netscape reconeix que l'ús del català a la xarxa és superior a la mitjana mundial. Grans empreses multinacionals i diverses administracions a nivell mundial tradueixen les seves webs al català, perquè es guien pels indicadors de la xarxa, sense importar-los si són d'estats independents o si en són molts: si estan ben situats a la xarxa són importants i els seus parlants són potencials clients qualificats; citem per exemple l'Ajuntament d'Hamburg o American Airlines.²¹ Tot això és possible per l'ús dels internautes i la gran producció de la societat catalana, així com per aportacions tan valuoses com les de Lluís de Yzaguirre que va

21 Ponències de la XV Jornada de Sociolingüística d'Alcoi, *El valencià en l'era digital*, 2010.

18 FUSTER, *Contra el nacionalisme espanyol*, p. 371.

» Una Catalunya independent seria tan irresponsable de perdre el mercat catalanoparlant del País Valencià i les Illes?

crear l'algoritme del català.²² Però, no obstant tot això, pot ser que l'esforç siga menor si primer ens independitzem i després legislem sobre els usos de les llengües als Països Catalans.

4. Si Catalunya s'independitza sense el País Valencià, i ara més que mai és possible, cometria un error de magnitud incalculable si deixa que es perda la llengua al País Valencià. Parafraçant novament Fuster, el saldo —també per a Catalunya— seria tenebrós. No només perquè les dimensions lingüístiques del Principat no són per tirar coets, sinó perquè la riquesa present i futura —deixem ara les glòries passades— que fa créixer qualsevol llengua —la màxima expressió cultural i identitària— ve sempre de qualsevol racó d'aquell univers. Qui seria tan boig d'automutilar-se d'aquesta manera? Però hi ha més: una Catalunya independent, amb el seu mercat —en català— de qualsevol producte, des dels audiovisuals fins als literaris, passant pels vins o l'oferta universitària, se-

ria tan irresponsable de perdre el mercat catalanoparlant del País Valencià i les Illes?

I per cloure la tesi en paraules de Fuster: «Mentre el problema de València no serà considerat pels catalans estrictes com un problema llur, i com un problema rigorosament nacional —des dels punts de mira econòmic, polític i cultural—, el catalanisme no deixarà d'ésser un moviment fracassat en potència.»²³ ◀

22 L'algoritme català permet realitzar consultes en qualsevol cercador d'Internet obtenint com a resultat només pàgines escrites en català. La fórmula és la següent `+()+és+(dels quan què)` i funciona substituint el primer parèntesi per la paraula que es vol buscar i eliminant el segon.

23 FUSTER, *Contra el nacionalisme espanyol*, p. 12.

MÉS INFORMACIÓ

AA.DD. *Política i planificació lingüística a la UE*. Eivissa: Editorial Mediterrània, 2006.

ALEMANY, Rafael (ed.). *Els processos de normalització lingüística a l'Estat espanyol actual*. Benidorm: Ajuntament de Benidorm–Universitat d'Alacant, 1988.

APARICI, Artur i CASTELLÓ, Rafael (dirs.). *Els usos lingüístics a les universitats públiques valencianes*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2011.

BORJA, Joan. *Els aforismes de Joan Fuster: viatge a un univers literari*. Alacant: Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1996.

FERRER i GIRONÈS, Francesc. *La persecució política de la llengua catalana*. Barcelona: Edicions 62, 1993.

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1984. Primera edició, 1962.

FUSTER, Joan. *Ara o mai*. València: Eliseu Climent, 1981.

FUSTER, Joan. *Indagacions i propostes*. Barcelona: Edicions 62, 1991.

FUSTER, Joan. *Contra el nacionalisme espanyol*. Barcelona: Curial, 1994.

FUSTER, Joan. *Breviari cívic*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

MOLLÀ, Toni. *Manual de Sociolingüística*. Alzira: Editorial Bromera, 2002.

Ponències de la XV Jornada de Sociolingüística d'Alcoi, *El valencià en l'era digital*, 2010.

ROS, Honorat (coor.). *Llibre Blanc de l'Ús del Valencià (I)*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua, 2005.

TERRICABRAS, Josep Maria. «Si no tenim ciutadans independents, serà difícil tenir un país independent». A *Eines per a l'esquerra nacional*, Fundació Josep Irla, 2008, núm. 3, p. 119-128.

VELASCO Àngel i GIBERT, Quim. *Llengua i emoció*. Lleida: Pagès Editors, 2012.

FULL DE CÀLCUL

Els Països Catalans al món. Una perspectiva econòmica

VISTA PRÈVIA

Els motius econòmics cada vegada són més decisius perquè molts ciutadans apostin per la independència. La força de la butxaca aconseguix convèncer cada dia a més gent que tenir un estat que et jugui a favor —o com a mínim, que no et jugui en contra— és clau per sortir de la crisi. Un estat que et permeti aprofitar el teu potencial econòmic i que no t'escanyi via dèficit fiscal i d'infraestructures, ni impedeixi un més que necessari canvi del sistema productiu per combatre l'atur. Això és la utilitat de la independència per uns sectors socials que, des d'un punt de vista identitari, mai haurien defensat la necessitat de construir un estat propi en el si de la UE.

Quan analitzem la salut de la llengua catalana és habitual realitzar comparacions amb la resta d'estats de la UE. I és que ser la dotzena llengua europea més parlada, superant el suec i el danès, és la millor manera de copsar la seua potencialitat i de carregar-nos d'arguments a l'hora de reclamar-ne l'oficialitat a les institucions comunitàries. Però no passa el mateix quan parlem d'economia, àmbit en el qual difícilment busquem —i trobem— indicadors que ens permeten comparar-nos amb els països veïns i veure quin pes té l'economia dels Països Catalans al mercat internacional.

Per realitzar una aproximació inicial a aquesta qüestió, treballarem a partir de l'anàlisi d'una sèrie d'indicadors macroeconòmics i els compararem amb els de la UE, el marc internacional de referència més proper. No obstant, en no disposar d'una base de dades unificada per als Països Catalans, hem hagut de recórrer a les dades de l'Institut Nacional de Estadística (INE), per recollir informació a nivell regional de Catalunya, el País Valencià i les Illes Balears i, en els casos que estiguera disponible, de l'Eurostat per poder incloure informació de la Catalunya Nord —departament dels Pirineus Orientals. Així mateix, les dades que tractarem no inclouen els càlculs per a altres hipotètics nous estats de la UE, com podria ser el País Basc o Escòcia, els quals alterarien encara més les dades dels estats espanyol i francès i del Regne Unit

D'aquesta manera, en primer lloc tractarem la posició dels Països Catalans al si de la UE en grandària econòmica i en renda per habitant. En segon lloc, analitzarem la situació dels Països Catalans

Joan Vea
Economista
joan.veabadenes@gmail.com

>> Els Països Catalans representen el 2,99% del PIB total de la UE-27, el vuitè país que més n'aporta

pel que fa a l'ocupació i el mercat de treball. En tercer lloc, estudiarem els fluxos comercials dels Països Catalans amb la resta del món. I, per últim, abordarem el tema del deute públic i el dèficit fiscal i com afectaria a un estat independent.

Els Països Catalans dins la UE

Per començar aquest repàs de la posició econòmica que ocupen els Països Catalans al món, els situarem dins el context polític on estan inclosos, la UE. Per poder fer aquesta anàlisi hem recollit les dades disponibles del Producte Interior Brut (PIB) a l'Eurostat de Catalunya, el País Valencià, les Illes Balears i la Catalunya Nord i les hem restat dels totals dels estats espanyols i francès.

Així, s'obté que el 2008 —últim any amb dades disponibles a nivell NUTS 2 i 3—¹, el PIB dels Països Catalans seria de 373.203 milions d'euros en Paritat de Poder Adquisitiu (PPA).² El PIB de la UE-

27 és de 12.494.369 milions d'euros en PPA. Així, els Països Catalans suposen el 2,99% del PIB total de la UE-27, essent el vuitè país que més n'aporta, situant-se per davant de Bèlgica o Suècia i just darrere, a una certa distància, de Polònia i els Països Baixos —veure gràfica 1.

Les dades del PIB són una mesura econòmica que no tenen en compte la variable poblacional, un fet important ja que els Països Catalans serien el novè estat de la UE-27, amb 13,6 milions d'habitants (un 2,74% del total de la UE-27). D'aquesta manera, per poder comparar entre països, evitant el biaix de la seua dimensió, hem d'utilitzar una mesura relativa com és el PIB per capita, és a dir, la producció total d'un país repartida a parts iguals entre la seua població. Aquesta mesura presenta tota una sèrie de problemes relatius a l'existència d'un repartiment desigual de la producció, però, gràcies a la facilitat de càlcul i al fet que és la variable objectiu en els programes de convergència regional de la UE, és la que utilitzarem per comparar la renda dels habitants dels diferents països.

A la gràfica 2 podem observar el PIB per capita en relació a la mitjana de la UE-27. Els Països Catalans serien l'onzè

estat en renda per habitant de la UE-27, amb una renda del 108,4%, superant així la mitjana europea, i situant-se per davant de l'Estat espanyol (103,2%) i de l'Estat francès (106,4%). Així, un estat dels Països Catalans formaria part dels països més rics de la UE, encara que, des de 2008, la crisi econòmica ha fet que el PIB dels territoris dels Països Catalans disminuïra o, si més no, augmentara a un menor ritme que la mitjana europea, per la qual cosa s'hauran perdut posicions en aquest aspecte.

A la gràfica 3 podem observar l'evolució del PIB per capita dels Països Catalans, els estats espanyol i francès i la UE-27. Com podem veure, el 1995, els Països Catalans es troben amb un PIB per capita molt proper a la mitjana europea i per sota del PIB per capita de l'Estat francès. El 2008, els Països Catalans han sobrepassat l'Estat francès en PIB per capita i s'han distanciat de la mitjana europea, seguint la mateixa tendència que l'Estat espanyol, fet que reflecteix que la dinàmica econòmica ha estat molt semblant a tot l'Estat. D'aquesta manera, a causa de la crisi econòmica que afecta especialment el model productiu de l'Estat espanyol i dels Països Catalans, la tendència els propers anys, serà una disminució del PIB per capita d'aquest territoris, més pronunciada que als països més desenvolupats de la UE-27.

¹ minimitzant els efectes de la variació de preus i els tipus de canvi entre monedes.

¹ NUTS és l'acrònim de «Nomenclature of Territorial Units for Statistics». Es tracta de la divisió territorial utilitzada a efectes estadístics per Eurostat. El nivell NUTS 2 correspon a les comunitats autònomes a l'Estat espanyol i a les regions de l'Estat francès. El nivell NUTS 3 correspon a les províncies espanyoles i als departaments francesos.

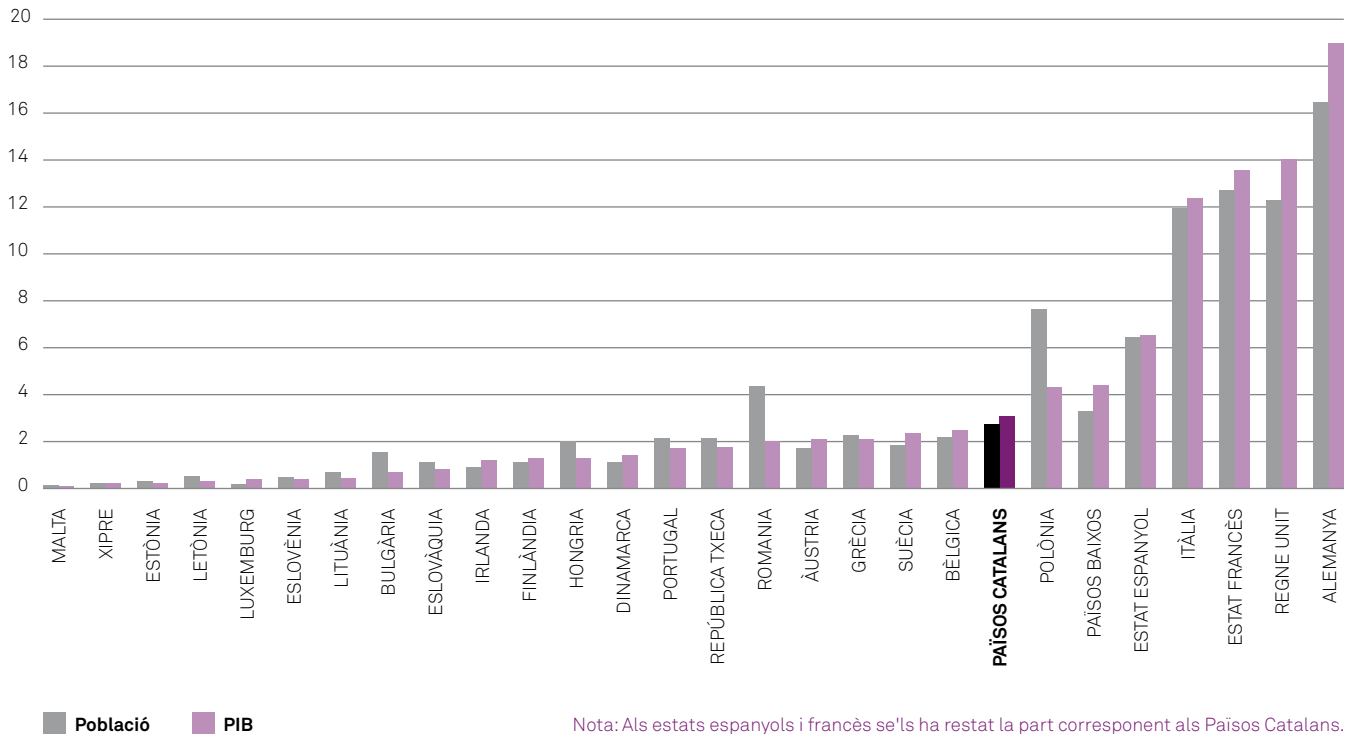
² La PPA és un mecanisme per poder fer comparacions internacionals en termes de rendes

En renda disponible per capita, els Països Catalans serien el novè estat europeu, situant-se per davant de països com Irlanda, els Països Baixos o l'Estat espanyol

Gràfica 01

PIB i població dels estats de la UE-27 (% , 2008)

Nota: Als estats espanyols i francès se'ls ha restat la part corresponent als Països Catalans.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Eurostat

Una altra magnitud per poder comparar la renda dels països és la renda disponible per capita. Aquesta renda és la que disposen els individus per al consum i l'estalvi, una vegada descomptats els impostos directes que

paguen famílies i empreses, i afegides les prestacions socials que es reben, fonamentalment, prestacions per atur i jubilació. Així, a la gràfica 4 podem observar la renda disponible de les famílies dels Països Catalans i de la resta

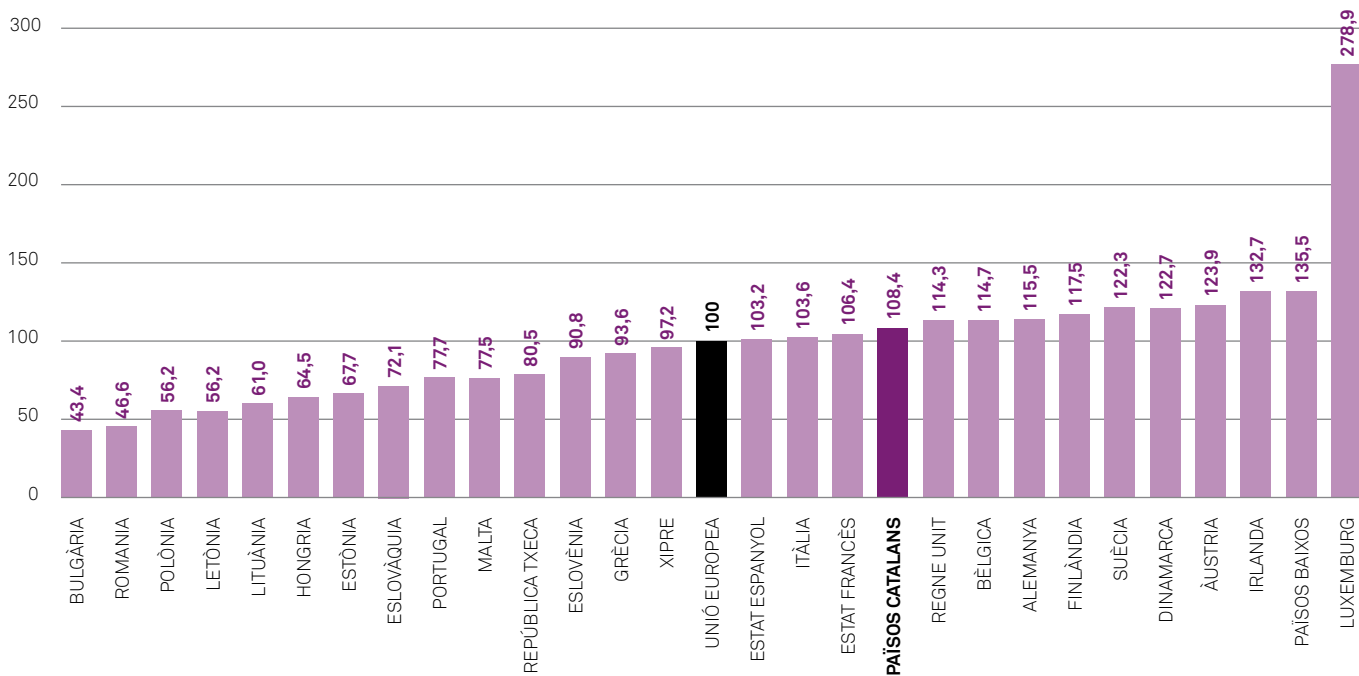
d'estats europeus en funció de la mitjana europea.

Com observem en aquesta gràfica, els Països Catalans serien el novè estat europeu pel que fa a renda disponible per capita, per davant de països com Irlanda

» La taxa d'activitat dels Països Catalans (75,4%) és comparable a la dels estats europeus més avançats, 4 punts per sobre que la mitjana europea

Gràfica 02

PIB per capita dels estats de la UE-27 (% , 2008)

Nota: Als estats espanyols i francès se'ls ha restat la part corresponent als Països Catalans.

UE-27=100

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Eurostat

da, els Països Baixos o l'Estat espanyol. Si la comparem amb la classificació en PIB per capita, observem que els Països Catalans presenten un menor valor en renda disponible respecte a la mitjana europea, una disminució molt semblant

a l'experimentada per l'Estat espanyol. Això significa que els ciutadans dels Països Catalans tenen una diferència entre impostos pagats i prestacions rebudes major que la mitjana europea o països com Grècia o Itàlia. No obstant,

cal recordar que aquest indicador presenta valors més baixos en països on les prestacions socials no es reben monetàriament, sinó en forma de serveis públics, com l'educació i la sanitat, com és el cas dels països escandinaus.

Els Països Catalans presenten la taxa d'atur més elevada de tota la UE-27, gairebé una persona de cada cinc que vol treballar que no troba feina

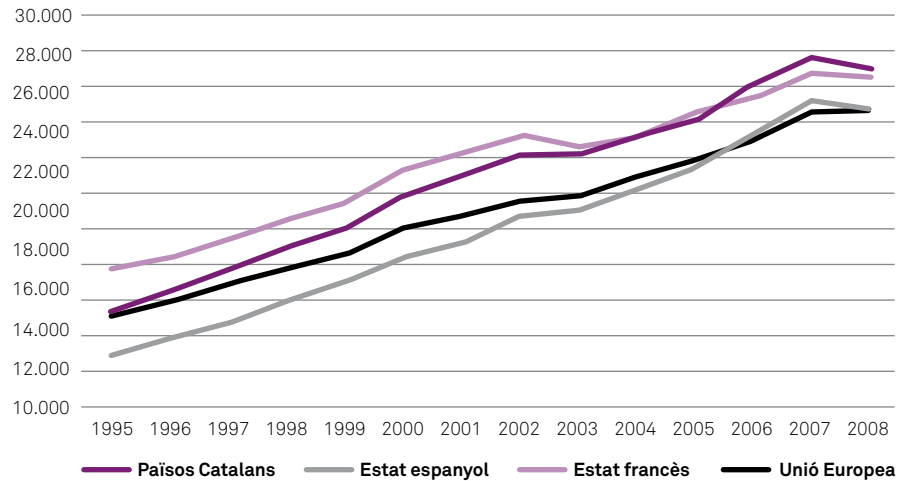
Els treballadors als Països Catalans

Una vegada hem presentat el marc on es troben els Països Catalans dins la UE-27 i quina posició ocupen en aquesta, en aquest apartat farem un breu repàs sobre les dades d'ocupació. Així, en primer lloc, realitzarem una comparativa a nivell europeu amb les últimes dades disponibles, les de 2010, i més endavant, farem esment a les dades més recents sobre desocupació en base a les dades disponibles a l'INE. En aquest darrer cas, no s'inclou la Catalunya Nord, en no disposar de dades més enllà de les de 2010.

Un primer aspecte a tenir en compte quan s'examina el mercat laboral d'un país és la taxa d'activitat. En altres paraules, quantes persones, de totes aquelles en edat de treballar —de 16 a 64 anys³—, treballen o estan buscant una feina —persones actives— i quantes no ho fan perquè es dediquen a estudiar o, fonamentalment dones, es queden a cuidar la llar i la família —persones considerades inactives. A la grà-

³ Amb el canvi en l'edat de jubilació, aquestes dades haurien d'incloure a les persones de fins a 66 anys. No obstant, les dades estan disponibles per grups d'edat decennals (15-24, 25-34...), per la qual cosa mantindrem els 64 anys com a edat final a partir de la qual no considerarem a la persona en edat de treballar.

PIB per capita dels Països Catalans, l'Estat espanyol, l'Estat francès i la UE-27 (euros per habitant, 1995–2008)

Nota: Als estats espanyols i francès se'ls ha restat la part corresponent als Països Catalans.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Eurostat

fica 5, podem observar la taxa d'activitat, és a dir, la proporció entre persones actives i la població en edat de treballar. Aquesta és una mesura que expressa el grau d'integració dins el mercat laboral de la població d'un país. Com podem comprovar, els Països Catalans presenten una taxa d'activitat (75,4%) comparable als estats europeus més avançats, 4 punts més elevada que la mitjana eu-

ropea (71,5%) i 3 per damunt de la resta de l'Estat espanyol (72,3%).

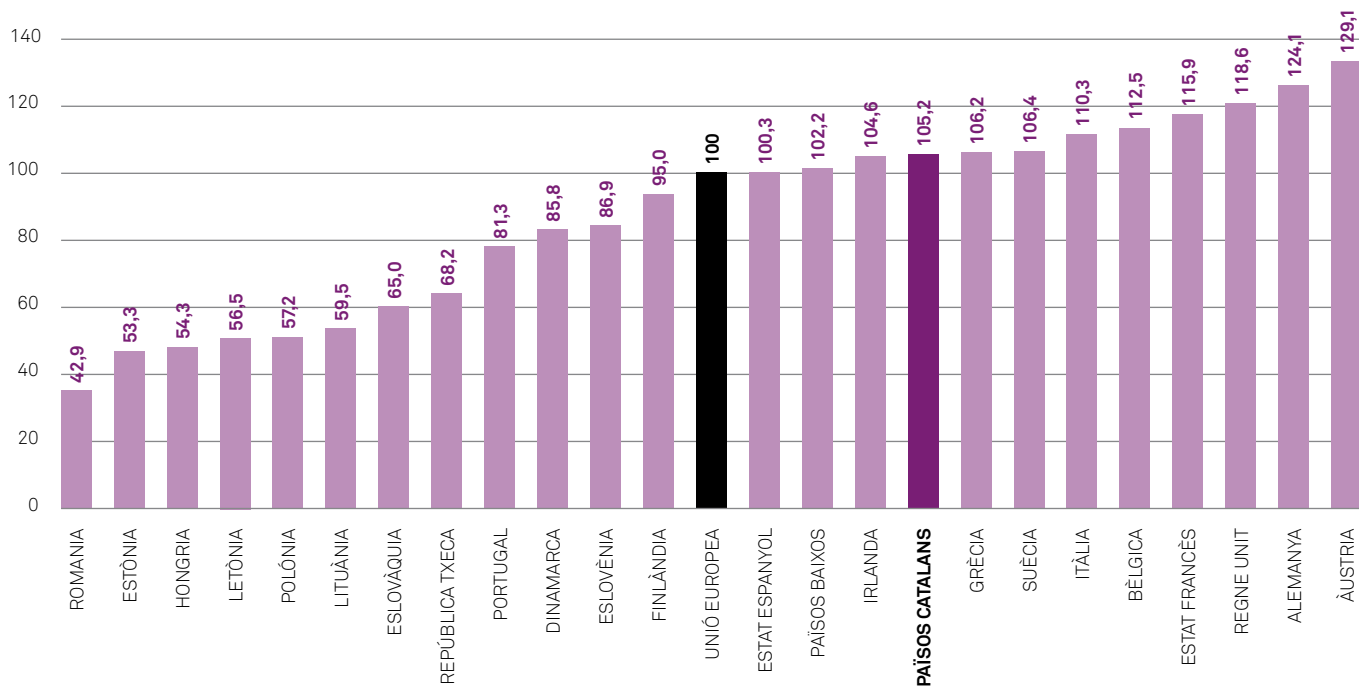
Aquestes dades indiquen que als Països Catalans trobem una població més orientada cap al mercat laboral que en d'altres països. Açò vol dir que hi ha més joves que estudien i treballen (o busquen un treball), i menys persones, especialment dones, que es queden a casa per dedicar-se exclusivament a

L'atur dels Països Catalans posa de manifest la incapacitat del sistema productiu de crear nous llocs de treball que substituïsquen els que s'han destruït als sectors més afectats per la crisi

Gràfica 04

Renda disponible de les famílies per capita als estats de la UE-27 (% , 2008)

Nota: La dada dels Països Catalans no pren en consideració la Catalunya Nord per no disposar de les dades.

UE-27=100

A l'estat espanyol se li ha restat la part corresponent als Països Catalans. Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Eurostat

fer les feines de la llar i cuidar els fills o altres familiars.

Un altre indicador per estudiar el mercat laboral d'un país és la taxa d'atur. Existeixen diverses maneres de calcular aquesta taxa, però la més uti-

litzada i la que té un significat més clar és la que es calcula fent la proporció entre la població aturada i la població activa. La població aturada es defineix com el total de persones que no tenen una feina remunerada, però estan fent

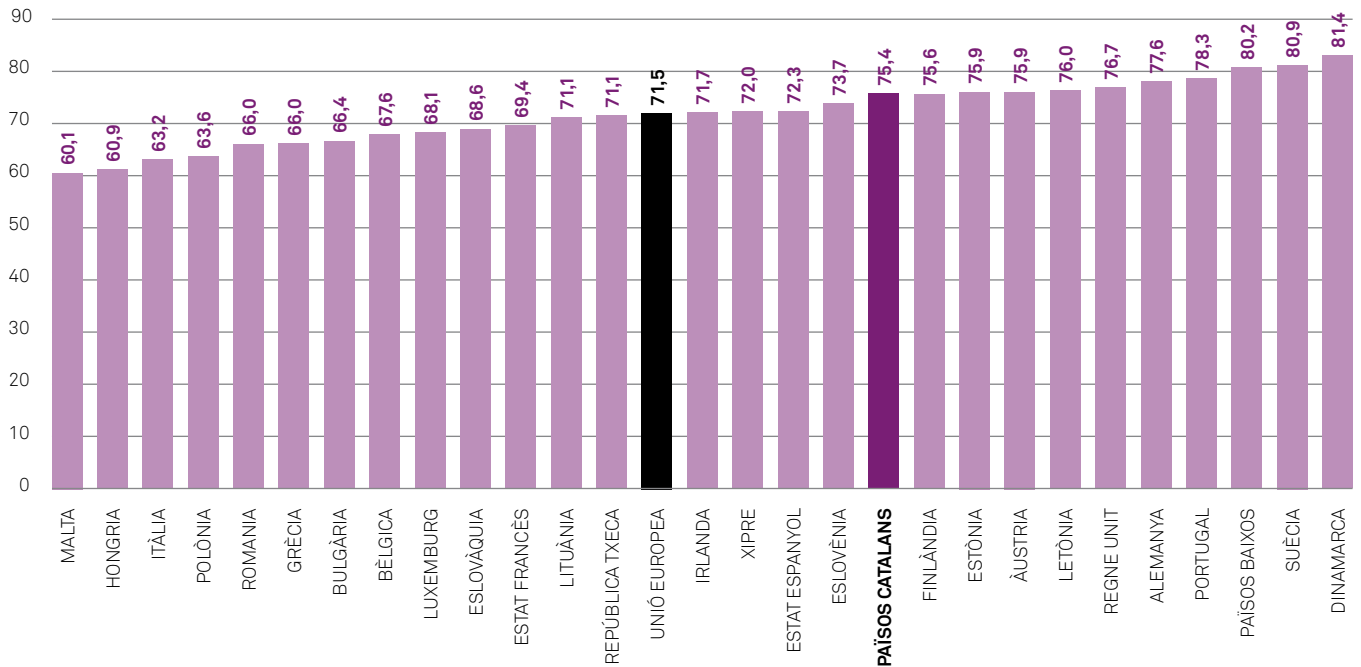
gestions per aconseguir-ne una. Així, la taxa d'atur es defineix com la proporció de persones que no tenen feina respecte el total de persones implicades al mercat laboral —que tenen feina o que n'estan buscant una.

El mercat laboral dels Països Catalans està format per persones amb formació bàsica i una àmplia experiència en sectors en declivi, i joves qualificats, però que el teixit productiu no pot absorbir

Gràfica 05

Taxa d'activitat als estats de la UE-27 (% , 2010)

UE-27=100

Nota: Als estats espanyols i francès se'ls ha restat la part corresponent als Països Catalans.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Eurostat

La gràfica 6 mostra la taxa d'atur mitjana de 2010 de tots els estats de la UE-27. Els Països Catalans presenten la taxa d'atur més elevada de tota la UE (18,1%), gairebé una persona de cada cinc que vol treballar, no troba fei-

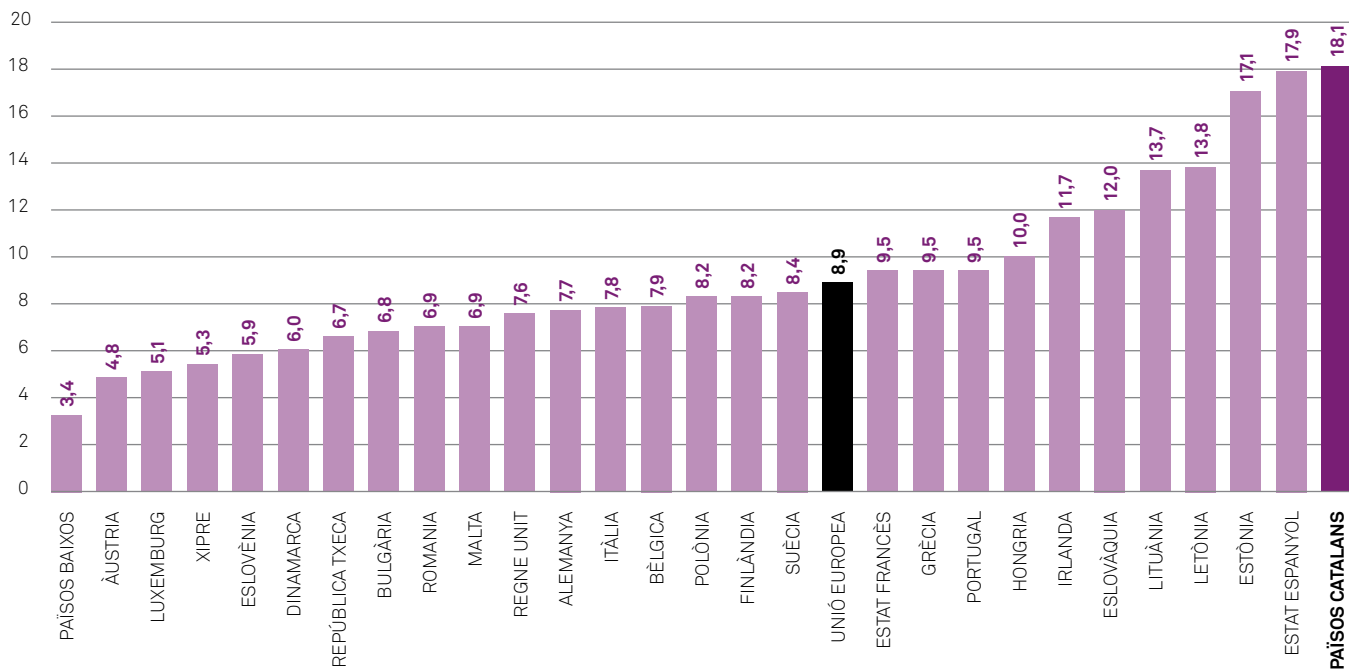
na. Aquesta taxa és quasi el doble de la mitjana de la UE (8,9%), encara és més gran respecte als països del nord d'Europa i només és comparable a la de la resta de l'Estat espanyol (17,9%) i a la de Letònia (17,1%).

A continuació, la gràfica 7 mostra l'evolució trimestral de la taxa d'atur des de 2005. Com es pot observar, els Països Catalans parteixen d'una taxa d'atur inferior a la mitjana europea i a la de la resta de l'Estat espanyol, amb

» En tot el període 1995-2009, les exportacions dels Països Catalans a l'Estat espanyol són superiors a les importacions, amb una tendència a la disminució de la diferència entre aquestes

Gràfica 06

Taxa d'atur als estats de la UE-27 (% , 2010)

Nota: Als estats espanyols i francès se'ls ha restat la part corresponent als Països Catalans.

UE-27=100

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Eurostat

una tendència a la seua disminució fins a finals de 2006. A finals de 2008, aquesta taxa es veu duplicada respecte l'any anterior, a causa de la punxada de la bombolla immobiliària i de la crisi econòmica que es crea a partir

d'aquesta. Com podem observar, la tendència va cap a un augment d'aquesta taxa, tant per als Països Catalans com per a la resta de l'Estat espanyol, mentre que a la UE-27 es manté al voltant d'un 10%.

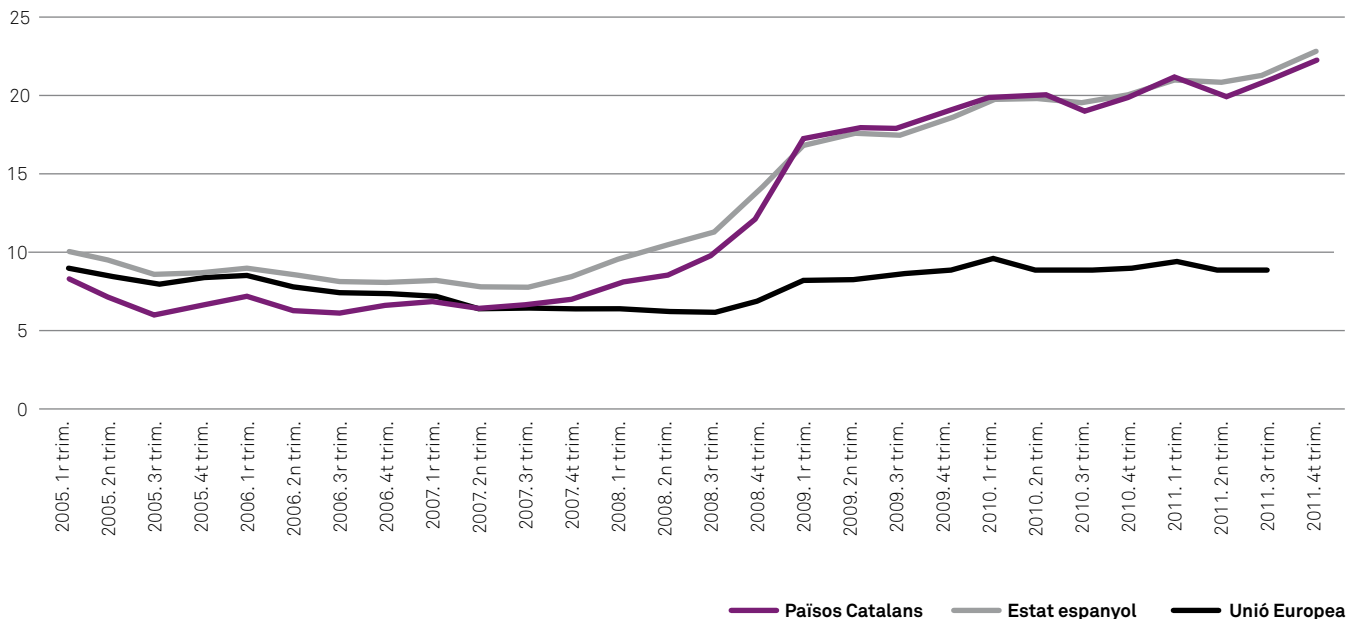
Aquestes dades posen de manifest la incapacitat del sistema productiu de crear nous llocs de treball que substituïsquen els que s'han destruït als sectors més afectats per la crisi i la nul·la eficàcia de les polítiques impulsades

Els fluxos comercials dels Països Catalans amb l'Estat espanyol cada vegada són menys importants per a l'economia catalana

Gràfica 07

Taxa d'atur als Països Catalans, l'Estat espanyol i mitja de la UE-27 (% , dades trimestrals, 2005–2011)

Nota: Als estats espanyols i francès se'ls ha restat la part corresponent als Països Catalans.

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de l'Eurostat

pel govern espanyol i la resta de governs autonòmics, que han anat més dirigides a mitigar els efectes de la crisi al sector de la construcció —Plan E del govern espanyol o Plan Confianza de la Generalitat Valenciana— que a im-

pulsar nous sectors alternatius al de la construcció com a motor econòmic.

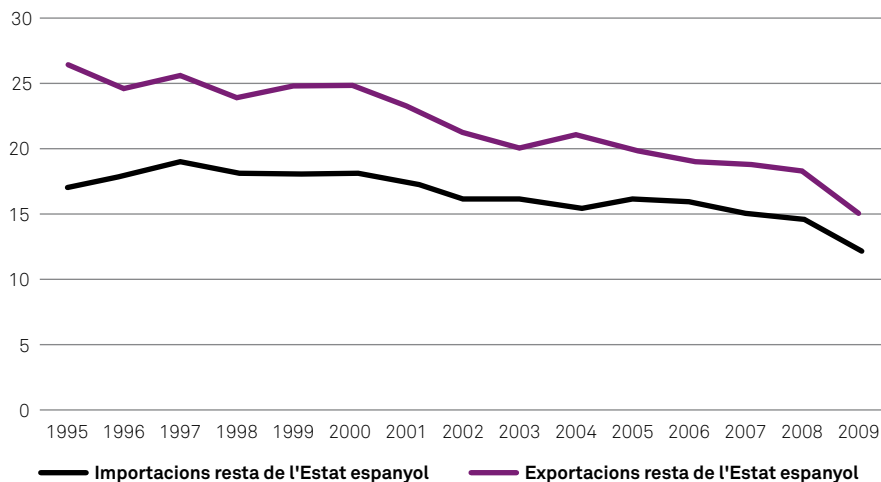
Així, el mercat laboral dels Països Catalans —com el de la resta de l'Estat espanyol— té dos grans problemes. En primer lloc, l'existència de tota una sèrie

de persones, sobretot majors de 40 anys, amb una formació molt bàsica i amb una àmplia experiència en sectors que estan en declivi i, en segon lloc, l'existència d'una onada de joves amb una qualificació alta, però que l'actual teixit productiu

» Els Països Catalans adquireixen més productes i serveis a fora dels que la resta del món compra als Països Catalans

Gràfica 08

Fluxus comercials dels Països Catalans amb la resta de l'Estat espanyol (% del PIB, 1995-2009)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de C-intereng

no pot absorbir perquè s'ha orientat cap a sectors que requereixen una mà d'obra poc qualificada —principalment, construcció i turisme. L'exemple més clar d'aquest fenomen és el País Valencià, que presenta una taxa d'atur (25,4%) molt més elevada que la de la mitjana de l'Estat espanyol (22,9%) i que la dels Països Catalans (22,7%).

El comerç exterior dels Països Catalans

Un aspecte fonamental a l'hora d'analitzar l'economia dels estats són les relacions econòmiques amb la resta del món, que, en aquest cas, mesurarem mitjançant els fluxos comercials, és a dir, les exportacions i les importacions dels Països Catalans. En aquest aspecte, només tenim informació dels territo-

ris que pertanyen a l'Estat espanyol, per la qual cosa, cap de les dades que presentem contempen la Catalunya Nord.

En primer lloc, analitzarem els fluxos comercials amb la resta de l'Estat espanyol, que hem obtingut mesurant els fluxos de Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià, amb les comunitats autònomes de l'Estat espanyol, i descomptant els fluxos entre aquestos tres territoris. D'aquesta manera, la gràfica 8 mostra com, en tot el període 1995-2009, les exportacions dels Països Catalans a l'Estat espanyol són superiors a les importacions, amb una tendència a la disminució de la diferència entre aquestes. Una altra dada important és que, tot i que els valors absoluts indiquen un augment de les importacions i exportacions dels Països Catalans amb la resta de l'Estat espanyol, si mesurem aquestos fluxos en relació al PIB dels Països Catalans, trobem que cada vegada són menys importants per a l'economia catalana, passant de suposar més d'un 25% del total de la producció, el 1995, a un 15%, el 2009.

En la gràfica 9 podem observar la mateixa evolució, però dels fluxos comercials amb la resta del món. Al contrari del que passava amb els fluxos amb l'Estat espanyol, les exportacions dels Països Catalans amb la resta del món són menors que les importacions. Això significa que adquirim més productes i serveis a fora dels que la resta del món compra

El deute dels Països Catalans, sumant la part proporcional que li correspon del de l'Estat espanyol, és del 69,9% del PIB, percentatge lleugerament superior al que marca la UE

als Països Catalans. Si observem l'evolució respecte al total de l'economia dels Països Catalans, podem comprovar com, mentre les importacions de la resta del món han anat augmentant la seua importància, les exportacions han presentat uns valors a la baixa, encara que a partir de 2008 les importacions han disminuït considerablement, per la pèrdua de poder adquisitiu de l'economia dels Països Catalans a causa de l'actual crisi econòmica.

En aquest punt, hauríem de considerar un altre dels arguments que defensen els contraris a la independència dels Països Catalans quan diuen que aquesta afectaria els fluxos comercials amb l'Estat espanyol. Aquest argument, que pressuposa una dependència econòmica dels Països Catalans respecte a l'Estat espanyol, cada any que passa perd més la seua raó de ser, ja que la importància del comerç amb l'Estat espanyol es va reduint, mentre augmenta la importància del comerç amb la resta del món.

Per últim, una vegada observades per separat, les exportacions i importacions dels Països Catalans, analitzarem l'evolució del saldo comercial total. La gràfica 10 mostra aquesta dinàmica, la qual ha passat de presentar un superàvit en la balança comercial de gairebé el 6% del PIB el 1995, a arribar a tindre un dèficit de més del 6% del PIB de 2005, 2006 i 2007. Actualment, aquest dèficit

s'ha reduït gràcies, en bona part, a la disminució de les importacions causada per la crisi econòmica.

Així, tenim que els Països Catalans compren més productes i serveis de l'exterior dels que aconsegueix vendre. Aquesta dada s'explica perquè existeixen tota una sèrie d'*inputs* bàsics que no es troben als Països Catalans, sobretot en matèria energètica, com són el gas natural i el petroli. Tanmateix,

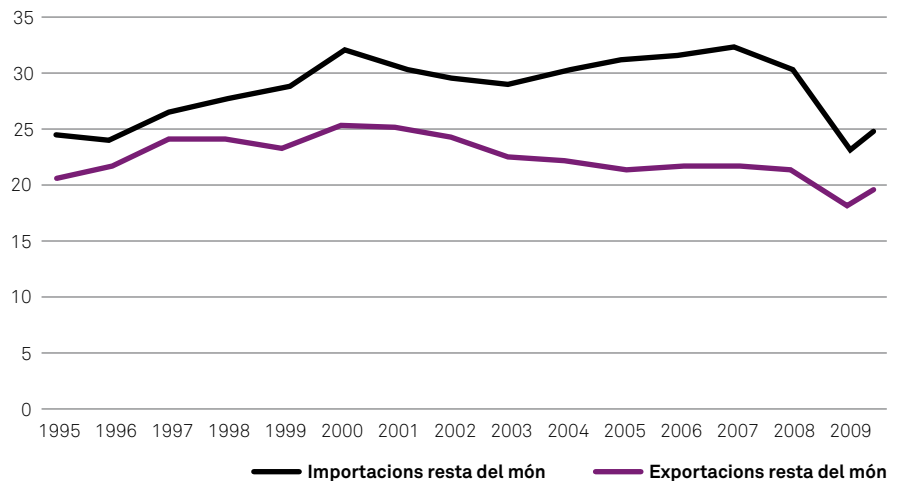
també s'explica perquè una bona part de la inversió de l'última dècada s'ha realitzat en un sector, com el de la construcció, que no genera exportacions.

El deute dels Països Catalans

Un aspecte que està agafant molta importància des del començament de la crisi econòmica és el deute públic dels

Gràfica 09

Fluxus comercials dels Països Catalans amb la resta de l'Estat espanyol (% del PIB, 1995–2009)

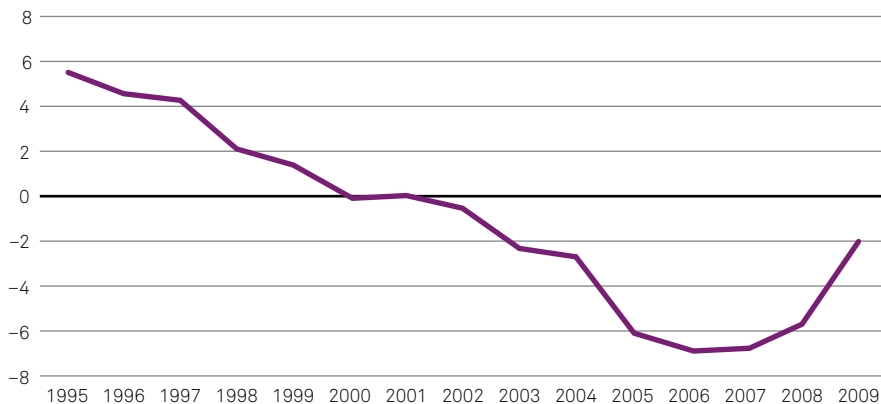

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de C-intereg DataComex (Ministerio de Economía y Competitividad)

» En cinc anys sense dèficit fiscal es podria fer front a més de la meitat del total de deute dels Països Catalans

Gràfica 10

Saldo comercial total dels Països Catalans amb la resta de l'Estat espanyol i la resta del món (% del PIB, 1995–2010)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades de C-intereng

estats.⁴ D'aquesta manera, tenim que el deute propi de les administracions autonòmiques dels territoris que componen els Països Catalans a l'Estat espanyol suma, segons dades del Banc d'Espanya al tercer trimestre de 2011, 64.238 milions d'euros, un 19,5% del PIB. A aquest deute de les administracions, s'hi ha de sumar al deute de les empreses públi-

ques que depenen d'aquestes, el qual és de 10.206 milions d'euros (3,1% del PIB). Així, tenim que els Països Catalans acumulen un deute de 74.444 milions d'euros, el 22,6% del PIB, una quantitat molt baixa en relació a les exigències de la UE —el Pacte d'Estabilitat Financera marca un topall de dèficit públic del 60% del PIB. No obstant, l'Estat espanyol, ha contret un deute que també pot ser justificat en benefici de les autonomies, per la qual cosa, cal realitzar una aproximació al deute de l'Estat espanyol que

correspondria als Països Catalans en base a la població. D'aquesta manera, si tenim en compte que els Països Catalans suposen el 29,1% de la població total de l'Estat, el deute de l'administració central que li correspondria seria de 155.536 milions d'euros, és a dir, el 47,3% del PIB dels Països Catalans.

Per tant, en el cas d'una independència pactada, on els Països Catalans acceptaren pagar la part proporcional del deute de l'administració central, ens trobaríem amb un deute total acumulat de 229.980 milions d'euros —69,9% del PIB—, deute que estaria lleugerament per damunt del que marca la UE.

No obstant, també cal recordar que en la relació entre els Països Catalans i l'Estat espanyol es produeix un dèficit fiscal, és a dir, que els ciutadans i ciutadanes dels Països Catalans paguem més impostos a l'Estat del que després retorna en despesa pública. Segons les dades de 2005 —únic any del què disposem dades oficials— de l'Institut d'Estudis Fiscals, dependent del Ministeri d'Economia i Competitivitat, el dèficit fiscal conjunt dels Països Catalans, mesurat segons el criteri del flux monetari —és a dir, on es recaptin els ingressos i on es realitza efectivament la despesa— és de 23.574 milions d'euros —el 8,39% del PIB dels Països Catalans. En parlar de deute i dèficit, hem de destacar un punt impor-

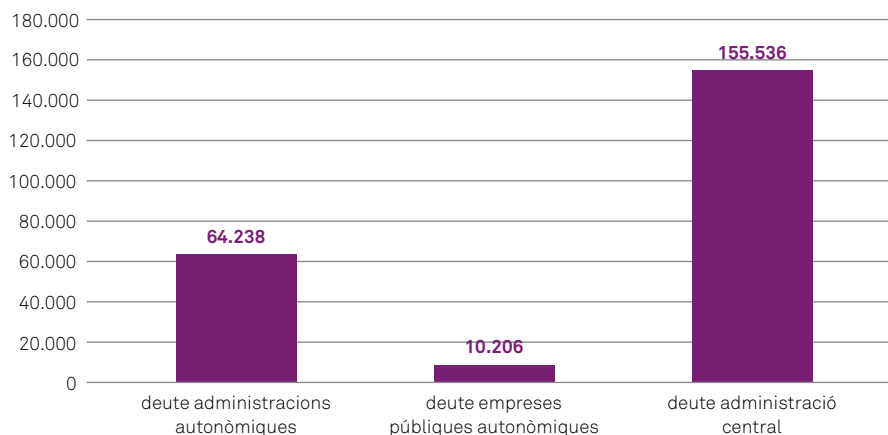
⁴ Aquest apartat, com l'anterior, les dades dels Països Catalans no incorporen la Catalunya Nord en no disposar de les xifres del deute de les administracions d'aquest territori.

Amb un estat propi disposaríem d'una important quantitat de recursos que actualment es queda l'Estat espanyol i que ens permetrien impulsar polítiques per potenciar la nostra economia

Gràfica 11

Deute públic dels Països Catalans (milions d'euros, 3r trimestre de 2011)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades del Banco de España

tant. Mentre que el deute és una variable «stock», és a dir, una variable acumulada que presenta aquest valor per l'acumulació anterior, per tant, és un valor fix, el dèficit és una variable «flux», és a dir, que és el valor acumulat al llarg d'un període de temps, per al nostre cas un any. D'aquesta manera, aquests 23.574 només es refereixen al 2005. Com que no tenim dades oficials per a més anys, realitzarem la següent aproximació: com que el model de finançament és el mateix des de 2005 fins el 2009, suposarem que el dèficit fiscal es manté en una proporció constant respecte al PIB, el 8,39%. D'aquesta manera, trobem que el dèficit fiscal acumulat entre el 2005 i el 2009 seria de 131.844 milions d'euros. En altres paraules, en cinc anys sense dèficit fiscal es podria fer front a més de la meitat del total de deute dels Països Catalans.

Conclusió

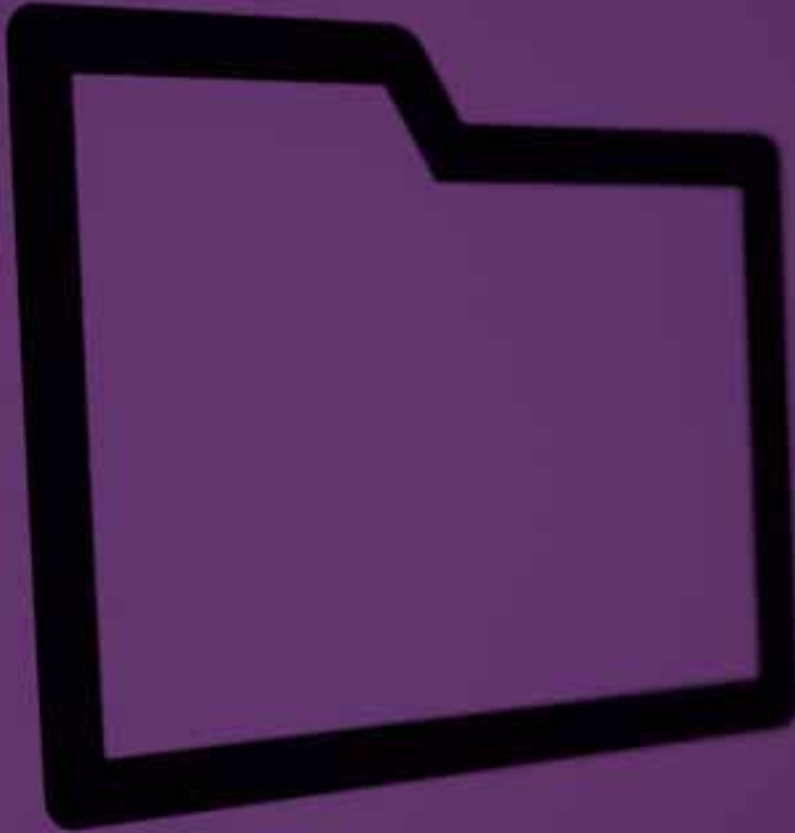
Aquest article analitza la viabilitat econòmica dels Països Catalans, per la qual cosa necessitaríem un estudi molt més profund sobre el teixit productiu i el sistema econòmic dels Països Catalans, sinó que tracta de presentar breument un panoràmica de quina és la situació actual dels Països Catalans al món des d'una perspectiva macroeconòmica.

Com hem vist, els Països Catalans estarien al capdavant d'Europa pel que fa a renda per habitant, però també presenta un greu problema com és l'elevada taxa d'atur, una de les més elevades de la UE. No obstant, per afrontar aquests reptes podríem comptar amb una important quantitat de recursos que actualment es queda l'Estat espanyol en concepte de redistribució territorial i que ens permetrien impulsar tota una sèrie de polítiques per potenciar la nostra economia. ◀

ENLLAÇOS

Eurostat
ec.europa.eu/eurostat

Institut Nacional d'Estadística
www.ine.es

ARXIU

Entre l'essència i l'opinió

El paper de la història en l'obra de Joan Fuster

VISTA PRÈVIA

Construir un relat sobre qui som i sobre qui volem arribar a ser. Aquesta és la funció que Fuster dóna a la història. L'estudi del passat amb vocació d'explicar el present i esperonar la construcció d'un futur compartit. Amb la nostra llengua i la nostra cultura com a substrat de la nació catalana. I amb la nostra història com a punt de partida dels Països Catalans.

«Els pobles no constitueixen essències intemporals i fixes, encunyades d'una vegada per sempre: la seua vida, com tota la vida, és un continu canvi i cada un dels seus instants va conformat per tots els instants que el precedeixen».

Joan Fuster

Llegint Fuster i, especialment, la seua obra més coneguda, *Nosaltres, els valencians*, és fàcil arribar a la conclusió que la història com a disciplina i matèria va jugar un paper fonamental en el seu pensament. I és que el Fuster poeta, assagista o articulista va tenir en l'estudi del passat un pilar fonamental de la seua producció. Advocat de formació, el suecà sempre es va considerar un treballador de les lletres, un escriptor. Però com dic, allò que va escriure sempre va tenir un caràcter historiogràfic molt marcat, més enllà del fet que ell mateix reconeguera, per al cas de *Nosaltres, els valencians*, no ser la persona més indicada per a escriure'l.

Tot i la importància de la història en la producció fusteriana, si revisem el seu *Diccionari per a ociosos*, curiosament, comprovem que la història no ocupa cap de les entrades del llibre. Sí que trobem, però, una definició de què fan els historiadors en una nota del seu diari, de dijous 23 de juliol de 1953: «Els historiadors es pensen que escriuen història. Però tot el que en ells no és erudició —i encara, encara...— és política. Política més o menys elevada, però política al cap i a la fi».¹ Aquesta re-

Antoni Rico
Historiador
toni.rico.garcia@gmail.com

¹ FUSTER, *Contra el nacionalisme i altres textos*, p. 115.

» La història com a disciplina i matèria va jugar un paper fonamental en el pensament de Joan Fuster

lació directa que estableix entre història i política és un dels motius que expliquen perquè l'obra del suec està tan impregnada de la ciència històrica.

El 1967, el mateix Fuster, parlant sobre *Nosaltres, els valencians*, deia que el llibre «era un paper més o menys urgent per la circumstància actual del País Valencià», «un pamflet polític» assumit també com a «compromís històric». ² I un any després, en la introducció al seu llibre *Heretgies, revoltes i sermons* afirmava que «els escrits que agrupo en aquest llibre no són exactament allò que solem dir-ne 'estudis històrics'. Per a ser-ho, i per a ser-ho com caldria, els manca rigor tècnic, per exemple, i els sobra una mica de llibertat en l'expressió. Però he de confessar que el defecte i l'excés són deliberats». ³ Perquè, tal com a va afirmar Vicent Ventura (1924-1998), segons el professor Josep Fontana (1931), «l'obra de Fuster anava encaminada a provocar la irritació com un medi de conduir al raonament i la seva intenció no anava més enllà de proporcionar 'fonaments històrics per defensar la posició dels que voldrien una discussió racional i

serena'». ⁴

És evident que la construcció de la història valenciana especialment i de la resta de territoris de parla catalana, sempre fou un element important per a Fuster i una de les seues obsessions. Una història, doncs, lligada a la formació de la nació la qual qualificava com a «producte històric lentament elaborat», ⁵ però, alhora, no l'essència de la mateixa. I quina era l'essència? Doncs la llengua. I és que, per molt curiós que ens pugui resultar, Fuster va caure molts cops en tot allò que ell tant criticava: Miguel de Unamuno (1864-1936) i José Ortega y Gasset (1883-1955) no li quedaven tan llunyans com pretenia. El dubte i l'angoixa sobre què era i havia de ser Espanya planava sobre la intel·lectualitat espanyola i catalana, fet que va tenir una gran influència en Fuster a l'hora de construir el seu esquema nacionalitari. En aquest sentit, el pes de la història era fonamental per poder justificar qualsevol mena de teoria. Partint d'aquí, podríem dir que la relació entre la història que practicava i la historiografia nacionalista espanyola que tant va atacar, van seguir en molts aspectes unes línies argumentals semblants. Al cap i a la fi, Fuster no deixava de ser una víctima

més de l'essencialisme del 98. ⁶ Ara bé, no ens equivoquem, la recerca històrica que fa Fuster, tot i partir dels mateixos pressupòsits i esquemes que els noranta-vuitistes —i, val a dir, malgrat la falta de concreció política del projecte fusterià— buscava uns efectes molt diferents: la justificació de la no espanyolitat dels ciutadans dels Països Catalans. Per això, tot i que per a ell els fonaments de la nació contemporània són de caràcter històric, el fet d'esdevenir nació és conseqüència del suposat despertar d'una consciència adormida en el present i, sempre, amb la mirada posada en el futur de l'element essencial que ens diferencia d'Espa-

2 FERRÉ, *Lectures de Nosaltres, els valencians (1962-1977)*, p. 437.

3 FUSTER, *Heretgies, revoltes i sermons. Tres assaigs d'història cultural*, p. 9.

4 FURIÓ (ed.), *Joan Fuster i els historiadors*, p. 22.

5 FUSTER, *Examen de consciència*, p. 138.

6 Segons Manuel Ardit, «la producció historiogràfica de Joan Fuster i molt especialment la seua obra més influent, *Nosaltres, els valencians*, se situa plenament [...] en la historiografia introspectiva, molt genuïnament espanyola —encara que podríem buscar les seues arrels en la filosofia de la història alemanya—, hereva del 98, i que fins ara, que sàpiga, ningú ha estudiat de forma sistemàtica. El que s'integre en aquesta tendència no significa, però, que participe de totes les seues característiques, cosa impossible vist el fort contingut nacionalista espanyol que va tenir aquest corrent historiogràfic. Malgrat això, les preocupacions bàsiques fusterianes són en bona mesura les mateixes que impulsaren l'obra d'intel·lectuals castellans com Unamuno, Ortega, Castro o Sánchez Albornoz, a pesar de la radical diferència de perspectiva. Aquests eren nacionalistes espanyols i Fuster era nacionalista valencià». ARDIT, «Joan Fuster i la història del País Valencià», p. 271-272.

Per Fuster, el fet d'esdevenir nació és conseqüència del suposat despertar d'una consciència adormida en el present i, sempre, amb la mirada posada en el futur

nyols i francesos: la llengua. És més, Fuster va limitar el paper de la història en la seua construcció nacional perquè, segurament, era plenament conscient que deslligar la història dels Països Catalans de la d'Espanya suposava caure en més d'una ocasió en certs buits narratius o contradiccions no desitjades.

Un historiador de la llengua i la cultura

Malgrat la negativa constant del mateix Fuster a reconèixer-se com a historiador, el cert és que pel que fa a l'àmbit de la llengua i la cultura, especialment, ho fou. Va ser en les revistes editades a l'exili pels intel·lectuals catalans, sobretot *La Nostra Revista* i *Pont Blau*, on el suecà desenvolupà els seus primers estudis i articles de caràcter històric centrant-se en els aspectes culturals i lingüístics —tant de l'àmbit valencià com de la resta dels Països Catalans— i on crea els primers escrits sobre la nació. Tot i això, la faceta d'historiador de la cultura es veurà materialitzada principalment al diari valencià *Levante* on, a conseqüència d'haver guanyat un premi que aquest mateix periòdic atorgava, va començar a escriure articles quinzenalment per passar, després, a fer-ho de manera setmanal.

Fuster escrivia sobre tot: història,

llengua, literatura, art...⁷ Al cap i a la fi, la cultura en el sentit més ampli del terme l'apassionava i això ho acabava plasmant de forma escrita. Val a dir que, malgrat que els estudis de Fuster en aquest àmbit es van convertir en peces importants per a la construcció de la nostra història cultural en determinats períodes històrics, pel que fa a la contemporaneïtat mai va ser un especialista.⁸ Foren els clàssics de la literatura els que centraren l'interès en els seus primers estudis i, de fet, es va acabar especialitzant en noms com Sant Vicent Ferrer (1349-1419), Ausiàs March (1397-1459), Jaume Roig (c. 1400 -1478)

7 Una relació interessant dels articles que Joan Fuster va dedicar als clàssics de la literatura es pot trobar a HAUF, «Joan Fuster, un clàssic lector dels clàssics».

8 Així opina Joan Lluís Marfany quan diu: «A diferència dels seus treballs sobre altres períodes, els que Joan Fuster va dedicar a la literatura catalana contemporània no són els d'un especialista sinó els d'un simple lector. Un lector, això sí, voracíssim i extraordinàriament perspicax; però un lector, que, com a tal es limitava a compartir amb d'altres les seves pròpies notes de lectura. Ell mateix era el primer a reconèixer-ho, d'altra banda: 'El meu punt de partida és el d'un vicíus de la lectura i el d'un curiós de les implicacions que qualsevol «text» comporta, sense pretendre mai sobrepassar els límits de l'opinió personal i ingènua'. I amb freqüència, es desentenien de la responsabilitat de comprovar hipòtesis i resoldre dubtes que ell mateix havia plantejat». MARFANY, «Joan Fuster, historiador de la literatura catalana contemporània», p. 355-364.

o Isabel de Villena (1430-1490). I és que Fuster va manifestar molts cops el desig d'escriure una història social de la llengua catalana. Així, serà a partir de la història de la cultura que Fuster entra en el cor mateix de la història de llengua.⁹

Si fem una ràpida ullada als llibres d'aquests primers anys, podem trobar títols referits a la literatura catalana medieval per una banda, i a la poesia valenciana del moment que representava el grup Torre, per l'altra.^{10 11} Però a mesura que passaven els anys, Fuster també avançava i canviava els objectes d'estudi clàssics i literaris per d'altres de més contemporanis, històrics i polí-

9 PRATS, «Joan Fuster, historiador de la llengua».

10 El grup Torre, encapçalat per Xavier Casp (1915-2004) i Miquel Adlert (1911-1988), es va convertir durant la postguerra valenciana en el col·lectiu d'escriptors i activistes valencianistes més important. Fuster en va formar part a la dècada de 1940 i se'n comença a allunyar durant els anys 1950. Sobre el valencianisme de postguerra és més que interessant consultar RIPOLL, *Valencianistes en la postguerra. Estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939-1951)*.

11 A tall d'exemple, FUSTER, *La poesia catalana fins a la Renaixença*; FUSTER, *Pàgines escollides de Sant Vicent Ferrer*; FUSTER, *Antologia de la poesia valenciana*; FUSTER, *La poesia catalana*; FUSTER, *El Món literari de Sor Isabel de Villena: conferència pronunciada amb motiu de la clausura dels cursos de llengua i literatura valenciana de «Lo Rat-Penat», el dia 17 de juny del 1957*; i FUSTER, *Antologia poètica. Ausiàs Marc*.

» Fuster busca en l'estudi de la història la justificació de la seua teoria política, de la seua proposta de futur: els Països Catalans

tics.¹² En certa manera, tenint en compte el context polític, podríem pensar que les reflexions de caràcter històric i, perquè no dir-ho, polític, les desenvoluparà en una època on la censura del Règim no serà tan estricta. Fuster, però, no abandonarà mai la seua tasca d'historiador de la cultura i la llengua, cosa que quedà palesa en la seua participació en obres com la *Història de Catalunya*¹³ de Pierre Vilar (1906-2003) o el tercer volum de la *Història del País Valencià*,¹⁴ on el suecà va dedicar diferents capítols a aquest tema.

La part i el tot: una història més enllà de l'academicisme

L'obra històrica amb un clar rerefons polític de Fuster es va desenvolupar durant els anys seixanta i part dels setanta.¹⁵ Precisament, la dècada de 1960 va començar amb la polèmica que el suecà va mantenir amb l'historiador gironí Jaume Vicens Vives (1910-1960) a les pàgines de *Serra d'Or*. Vicens Vi-

ves, assabentat dels moviments que s'estaven produint a la Universitat de València i el paper que començava a jugar el mateix Fuster, va escriure un article felicitant-se i animant les noves generacions d'estudiosos valencians a construir una història valenciana amb cara i ulls que ajudara, alhora, a completar la història estrictament catalana que ell mateix, entre d'altres, feia dècades que redactaven.¹⁶ Fuster va respondre a Vicens Vives amb una doble intenció: per una banda, rebaixar l'entusiasme del moment perquè encara quedava molta feina per fer i, per altra, per posar sobre la taula la necessitat de construir una història catalana que abraçara tots els territoris i no sols el Principat.¹⁷ La polèmica, però, no es va poder tancar per la mort del gironí, però serví per posar els ciments del fil conductor que guiaria els posteriors estudis històrics fusterians.¹⁸

En aquest període, l'anàlisi de la cultura catalana continua sent la font d'inspiració dels textos de Fuster, però

també trobem un gir cap a un cert presentisme, cap a la contemporaneïtat, en el sentit que busca en l'estudi de la història la justificació de la seua teoria política, de la seua proposta de futur: els Països Catalans.¹⁹ És per això que es veurà obligat a buscar en la història l'origen del mot que donava nom a la nació. La troballa del mateix s'estableix per dues bandes. Per un costat, els estudis de l'historiador Fèlix Cucurull (1919-1996) demostren que el terme «Països Catalans» havia estat utilitzat per Josep-Narcís Roca i Farre-ras (1834-1891) en un article de 1886 publicat a *L'Arch de Sant Martí*. Fuster encara va més lluny i troba la utilització del concepte deu anys enrere, el 1876, a la introducció al volum primer de l'obra de Benvingut Oliver (1836-1912) *Historia del Derecho en Cataluña, Mallorca i Valencia. Código de las Costumbres de Tortosa*, aparegut a Madrid aquell any.²⁰ Així, tant Fuster com Cucurull de-

12 BALLESTER, *La poesia catalana de postguerra al País Valencià (1939-1959)*, p. 41-42.

13 VILAR (dir.), *Història de Catalunya*.

14 AA.DD., *Història del País Valencià*.

15 Val a dir que les bases de la proposta nacional fusteriana es van posar el 1950 en l'article «València en la integració de Catalunya» que el suecà va publicar a *La Nostra Revista*.

16 VICENS VIVES, «Presència valenciana».

17 Val a dir que tot i que Fuster va criticar Vicens Vives per demanar centrar-se en la part i no en el tot, en el cas de l'obra del suecà —exceptuant *Qüestió de noms*— sempre va partir del fet particular, això sí, amb la intenció d'arribar a la totalitat.

18 RICO, «El diàleg inacabat entre Vicens Vives i Joan Fuster».

19 Trobarem títols com FUSTER, *Joan Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler*; FUSTER, *València*; FUSTER, *Nosaltres els valencians*; FUSTER, *El País Valencià*; FUSTER, *Qüestió de noms*; FUSTER, *El bandolerisme català. La llegenda*; FUSTER, *Raimon*; o, entre d'altres, FUSTER, *Diccionari per a ociosos*. Per trobar una relació de referències bibliogràfiques completa a FURIÓ, «La producció bibliogràfica de Joan Fuster».

20 «[...] lo mismo en los países catalanes que en el resto de Europa [...] la legislación de los países

En relació als Països Catalans, parlem d'una idea de caràcter cultural i lingüística i molt poques vegades expressada de manera política abans de Fuster

mostren que la idea no pertany al seu present sinó que ja rondava en el passat entre diferents sectors socials. Evidentment, parlem d'una idea de caràcter cultural i lingüística i molt poques vegades expressada de manera política abans de Fuster.²¹

Fuster té molt clar que no és en la història on trobarà la raó de ser dels Països Catalans. Tot el contrari. La seua proposta és de futur i la història, al cap i a la fi, sols es pot fer servir per a buscar uns orígens que ens ajuden a entendre el present. Ell mateix, com hem vist, feia autocrítica del caràcter històric dels seus estudis, negant-se a encaixar-los estrictament dins d'aquesta ciència social,²² cosa que no vol dir que les seues afirmacions estigueren mancades d'anàlisis profundes que, almenys en la seua època, refutaven les seues teories. Hem de tenir present que Fuster va construir el relat de la seua nació a partir gairebé del no res. De fet, va ser

ell qui, sense ser historiador, va encetar el món dels estudis referits al passat valencià per una banda, i també un dels primers que mostraren la possibilitat d'interconnectar les històries locals dels diferents territoris de parla catalana per acabar construint una història comuna que abraçara tota la realitat dels Països Catalans.

Assaig i científicitat: essencialisme històric?

L'obra de caràcter històric més emblemàtica, *Nosaltres, els valencians*, està redactada en forma d'assaig, un estil que, si bé agilitza la lectura i facilita la comprensió d'allò que es vol expressar, també trau científicitat, si més no formal, a l'estudi que es realitza. L'assaig, al cap i a la fi, no deixa de ser —i encara més en el cas de Fuster— una mena «d'anàlisi de consciència».²³ Una anàlisi de consciència que alguns autors han qualificat com de «lliure de prejudicis». Però, això és cert? Em sembla que qualificar a Fuster com a home «lliure de prejudicis» és, com a mínim, agosarat. El suecà era humà i, com la resta dels mortals, feia les

catalanes durante el siglo XIII». FUSTER, *Punts de meditació: dubtes de la «transició»*.

21 Veure GONZÁLEZ, *La nació imaginada. Els fonaments dels Països Catalans (1931-1939)*.

22 Josep Iborra diu que «per això Fuster s'ha negat a posar a aquests papers seus l'etiqueta d'"estudis històrics"» (IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 217). «Els manca el rigor tècnic, per exemple, i els sobra una mica de llibertat d'expressió» diu el mateix Fuster, tot i que confessa que «el defecte i l'excés són deliberats» (FUSTER, *Heretgies, revoltes i sermons*, p. 5).

23 Per Fuster «escriure constitueix una operació d'autexamen: de revisar-me les idees, els entusiasmes, els recels, els interessos, les accions, les malícies». Veure IBORRA, *Fuster portàtil*.

» El que fa Fuster és interrogar la història, posar sobre la taula temes que no s'havien tractat fins aleshores i intentar, també, donar respostes hipotètiques

seues anàlisis a partir d'elements prefixats, de prejudicis assumits per l'experiència pròpia i, en definitiva, partint sempre d'uns elements que d'una manera o altra, determinaven, si més no al principi, el resultat de l'estudi, la narració i l'assaig. Fuster va construir la història dels valencians a partir d'una sèrie de postulats històrics donats per bons i inamovibles, que encaixaven en una trajectòria fonamentada en una sèrie de fracassos col·lectius com a poble. Front a aquest model fracassat, en contraposava un de relativament exitós i reixit: el dels catalans estrictes.²⁴ També, en el paradigma fusterià, es parteix d'un prejudici clar: la identificació *per se* de la identitat regional amb l'espanyolisme. I no vol dir que no fóra cert el fet que el nacionalisme espanyol havia assimilat la identitat valenciana i l'havia convertida en regionalment espanyola. Però el mateix havia intentat fer amb certs elements de la cultura popular catalana i no per això el catalanisme va renunciar a aquests. Tenint aquests aspectes presents, doncs, em sembla que si una cosa tenia l'examen de consciència de Joan Fuster eren prejudicis. De fet, crec que ell mateix ho reconeixia si tenim en compte que mai

va intentar col·locar els seus assaigs dins d'una categoria estrictament científica, purament històrica. Hi havia una gran dosi d'opinió i, sobretot, una gran part de pura especulació per la manca d'estudis científics existents en aquells moments. Així, el que fa Fuster és interrogar la història, posar sobre la taula temes que no s'havien tractat fins aleshores i intentar, també, donar respostes hipotètiques.

Malgrat tot, aquesta manca de científicitat dels estudis fusterians ve donada, en certa mesura, per la mateixa consideració que Joan Fuster tenia sobre el què és i no és ciència. Fuster creu que el grau de científicitat de les anomenades ciències socials és força relatiu ja que el material a partir del qual treballen historiadors, sociòlegs o antropòlegs, per exemple, és sempre molt limitat i, fins i tot, poc fiable. A més, es tracta de matèries on la ideologia pot jugar un paper molt important a l'hora de treballar i, per tant, aquest fet lleva científicitat als resultats finals. Em sembla del tot evident l'afirmació de Fuster respecte a la ideologia, però també crec que la història no és sols ideologia, també hi ha dades concretes i objectives a partir de les quals construir-la i aquestes es troben, normalment, lluny de tergiversacions partidistes. Ara, és clar, totalment subjectes a la interpretació. Davant d'això,

Fuster va considerar la utilització de les ciències exactes com l'estadística en l'estudi de la història com una mena de «primera operació de detergència moral, considerablement útil».²⁵ És per això que veia un perill en la professionalització del científic social, en la creació d'una història teòricament més objectiva i exacta: convertir els estudis d'història en textos únicament accessibles a la petita elit professionalitzada. D'aquesta manera, deia que «el fet evident és que, als nostres dies, els historiadors sols confeccionen papers destinats a ser llegits pels seus propis col·legues».²⁶

Amb tot, Fuster sempre va sentir una gran fascinació per la historiografia marxista. Pierre Vilar (1906-2003) es va convertir en una mena d'exemple del que seria a ulls d'ell un bon historiadore.²⁷ De fet, per al de Sueca, el mate-

25 IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 221.

26 IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 222.

27 Alguns aspectes interessants de la relació que Fuster i Vilar van mantenir han estat narrats per la professora Rosa Congost a «Pierre Vilar i Joan Fuster: reflexions sobre una complicitat» dins FURIÓ (ed.), *Joan Fuster i els historiadors*. A partir del respecte i admiració mútua, des d'un punt de vista professional, Vilar sempre va atorgar a Fuster la categoria d'historiadore, tal com va quedar reflectit en l'entrevista que l'historiadore occità va concedir a la revista *Canigó* el 1975 amb motiu de la concessió a Fuster del Premi d'Honor de les Lletres Cata-

24 ARCHILÉS, «Ni carn ni peix...? Joan Fuster i la identitat nacional dels valencians».

Les interpretacions de la història, especialment aquelles relacionades amb la nació i el nacionalisme, es fan sempre partint de premisses creades en el present

rialisme històric era «l'única via d'aproximació a la comprensió del passat».²⁸ Així, la influència de la historiografia marxista es pot copsar fàcilment en el mètode que aplica a la narració de *Nosaltres, els valencians*. Ara bé, aquest és un marxisme no gramscianista perquè en aquestes dates Fuster encara no havia llegit a l'intel·lectual sard.²⁹ D'altra banda, la concepció de la història que tenia Fuster també devia molt a l'Escola dels Annales i, especialment, a les aportacions de Vicens Vives a la nova historiografia catalana.

De tota manera, la part de la narració històrica més difícil de construir per part de l'historiador és la que tracta del propi país. Fuster veu com a molt difícil la no-identificació dels posicionaments del present amb els fets del passat: «pertanyer a un poble, com pertanyer a una família, equival a solidaritzar-se amb uns avantpassats».³⁰ Moltes vegades és com a mínim difícil no

fer presentisme amb el passat, ja que les interpretacions de la història, especialment aquelles relacionades amb la nació i el nacionalisme, es fan sempre partint de premisses creades en el present, les quals han estat assimilades com a vàlides i inalterables, fet que dificulta el qüestionament i la recerca de la veritat —amb el relativisme que aquest terme comporta.

Aquest problema, segons Fuster, es veu agreujat si tenim en compte que, normalment, el nacionalisme apareix i s'entén en partir d'un enfrontament amb un altre. En partir d'aquí, en una situació constant de conflicte, en una situació perpètua de reafirmació identitària, la història que s'escriu pateix confusions i l'enaltiment de grans mites i llegendes que en una situació, diguem-ne, de normalitat no es tindrien presents o, com a mínim, no en tan alta consideració històrica. I aquesta alta consideració de determinats fets puntuals pot portar a un cert essencialisme fonamentat en la història. Ja hem vist abans que l'essencialisme fusterià —no excloent, des del meu punt de vista, perquè l'idioma és un element identitàri que a partir de l'aprenentatge permet a qualsevol persona accedir a la nacionalitat— es basava en la llengua.

Malgrat tot, tenint en compte els precedents ideològics i els exemples histogràfics que van ajudar a la formació

intel·lectual de Fuster, també podem arribar a pensar que la visió de la història que tenia era, en alguns aspectes, essencialista. Evidentment no tant com la que tenia, per exemple, Claudio Sánchez-Albornoz (1893-1984), però sí comparable a altres intel·lectuals criticats per ell mateix. I és que el fet de posar data de naixement a una nació no deixa de ser una manera de buscar l'essència d'aquesta. El que passa és que per a Fuster aquesta data de naixement no determina unes essències ancestrals —Albornoz parlava per al cas d'Espanya d'una mena d'unitat territorial peninsular en el Paleolític!— inexplicables, inamovibles i difícils de contrastar en l'actualitat. No. Fuster determina el moment en què en un territori es va assentar una llengua que s'ha mantingut fins als nostres dies, amb els canvis i dialectes que tota llengua pateix al llarg dels temps, però unida i consolidada en el mateix territori. D'aquesta manera, no ens trobem davant la data de naixement de la nació, sinó davant dels orígens de la mateixa. Això és el que diferencia l'essencialisme fusterià d'altres de més romàntics i, si se'm permet, esperpèntics. Fuster no fixa la nació en el temps, sinó que el que fa és fixar en l'arc cronològic els orígens que portarien els hereus d'aquesta essència a reivindicar-se nació en el present per esdevenir-ne en el futur.

lanes: «És un home que m'interessa moltíssim. És un assagista extraordinari. I encara que no s'anomeni historiador d'ofici, és un gran historiador. Té una gran agudesa històrica» (FURIÓ (ed.), *Joan Fuster i els historiadors*, p. 33).

28 IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 221-222.

29 ARCHILÉS, «'De gent que anomenen classes subalternes'. La influència d'Antonio Gramsci en Joan Fuster i la seua reflexió sobre el País Valencià».

30 IBORRA, «Joan Fuster i la història», p. 224.

» Fuster no fixa la nació en el temps, sinó que el que fa és fixar els orígens que portarien els hereus d'aquesta essència a reivindicar-se nació en el present per esdevenir-ne en el futur

Conclusió

La història creada per Joan Fuster, igual que la de Vicens Vives o la dels intel·lectuals espanyols contemporanis, parteix d'una idea preconcebuda i inalterable: l'existència d'un poble. Una existència que el porta a buscar en la història tant els seus orígens com els elements que l'ajuden a definir-se en front de la resta de pobles que l'envolten. Així, la nació es converteix en la unitat bàsica per a qualsevol mena d'anàlisi històrica. Una nació creada en el present, però amb unes sòlides bases assentades en el passat.

Amb tots aquests pressupòsits sobre la taula, podem dir que Fuster és el personatge clau per a entendre la idea actual dels Països Catalans. Cap intel·lectual dels darrers 50 anys ha posat tant d'èmfasi en la necessitat de construir una nació on estigueren inclosos tots els territoris de parla catalana. Fuster va ser una mena de pensador civil, de consciència crítica dels sectors socials políticament identificats amb el nacionalisme. El seu llegat és en molts aspectes —més enllà dels substrats essencialistes heretats que, d'una manera o altra, ell mateix va acabar transmetent— fonamental per a la construcció de la història en els nostres països. Revisar no ha d'implicar prescindir, ans al contrari; en el cas de Fus-

ter i la seua obra, el que hem de fer és aprofundir i discutir, tal com ell mateix va voler sempre que férem. ◀

MÉS INFORMACIÓ

AA.DD. *Història del País Valencià*, volum 3, «De les Germanies a la Nova Planta». Barcelona: Edicions 62, 1975.

ARCHILÉS, Ferran. «'De gent que anomenen classes subalternes': La influència d'Antonio Gramsci en Joan Fuster i la seua reflexió sobre el País Valencià». A *L'Espill*, 2011, núm. 38, p. 140-154.

ARCHILÉS, Ferran. «Ni carn ni peix...? Joan Fuster i la identitat nacional dels valencians». A *El Contemporani*, 2002, núm. 25.

ARDIT, Manuel. «Joan Fuster i la història del País Valencià». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 271-284. València: Generalitat Valenciana, 1994.

BALLESTER, Josep. *La poesia catalana de postguerra al País Valencià (1939-1959)*. València: 3i4, 1995.

BOTRAN, Albert. «Països Catalans, una nació sense història?». A *Eines*, 2010, núm. 12, p. 107-117.

FERRÉ, Xavier. «Lectures de Nosaltres, els valencians (1962-1977)». A *Afers*, 2002, núm. 42/43, p. 435-457.

FURIÓ, Antoni. (ed.). *Joan Fuster i els historiadors*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2007.

FURIÓ, Antoni. «La producció bibliogràfica de Joan Fuster». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 365-379. València: Generalitat Valenciana, 1994.

FUSTER, Joan. «València en la integració de Catalunya». A *La Nostra Revista*, 1950, núm. 52-53, p. 136-137.

FUSTER, Joan. *La poesia catalana fins a la Renaixença*. Mèxic: Edicions Catalanes de Mèxic, 1954.

FUSTER, Joan. *Pàgines escollides de Sant Vicent Ferrer*. Barcelona: Barcino, 1955.

FUSTER, Joan. *Antologia de la poesia valenciana*. Barcelona: Selecta, 1956.

FUSTER, Joan. *La poesia catalana*. Dos volums. Palma de Mallorca: Moll, 1956.

FUSTER, Joan. *El Món literari de Sor Isabel de Villena: conferència pronunciada amb motiu de la clausura dels cursos de llengua i literatura valenciana de «Lo Rat-Penat», el dia 17 de juny del 1957*. València: Successor de Vives Mora, 1957.

FUSTER, Joan. *Antologia poètica*. Ausiàs Marc. Barcelona: Selecta, 1959.

FUSTER, Joan. *Joan Serrallonga. Vida i mite del famós bandoler*. Barcelona: Aedos, 1961.

FUSTER, Joan. *Valencia*. Madrid: Direcció General de Turismo, 1961.

FUSTER, Joan. *El País Valenciano*. Barcelona: Destino, 1962.

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

FUSTER, Joan. *Qüestió de noms*. Barcelona: Edicions d'Aportació Catalana, 1962.

FUSTER, Joan. *El bandolerisme català. La llegenda*. Barcelona: Aymà, 1963.

FUSTER, Joan. *Raimon*. Barcelona: Alcides, 1964.

FUSTER, Joan. *Examen de consciència*. Barcelona: Edicions 62, 1968.

FUSTER, Joan. *Punts de meditació: dubtes de la «transició»*. València: Eliseu Climent, 1985.

FUSTER, Joan. *Contra el nacionalisme i altres textos*. Barcelona: Barcanova, 1993.

FUSTER, Joan. *Diccionari per a ociosos*. Barcelona: Edicions 62, 2004. Catorzena edició. Primera edició 1964.

FUSTER, Joan. *Heretgies, revoltes i sermons. Tres assaigs d'història cultural*. Catarroja: Afers, 2008. Segona edició revisada. Primera edició, Barcelona: Selecte, 1968.

GINEBRA I SERRABOU, Jordi. «El 'diàleg' entre els Països Catalans en l'obra de Joan Fuster». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 65-68. València: Generalitat Valenciana, 1994.

GONZÁLEZ, Arnau. *La nació imaginada. Els fonaments dels Països Catalans (1931- 1939)*. Catarroja: Editorial Afers, 2006.

HAUF, Albert G. «Joan Fuster, un clàssic lector dels clàssics». A FERRANDO, Antonio i PÉREZ SALDANYA, Manuel. *Homenatge universitari a Joan Fuster*. València: Universitat de València, 1993, p. 49-56.

IBORRA, Josep. *Fuster portàtil*. València: 3i4, 1982.

IBORRA, Josep. «Joan Fuster i la història». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 217-230. València: Generalitat Valenciana, 1994.

MARFANY, Joan Lluís. «Joan Fuster, historiador de la literatura catalana contemporània». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 355-364. València: Generalitat Valenciana, 1994.

PRATS, Modest. «Joan Fuster, historiador de la llengua». A *Homenatge a Joan Fuster*, p. 43-47. València: Generalitat Valenciana, 1994.

RICO, Antoni. «El diàleg inacabat entre Vicens Vives i Joan Fuster». A *L'Espill*, 2010, núm. 34.

RIPOLL, Faust. *Valencianistes en la postguerra. Estratègies de supervivència i de reproducció cultural (1939- 1951)*. Catarroja: Afers, 2010.

VICENS VIVES, Jaume. «Presència valenciana». A *Serra d'Or*, 1960, núm. 5, p. 6-7.

VILAR, Pierre (dir.). *Història de Catalunya*, volum 3, «L'expansió baixmedieval: segles XIII-XV». Barcelona: Edicions 62, 1987.

EXPLORADOR

L'Alguer (i Sardenya) al si dels Països Catalans: passat, present i futur

VISTA PRÈVIA

La «Barceloneta de Sardenya», com és coneguda popularment, amb gairebé 44.000 habitants, sempre ha volgut mantenir els seus vincles amb els Països Catalans. Tant quan parlar català era imprescindible per moure's-hi, com ara que la llengua vehicular ha passat a ser l'italià. Uns vincles que avui s'han intensificat gràcies a les noves tecnologies i a les facilitats del transport, i que han assentat l'Alguer com un ciutat sarda culturalment catalana.

Si en alguna ocasió heu estat a l'Alguer, segurament haureu vist en alguna de les tendes dedicades a la venda d'objectes turístics que proliferen al centre històric, alguna samarreta amb els colors de la senyera, com la del club de futbol de la ciutat, amb la inscripció, ben situada al mig del pit, «L'Alguer: país català de Sardenya». En alguerès, com també passa en la llengua italiana, el significat de la paraula país també té l'accepció, en el llenguatge habitual, de «poble, vila». Per tant, parlar de l'Alguer com el poble català de Sardenya o afirmar que forma part dels Països Catalans, gairebé mai és interpretat a l'Alguer com una afirmació d'índole política o una reivindicació nacional o territorial, sinó com una simple descripció de la pertinença cultural de la ciutat.

És força probable, no obstant això, que quan Joan Fuster (1922-1992) va visitar l'Alguer el setembre de 1961, arran de la participació de l'assagista valencià com a mantenidor dels Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'exili, organitzats pel Centre d'Estudis Algueresos que presidia Rafael Catardi (1892-1974), ja es comencés a usar aquesta expressió. Hem de recordar que, un any abans, va tenir lloc l'anomenat «lo viatge del retrobament»,¹ un veritable descobri-

1 Amb el nom de «lo viatge del retrobament» es coneix la visita amb vaixell, el 1960, d'un centenar llarg d'intel·lectuals de tots els Països Catalans, capitanejats per Pere Català (1923-2009), a l'Alguer. El «retrobament» va representar la redescoberta de la catalanitat de l'Alguer, tant per als visitants com per als habitants de la ciutat, desconectats de la resta de les terres de parla catalana pràcticament des del principi del segle XVIII. El 2010 es va celebrar el cinquantè aniversari d'aquest moment fonamental per a la història de l'Alguer i la seva relació amb Catalunya, organitzat conjuntament pel

Joan-Elies Adell
Director de l'Espai Lluï. Representació de la Generalitat de Catalunya a l'Alguer
jadel@lluï.cat

Gavino Balata
Diari digital Alguer.cat
balatag@gmail.com

» La línia aèria Girona i l'Alguer pot ser clau per a la salvació de l'alguerès: només amb l'activació dels fluxos comunicatius i comercials el català tornarà a ser útil per als algueresos

ment de la pròpia catalanitat per bona part de la població de l'Alguer. Sembla, però, que Fuster no va gaudir excessivament de la seva estada a la petita ciutat emmurallada, si hem de fer cas d'un comentari que Joan Triadú (1921-2010) introdueix a les seves memòries,² quan escriu: «En Fuster aquells dies estava molt esverat, perquè el mar l'atabalava molt, i només pensava que havia de tornar amb vaixell. No sé com s'ho va fer».

Deixant, però, de costat els problemes de «relació» de Joan Fuster amb la mar —amb la informació facilitada per Triadú s'entén força millor un dels aforismes fusterians «*Thàlassa! Thàlassa!... Sí, però des de la vora!*»—, cosa que va dificultar el seu viatge —i el seu retorn a Sardenya—, el cert és que a l'Alguer circula una dita, no massa antiga i expressada amb cert punt d'ironia, que diu que l'Alguer és, per als catalans de ponent —i, des del punt de vista alguerès, tots els qui parlen català són «catalans de ponent»—, com la Meca per als musulmans. En què es basa aquesta màxima de recent creació? Doncs en el fet que són molts els catalans que, en sentir parlar de l'Alguer, si no han estat mai a la ciutat, sempre acaben afirmant que «encara» no hi han viatjat, tot i tenir la clara convicció de fer-ho en

la major brevetat possible, quan tinguin la més mínima oportunitat.

No hauria d'estranyar-nos que els algueresos tinguin aquesta percepció. L'Alguer és una ciutat que, per a molts catalans, conserva certes ressonàncies mítiques, alhora que exerceix una forta atracció per diverses raons. Per als més joves, potser sols és el record escolar i curiós d'aquell puntet minúscul i exòtic que, en la classe de català dedicada als dialectes, estava situat a l'illa de Sardenya, al bell mig de la Mediterrània. Per als més grans, aquells que no es van poder escolaritzar en català, l'Alguer sempre ha estat aquell referent ineludible a l'hora de parlar del nostre passat col·lectiu, més o menys llunyà en el temps, moderadament esplendorós, en què la nostra nació havia tingut una presència influent i indiscutible en tot el Sud d'Europa. L'Alguer és el mirall on Catalunya, i els Països Catalans, han vist la seva imatge i el seu antic esplendor reflectits, tot i el pas dels segles, la caiguda dels regnes i les diverses revolucions socials i econòmiques.

Per uns i pels altres, ja ben entrats en la segona dècada del segle XXI, l'Alguer és i hauria de ser moltes coses a la vegada: un punt de destinació turística privilegiat —si tenim en compte la bellesa de la ciutat i del territori que l'envolta; un lloc d'exploració de les nostres arrels i del nostre passat; i una oportunitat magnífica —a través dels estímuls que alimenta

la proximitat lingüística i cultural— d'encetar noves vies de col·laboració d'abast econòmic i empresarial: no debades l'Alguer ha de ser, per la resta dels Països Catalans, la porta d'entrada a Sardenya.

L'existència des de fa uns anys d'una connexió aèria, i amb un preu força assequible, entre Girona i l'Alguer —i durant una breu temporada, també des de l'aeroport de Reus— així com l'obertura d'una via marítima que uneix el port de Barcelona amb el de Porto Torres —que dista poc menys de 40 km de l'Alguer— permet crear altres vincles de relació que han de donar pas a un nou interès per la llengua, per part dels algueresos, però també per part dels catalans. Pot ser il·lustrativa, en aquest sentit, la cançó del cantautor alguerès Claudio Gabriel Sanna (1957) que, en la seva cançó «Santa Mare Llengua (Santa Rynair?)», des d'una visió irònica i amb força sentit de l'humor, plantejava, amb un punt de seriositat, una tesi de base: que l'existència d'una línia aèria de *low-cost* directa entre Girona i l'Alguer pot ésser un element clau per a la salvació de l'alguerès perquè, només amb l'activació dels fluxos comunicatius i comercials, la llengua tornarà a ser útil per als algueresos: econòmicament —el turisme— i vitalment —molts joves algueresos i catalans es coneixeran entre ells, establint noves relacions, d'amistat, sentimentals o d'interessos comuns ben variats.

Municipi de l'Alguer i la Generalitat de Catalunya.

2 TRIADÚ, *Memòries d'un segle d'or*, p. 63.

El fonamental per la pervivència del català de l'Alguer és que els italians i els sards, a més dels algueresos i catalans, l'assumeixen com una llengua pròpia

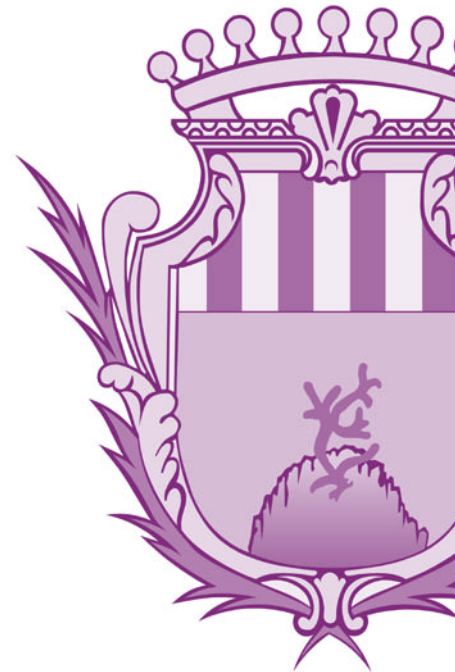
Aquesta atracció no és, òbviamment, unidireccional. També els algueresos, quan s'han de referir a Catalunya —i principalment a Barcelona, la «seva» metròpoli— ho fan amb afecte i estima. Fins fa relativament poc, per ells Catalunya era només un referent romàntic i sentimental, una mena de «mare pàtria» cosmopolita que els servia per a reforçar el seu sentit de la identitat, que es vol diferent respecte a la resta de sards. Ara, però, Barcelona i Catalunya han deixat de trobar-se lluny, massa lluny. Costa poc d'arribar-hi, en temps i en diners. Catalunya és un referent concret i viu, que deixa d'ésser mític i imaginari, per a convertir-se en una opció real d'intercanvi econòmic o acadèmic, de lleure o de negoci, de comunicació mútua.

L'alguerès: el català de l'Alguer

La simple existència de l'Alguer, com dèiem, és capaç de generar en molts de catalans un sentiment positiu i d'admiraació davant la fidelitat d'una ciutat, i dels seus ciutadans, que han continuat utilitzant una llengua que va arribar a l'Alguer com a conseqüència d'una repoblació feta majoritàriament de catalans, al segle XIV; tot absorbint lingüísticament els nouvinguts d'altres contrades, sards en la seva majoria, amb naturalitat, perquè el català de l'Alguer ha estat, fins arri-

bar a la segona meitat del segle XX, una llengua necessària en la vida quotidiana, que tothom havia de conèixer si no volia ésser considerat un foraster, un estrany. Era la llengua de tots. Dels nens que jugaven per carrers i placetes del centre històric, dels vells que es reunien a l'entorn d'un cafè per fer la xerrada. Útil, per tant, per a la comunicació quotidiana, familiar, per a la socialització amb els amics, amb els veïns, però que no s'emprava en l'administració, ni en l'educació, ni en la comunicació formal. Una llengua d'un àmbit d'ús fonamentalment oral, que gairebé mai era escrita per les persones que la parlaven.

A partir de la dècada de 1960 la situació sociolingüística canvia a l'Alguer, com en altres indrets d'Europa. L'equilibri, precari però efectiu, que havia mantingut viu l'ús del català en aquest petit illot lingüístic, es veu trencat per l'aparició d'una sèrie de factors que ha enumerat el sociolingüista Pere Mayans (1963), de forma ben precisa: «A partir dels anys 60 del segle XX, però, tot canvia a l'Alguer (i a moltíssimes minories lingüístiques d'Europa): el desenvolupament del turisme, la mobilitat geogràfica de la població, la possibilitat de mobilitat social associada a la llengua oficial, les immigracions, les emigracions, l'allau dels mitjans de comunicació de massa en italià, el despoblament de la ciutat vella són alguns dels elements que fan iniciar

» La primera mercaderia que ha de viatjar entre els Països Catalans i Sardenya ha de ser la recerca universitària, els joves investigadors i els professors de totes les disciplines

el retrocés de la llengua. Moltes famílies van deixar de parlar el català als seus fills i usaven l'italià, la llengua de l'Estat, de l'escola, dels mitjans de comunicació, del turisme, dels nouvinguts».³

Com a contrapunt, però, i per pal·liar aquesta situació de progressiva pèrdua de pes de l'alguerès, comencen a brollar, a partir de la dècada de 1980, algunes associacions culturals que volen treballar a favor de la llengua i de l'alguerèsitat. Podríem citar, entre d'altres, l'Obra Cultural de l'Alguer, l'Escola d'Alguerès Pasqual Scanu, l'Ateneu Alguerès, l'Associació per la Salvaguarda del Patrimoni Històric i Cultural de l'Alguer, l'Òmnium Cultural de l'Alguer, el Centre de Recursos Pedagògics Maria Montessori o el Centre Excursionista de l'Alguer. Associacions de diferent tarannà, però amb un objectiu comú, el de treballar en ferm per la recuperació i la valoració de la llengua catalana. Aquest fet no deixa de ser una prova més que, lentament però inexorable, en força ciutadans algueresos s'estava produint aquesta modificació en la seva conscienciació lingüística. Es comença a entendre i assumir que la desaparició del català de l'Alguer suposaria la pèrdua, en la majoria de casos irrecuperable, d'un coneixement cultural únic, que és la suma de valors culturals

i identificadors d'un grup humà que s'ha anat construint generació rere generació. Es té, en definitiva, més clarament que mai, la consciència que l'alguerès es troba en una situació complexa i d'amenaça. Tots comparteixen el diagnòstic que, per mirar de salvar-lo, cal construir un nou escenari en què, a més de donar un valor positiu a l'ús de la llengua en el dia a dia, per part de tots, també cal impulsar el coneixement de la llengua catalana de l'Alguer.

Durant els anys 1990, però, l'estat de les coses es modifica de nou. Es produeix, tot i que de forma poc agosarada, un reconeixement de l'Estat italià de les minories lingüístiques. Així, tant les minories com els drets de les comunitats lingüístiques es troben garantits per la Constitució Italiana i per la legislació estatal que amb la llei 482/1999 es pronuncia sobre la protecció i la tutela de les minories lingüístiques històriques i els seus drets —on s'inclou, explícitament, el català de l'Alguer. Aquesta llei, tot i que ha estat aplicada molt tímidament, permet aconseguir aportacions econòmiques de l'Estat italià per a les accions que es duen a terme amb l'objectiu de preservar i salvaguardar la llengua d'aquestes comunitats minoritàries. La llei també encoratja, malgrat la migradesa de fons destinats a aquest efecte, l'ensenyament de les llengües minoritàries. Aquesta llei, entre moltes

altres coses, permet que, a les zones del territori italià on hi ha comunitats lingüístiques reconegudes com a minoritàries, es pugui establir un règim de cooficialitat d'aquestes llengües amb la llengua italiana. Un pas importantíssim per una República, com és la italiana, amb una concepció tan centralista lingüísticament després de la unificació.

En el cas concret de Sardenya, cal afegir-hi, a més a més, que amb anterioritat havia estat aprovada pel govern autònom de la regió, una llei sarda (26/1997) dedicada a la promoció i valoració de la cultura i de la llengua de Sardenya, que malgrat estar pensada essencialment per la llengua sarda, també en surt beneficiat, col·lateralment, el català de l'Alguer. I, per completar el panorama, també convé recordar que, alguns anys abans, concretament el 1991, l'Ajuntament de l'Alguer havia aprovat el seu Estatut Municipal on es comprometia a «tutelar, promoure i difondre la consciència de la història, de la llengua catalana en la variant algueresa i de la cultura i de les tradicions locals», així com «donar suport a totes les iniciatives dirigides al coneixement i a l'ús de la llengua catalana».

No es tracta, aquest, d'un nou escenari per al català de l'Alguer? La promulgació d'aquestes lleis, tot i la dificultat de l'aplicació pràctica per múltiples causes —des de la lentitud de l'administració italiana, des de l'im-

3 MAYANS, «L'Alguer: el lent camí de la recuperació lingüística», 67.

Posar en contacte el món cultural, literari i artístic de les dues àrees, a banda de reforçar i desenvolupar un sentiment d'identitat compartit, pot tenir un reflex econòmic en el sector turístic

mobilisme d'algunes institucions (estamentals, regionals i locals), la pròpia manca de recursos, d'instruments i d'experiència prèvia d'aquells que, amb bona voluntat i molt de treball, han maldat per tirar endavant projectes de normalització i de salvaguarda lingüística,...— no deixava de ser un símptoma de què alguna cosa estava canviant. Ens trobem en un moment històric on, sobretot a Europa, la diversitat lingüística deixa de ser vista com un problema i comença a percebre's com una riquesa, en assumir que cada llengua reflecteix una visió única del món i un patrimoni cultural, per la qual cosa necessita ésser protegida. Aquest seria el cas del català de l'Alguer, que es converteix, gràcies a la promulgació d'aquestes lleis, en patrimoni lingüístic que ha d'estar tutelat i protegit, tant per part de l'Estat italià com per la Regió Autònoma de Sardenya i el Municipi de l'Alguer. I aquest fet és, simplement, fonamental per la pervivència del català de l'Alguer: que els italians i els sards, a més dels algueresos i catalans, l'assumeixen també com una llengua pròpia.

I l'economia?

Des del punt de vista econòmic —i malgrat la crisi— cal dir que les diferències entre els Països Catalans i Sardenya

—aquí no tindria sentit fer una comparació només amb l'Alguer— són macroscòpiques, no només des del punt de vista de la capacitat de generar riquesa i del desenvolupament industrial i financer, sinó també per la capacitat d'absorció de nous canals comercials: portar mercaderies a Sardenya és car i complex —totes, llevat d'una, les cadenes de supermercats tenen seu principal a la Itàlia continental.⁴ Però alhora, en certa manera, es podria dir que Sardenya i els Països Catalans competeixen en determinats sectors, com per exemple, el turisme, un dels sectors més representatius de l'economia sarda i catalana.

4 Sardenya, amb unes característiques geogràfiques i climàtiques similars a la dels Països Catalans, és un important productor de vi, oli i formatge, els quals representen gran part de la seva capacitat d'exportació. Tot i això, el mercat agroalimentari sard és molt autoreferencial, com mostren, per exemple, la mínima presència de vins «continentals»,—apel·latiu que els sards empren per indicar els italians de la península— als aparadors dels supermercats tot i que Itàlia és un dels principals productors. Els únics casos d'importacions estables en el sector agroalimentari són les hortalisses —la producció local no és suficient— i les olives —de rendibilitat superior per a la producció d'oli per l'exportació— provinents de Catalunya i Andalusia. D'altra banda, el sistema industrial a Sardenya travessa una profunda crisi, que s'ha agreujat recentment amb el tancament d'uns quants establiments químics, resultat d'una política equivocada de la dècada de 1970.

Tenint en compte tot això, es pot treballar per buscar punts de contacte sobre els quals desenvolupar aliances i col·laborar per enfrontar-se amb el mercat i el món exterior. Punts en comú com els que aporta un teixit econòmic constituït a ambdós territoris majoritàriament per petites i mitjanes empreses agrupades en Cambres de Comerç.⁵ Si mirem la història, ens adonarem que les revolucions que han canviat l'economia sempre han nascut d'innovacions que han eixamplat les possibilitats productives dels països en què s'havien desenvolupat; i també ens adonem que les idees revolucionàries i innovadores naixen del confront amb altres realitats i altres cultures. Per això, el primer dels nivells d'intercanvi que cal promoure és el dels coneixements i, més específicament, l'intercanvi de «noves energies»:

5 A Itàlia, com a l'Estat espanyol, els emprenedors estan obligats a registrar-se a les Cambres de Comerç, les quals constitueixen una entitat representativa del territori i de l'economia. A part de recollir les dades i proporcionar informacions a les empreses i gestionar-ne els arxius informàtics, treballen juntament amb el poder polític amb finalitat consultiva; la funció de monitoratge continu i la tasca de formació i d'assessorament als emprenedors actuals i futurs completen el marc on aquestes entitats treballen. També cal dir que les Cambres de Comerç a Itàlia són entitats semi-públiques amb una autonomia de gestió delegada als privats en mans d'un tècnic, sota la supervisió del president, que és l'expressió política del territori i de les empreses.

» L'Alguer s'està preparant per ser, al mateix temps, l'ambaixador de Sardenya als Països Catalans i ser el país català efectiu a l'illa

la primera mercaderia que ha de viatjar entre els Països Catalans i Sardenya ha de ser la recerca universitària, els joves investigadors i els professors de totes les disciplines, tant les científiques com les humanístiques. I és que les col·laboracions no naixen per un coneixement específic de les capacitats dels altres centres, sinó gràcies a contactes personals i no sistemàtics.

Tot això també es pot dir de les relacions culturals, perquè posar en contacte el món cultural literari i artístic de les dues àrees, a banda de reforçar i desenvolupar un sentiment d'identitat compartit, pot tenir un reflex econòmic en el sector turístic. Perquè és veritat que a primer cop d'ull els diferents territoris dels Països Catalans i Sardenya competeixen en el mercat turístic; però no només ens hem de fixar en el mercat local o europeu. De fet, no existeix una àrea turística que ofereixi una experiència de turisme cultural amb el potencial que podrien constituir el Principat de Catalunya, les Balears, el País Valencià, la Catalunya Nord i Sardenya. I és que és innegable que a través del patrimoni natural, artístic, cultural, tradicional i gastronòmic que aquests territoris expressen, podem construir un ampli abast d'iniciatives dedicades al turisme; com un pont cultural que ensenyi al món el què és la «cultura mediterrània». En particular aquest tipus d'oferta tu-

rística es podria presentar a nous mercats, com l'americà i sobretot l'asiàtic, alhora que pot contribuir a allargar la temporada turística.

Cal precisar que, abans d'estrenar noves relacions, seria oportú efectuar una planificació estratègica i definir l'objectiu final. En la nostra opinió, aquest hauria de ser el de desenvolupar un àrea mediterrània del coneixements, que actuï com un imant per a les inversions i l'excel·lència europea. Proposar un concepte de la «mediterraneïtat» com a espai físic i conjunt d'experiències culturals, econòmiques, humanes i científiques, capaç de generar riquesa, desenvolupament.

En relació a tot aquest projecte, la ciutat de l'Alguer actua com la porta principal per la qual ha de passar qualsevol estímul, idea i iniciativa; l'espai on la col·laboració entre Sardenya i els diferents territoris dels Països Catalans pot madurar més bé per començar a donar fruits. Els joves algeresos tenen el gran avantatge de sentir-se a prop de la llengua i de la cultura catalanes, i de poder ésser la caixa de ressonància d'aquestes noves idees. L'Alguer s'està preparant per ser, al mateix temps, l'ambaixador de Sardenya als Països Catalans i ser el país català efectiu a l'illa. ◀

MÉS INFORMACIÓ

MAYANS, Pere. «L'Alguer: el lent camí de la recuperació lingüística». A *L'Esclatxa*, 2009, núm. 2, p. 67-69.

SANNA, Claudio G. *Terrer meu*. Terrassa: Temps Record, 2007.

TRIADÚ, Joan. *Memòries d'un segle d'or*. Barcelona: Proa, 2008.

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

**QUOTES DE GÈNERE
I RECLUTAMENT POLÍTIC**

UNA ANÀLISI DELS PARTITS POLÍTICS CATALANS

TANIA VERGE

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

**DIMENSIÓ DELS ESTATS
I COMPORTAMENT ECONÒMIC
A LA UNIÓ EUROPEA**

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

**ESTUDIS
SOCIOECONÒMICS**

FINESTRA

Entre nosaltres (A propòsit de les *Converses inacabades*)

Toni Mollà

Fuster ens va deixar abans d'hora, però amb moltíssima feina feta. Ens va oferir un projecte de país i va actuar d'agent aglutinador d'una generació que se'n feu dipositària i que l'ha anat construint. Com Toni Mollà, que en el seu cas particular va tenir el privilegi de mantenir amb Fuster alguna de les seves darreres converses.

D'aquí el llibre *Converses inacabades* i el present article, amb els quals, exercint la responsabilitat del bon alumne, trasllada als qui no han tingut l'oportunitat de conèixer Fuster tot el que significa per ells i pels Països Catalans.

Durant els anys 1991 i 1992, vaig mantenir unes converses amb Joan Fuster (1922-1992) amb l'objectiu de realitzar un llibre d'entrevistes. La mort inesperada de l'autor de *Nosaltres, els valencians*¹ em va capgirar de dalt a baix el projecte. Després del seu traspàs, l'única opció honorada, des del punt de vista personal però també periodístic i literari, era publicar-ne una transcripció com més fidel millor al text oral. Així ho vaig fer i, a la darrerria del mateix 1992, eixia al carrer el llibre *Converses Inacabades*.²

Ara, la seua relectura m'ha dut a una sèrie de reflexions que he ordenat a la manera d'un text oral. És el meu darrer homenatge a qui m'ensenyà la calidesa de la conversa i el valor de les conviccions.

Com dic, la mort inesperada de Joan Fuster va canviar substancialment el projecte. De fet, es van quedar pendents dues entrevistes. D'ací el títol del llibre: *Converses Inacabades*. L'una, —que s'havia d'haver produït la mateixa setmana de la mort— amb la història de la cultura com a tema nuclear. L'altra, la del juliol, sobre l'idioma, la seua història

social i la situació sociolingüística. El llibre de què us parle no és, per tant, una entrevista amb valor de darreres voluntats ni amb intencionalitat memorialística. Al cap i a la fi, en Fuster, com en tots els «temperaments nats d'escriptor» —com deia Carles Riba (1893-1959) de Josep Pla (1897-1981)—, la seua biografia són els seus llibres i la resta, un pur comentari. Es tracta, ben mirat, d'unes entrevistes temàtiques al voltant de les quals, durant un any, Fuster va anar repassant diversos temes, humans i divins: els primers estudis, el descobriment de la llengua literària, l'ofici d'escriure i la necessitat de passar casa, les fonts d'inspiració intel·lectual, els autors preferits, la situació política, la transició democràtica, el reviscolament del feixisme, la seua conversa amb Josep Pla, les guerres del Golf i dels Balcans, la suposada crisi del marxisme, les celebracions del 92, els problemes de les noves migracions i un llarg etcètera. Per descomptat, l'entrevista és un gènere elaborat on la postproducció també hi compta. Puc assegurar-vos, però, que va estar només l'estrictament imprescindible.

1 FUSTER, *Nosaltres, els valencians*.

2 MOLLÀ, *Converses Inacabades*.

» Les tertúlies a ca Fuster van ser la càtedra permanent del mestre, el despatx del promotor cultural, la consulta de l'amic escriptor, el divan del psiquiatre nacional

Puc dir —si no m'ho preneu malament— que jo coneixia bé el Fuster escriptor. Però, el Fuster de la conversa —el Fuster oral que sempre ha reivindicat un altre sant laic: Vicent Ventura (1924-1998)— em va impressionar fora mida. Joan Fuster va ser un conversador incansable, un xarrador empedreït. De fet, a ca Fuster se sabia quan s'hi entrava, però mai quan se n'eixia. Les converses amb Fuster —aquestes i altres— van arribar a ser eternes, en tots els sentits del mot: habituals, constants, immortals. La tertúlia, la conversa entre iguals, com l'escriptura epistolar, que també va conrear Joan Fuster a bastament, va tenir en l'escriptor de Sueca un aplicat defensor. La seua capacitat d'observació, d'anàlisi, de síntesi i d'exposició didàctica alhora, el convertien, als meus ulls, en un interlocutor sense comparança. És el Fuster que vull reivindicar: el Fuster conversador, contertulià, el Fuster de l'apassionat col·loqui, el Fuster assegut —literalment enfonsat— en aquella butaca immemorial, al fons d'aquella preciosa entrada de carro d'antic llaurador ric, rodejat textualment de llibres i de paperots, el Fuster abillat amb el pijama i el batí reglamentaris: sempre tan digne. Fuster no era un home de l'espectacle; però tenia l'elegància de la naturalitat.

No vaig buscar mai la declaració puntual ni explosiva de titular de premsa, ni

encara l'originalitat —que, d'altra banda, no hauria estat tampoc cap obligació per a un home de 70 anys. Malgrat tot això, i llegit amb la perspectiva del temps, crec que el resultat periodístic i literari de les nostres converses és fresc i, en bona part, sí: innovador. Els capítols dedicats als esdeveniments ocorreguts al món a partir de la caiguda del mur de Berlín i de l'esfondrament del dit socialisme real responen, per exemple, a una temàtica de què Fuster no n'havia dit gaire per escrit. Les lúcides i incisives anotacions sobre el futur del marxisme i les seues aplicacions polítiques eleven el llistó d'un intel·lectual europeu de Sueca a qui les circumstàncies del país i els interessos immobilistes van convertir amb maltissa freqüència en boc emissari de frustracions diverses. Algú havia aplicat a Fuster, a partir de la seua irrupció pública, allà pels volts de la dècada de 1950, aquella sentència que Benito Mussolini (1883-1945) va llançar sobre Antonio Gramsci (1891-1937): «es tracta d'un cervell que cal paraitzar». I a gosades que ho van intentar fins a les bombes. «Tots som jueus respecte d'algú altre», solia repetir parafrasejant Jean-Paul Sartre (1905-1980). «La desgràcia», confessava dolgut, «és que ara els àrabs fan de jueus.»

Tot això sense comptar que les «circumstàncies» van exigir a Joan Fuster

convertir-se en un símbol que va confinar la seua obra a àmbits, de vegades, massa parroquials. I també sense comptar, com ell mateix denuncia en les converses, que bona part de la seua producció —l'obra diguem-ne de temàtica valenciano-catalana i d'orientació cívico-política— va estar més discutida que no llegida. Amb tot, Fuster ho portà amb orgull: «són llibres que feien falta i algú els havia d'escriure. Són llibres que, a mi, llavors, m'hauria agradat llegir, no escriure. Però els vaig escriure jo i en continue mantenint el contingut». Fet i fet, un dels grans deutes d'aquest país amb Joan Fuster és la internacionalització de la seua obra, la traducció a les llengües de més difusió al món. Entre nosaltres, per descomptat, el millor homenatge intel·lectual en seria la lectura atenta, crítica i reflexiva.

Amb aquestes converses, vull, sobretot, salvar el record del diàleg afable, la crítica suggeridora que t'afanyaves a apuntar-te al bell mig del cervell, l'escepticisme militant d'un Fuster de càlida conversa. Llegir Fuster és un desinfectant —com per a ell ho era llegir Bertrand Russell (1872-1970). Però, escoltar Fuster era tot un deliri: aquell gest elegant i dolç d'obligat patriarca, aquella veu pausada d'il·lustrat humanista, tot això forma part també del solatge d'aquestes converses inacabades. És el Fuster que ara evoque. Aquest Fus-

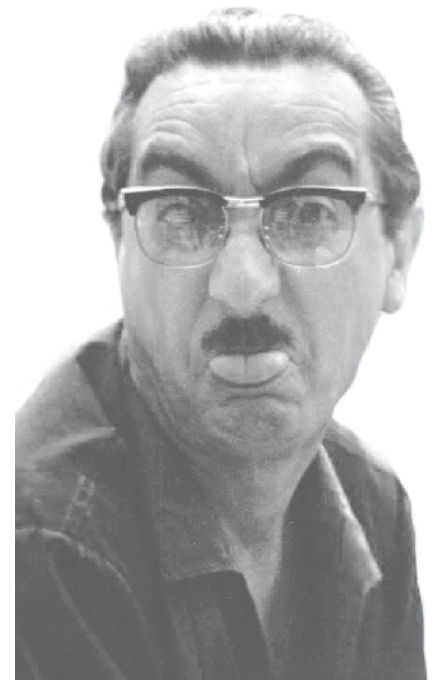
L'obra de Fuster té voluntat moralitzadora i mobilitzadora: una autèntica revolució «tranquil·la» que generà una intel·liguència com els valencians no havíem tingut mai

ter —dramàticament impossible per als fusterians que vindran— ha influït tant en aquest país com el Fuster de l'article més punyent i de l'assaig més reivindicatiu. Les tertúlies a ca Fuster van ser la càtedra permanent del mestre, el despatx del promotor cultural, la consulta de l'amic escriptor, el divan del psiquiatre nacional. Les lliçons que s'hi han impartit! Els projectes que s'hi han gestat! Al cap i a la fi, la grandesa d'una persona i d'una obra no rau solament en allò que fa i que diu —i Fuster va fer i va dir moltíssim—; sinó, també, en allò que suggereix, en allò que és capaç de moure. Des d'aquest punt de vista, Joan Fuster ha estat l'intel·lectual més influent de la història del nostre país. No és debades que Ernest Lluch (1937-2000) arribara a dir que *Nosaltres, els valencians* és el llibre que separa la nostra història de la nostra prehistòria. Fuster, d'altra banda, no va entendre mai «l'ofici d'escriure» com un fi en ell mateix. De fet, va canviar la poesia per l'assaig per raons d'estricta eficàcia social. La literatura fou per a ell —com deia Josep Maria Castellet (1926) a propòsit de Gabriel Ferrater (1922-1972)—, «un mitjà d'objectivació del món». Darrere de l'escepticisme fusterià i del seu racionalisme rabiós hi havia una creença obstinada en les possibilitats alliberadores de l'acció humana. Les seues contribucions assagístiques, un sentit

comú ben poc comú per aquesta roaldia i, sobretot, una honradesa intel·lectual sense vores, el portaren sempre a situar-ne les cabòries teòriques sobre uns temes de difícil coneixement científic que el feren viure i pensar quasi sempre contra corrent. Fuster fou un intel·lectual que visqué en una societat, la valenciana, en profunda transformació i que, en conseqüència, hagué de plantejar-se la interpretació de problemes inèdits. Dit en col·loquial: Fuster fou dels que van per davant. És aquest component d'avantguarda el que dota el pensament fusterià d'un incalculable valor d'originalitat.

L'obra de Joan Fuster és, finalment, una obra amb voluntat d'intervenció moralitzadora i mobilitzadora: una autèntica revolució «tranquil·la» que generà una intel·liguència com els valencians no havíem tingut mai en la història. Un moviment intel·lectual, però també cívic i polític, l'objectiu del qual era, en primer lloc, l'erosió dels vells tòpics i les velles interpretacions sobre el país. Joan Fuster va assumir la creença clàssica segons la qual la revolució cultural era un pas imprescindible per a qualsevol formulació sociopolítica. Ell mateix havia deixat dit al seu amic Josep Pla que «no volia morir-se sense haver deixat en funcionament i en forma al País Valencià, uns quants equips d'intel·lectuals i de

» Fuster va assumir la creença clàssica segons la qual la revolució cultural era un pas imprescindible per a qualsevol formulació sociopolítica

no-intel·lectuals capaços de remoure —o almenys d'intentar-ho— aquesta societat en perpètua somnolència digestiva.» L'escepticisme radical i sarcàstic que tant ha exercit és l'antídot contra el panxacontentisme indígena. Jo diria, en aquest sentit, que Fuster era un escèptic que militava en l'optimisme més tenaç. L'obra de Joan Fuster traspuja una creença obstinada en les possibilitats alliberadores de l'acció humana d'acord amb aquella lema que tant agradava també a Gramsci: «pessimisme en la intel·ligència, optimisme en la voluntat». Des del nostre punt de vista, l'intel·lectual no és un espectador de la història, com volia José Ortega y Gasset (1883-1955). L'intel·lectual és un element la tasca del qual és potencialment activa. Mai un home ha escrit tan honestament sobre un país i mai un home va tenir, si les haguera buscades, tantes excuses per haver abandonat. Però, el seu projecte intel·lectual era la seua obra. Fuster fou, abans que cap altra cosa, un heterodox confés i convicte en un país i en una època en què l'ortodòxia s'establia per decret llei. Indisciplinat i provocador, Joan Fuster fou, per a higiene mental nostra, un antídot contra la paràlisi mental que ens tenien reservada, l'agitador moral i el revulsiu de l'endormiscada nòmina d'escriptors valencians de l'època. Amb tot, lluny de cap resposta definitiva, la intenci-

onalitat de Fuster consistí sempre en el plantejament sistemàtic de bateries de preguntes i problemes. Ell mateix va deixar dita la transitorietat de les idees i la seua metòdica falta de seguretats: «Totes les meves idees són provisionals. Però que conste que no ho dic amb orgull». I també: «Conviccions se n'han de tenir, però poques». I, encara, : «Reivindiqueu sempre el dret a canviar d'opinió: és el primer que us negaran els vostres enemics». En aquest sentit, vull afanyar-me a dir que qualsevol «fusterianisme catequístic» seria també un plantejament pseudofusterià.

La «disponibilitat intel·lectual» i la defensa aferrissada de la llibertat i la dignitat personals, la provisionalitat permanent de les idees, el racionalisme rabiós, són característiques que el vinculen amb Erasme de Rotterdam (1466-1536), amb el seu estimat Michel de Montaigne (1533-1592) i la literatura de denúncia moral, com sovint s'ha remarcat; però també amb la millor tradició del liberalisme radical modern, com ara Bertrand Russell. Amb tot, l'obra de Joan Fuster, lluny d'emmarcar-se en cap orla ideològica, és l'obra d'un pensador original —d'una xamba genètica, que en va dir Vicent Ventura—, d'un lliurepensador on ara pots trobar el solatge d'Antonio Gramsci o de Herbert Marcuse (1898-1979) i l'Escola crítica de Frankfurt, de Vol-

taire (1649-1778), d'André Gide (1869-1951), d'Eugeni d'Ors (1881-1954), de Gaziel (1887-1964), d'Albert Camus (1913-1960), d'Ortega o de Pla, posem per cas. Aquesta és, al meu entendre, la lliçó magistral que trobareu de forma transversal a tots els seus escrits. Deixeu-me reivindicar, alhora, el Fuster conversador, el Fuster comprensiu del darrer whisky, que, a molts de nosaltres, ens va ensenyar també a escoltar. ◀

MÉS INFORMACIÓ

FUSTER, Joan. *Nosaltres, els valencians*. Barcelona: Edicions 62, 1962.

MOLLÀ, Toni. *Converses Inacabades*. València: Tàndem, 1992.

MUSEU IRLA

Casa Irla SANT FELIU DE GUÍXOLS

Algavira, 65-69
Telèfon 972 11 74 39
casa@irla.cat
www.irla.cat

☑ **HORARI D'ESTIU**
De dimarts a diumenge, de 18 a 21 h
Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h
Dilluns tancat

HORARI D'HIVERN
Divendres i dissabte, de 17 a 20 h
Dissabte i diumenge, de 10 a 13 h

Casa Irla
Sant Feliu de Guíxols

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

Joan Fuster
Escriptor

Qüestió de noms*

L'article «València en la integració de Catalunya», aparegut el 1950 a *La Nova Revista* —publicació de l'exili mexicà— és la llavor d'un projecte polític que Joan Fuster va destil·lant al llarg d'aquella dècada. En ell, Fuster fa una primerenca introspecció als nostres particularismes i a allò que compareixen, alhora que renya a un catalanisme que fins el moment havia desatès a la totalitat de la nació. Aquest plantejament seminal es gesta durant dotze anys, fins que el 1962 publica *Qüestió de noms*, la quinta essència del pensament fusterià sobre la «qüestió nacional», o el què és el mateix, el perquè som un poble anomenat Països Catalans.

El problema, en efecte, només es planteja en funció de les Illes i del País Valencià, els dos «regnes» a part que creava la voluntat conqueridora del rei Jaume I. I és evident que, en un principi, tant els «valencians» com els «mallorquins» havien de trobar ben natural el fet de dir-se «catalans». Una realitat immediata, de tipus primàriament ètnic, ho decidia: uns i altres, en l'etapa fundacional dels «regnes» respectius, no eren sinó «catalans» —catalans del Principat— trasplantats als nous territoris. Desplaçada o sotmesa la població sarraïna de les zones conquistades, calia erigir-hi una societat cristiana que la substituís, i això hagué de fer-se a través

d'una colonització massiva, que va sortir sobretot de Catalunya. Pel que fa a les Balears, la cosa és clara. La conquesta de l'arxipèlag va ser una empresa catalana, i exclusivament catalans —en xifres bàsiques—, els repobladors que s'hi instal·laren.

En el cas del País Valencià, va haver-hi una àmplia participació aragonesa, però foren també els catalans que contribuïren d'una manera determinant a l'eficàcia última del repoblament cristià. Les comarques del litoral i algunes altres de l'interior, i la ciutat capital del «regne», van ser absolutament catalanitzades: elles, hegemòniques en tots els aspectes —cultural i demogràfic, polític i econòmic—, van assegurar la catalanitat essencial en la vida valenciana. «Són vers catalans, e parlem del bell catalanesc del món», escrivia Ramon Muntaner en referir-se als habitants del Sud limítrof amb Múrcia.

Sens dubte, Jaume I va tenir raons poderoses per a convertir les Illes i el País Valencià en «Estats» autònoms. No és de la nostra incumbència discutir-les, ara i ací. Si el rei hagués obrat altrament, les Illes haurien quedat integrades en el Principat, però potser Aragó hauria absorbit el País Valencià. Sigui com sigui, aquella constitució en «regnes» a part, no alterava de moment la «realitat ètnica» a què al·ludíem. El procés de la repoblació cristiana no va ser ràpid, precisament, i en el País Valencià encara no podia donar-se per conclús a darreries del segle XV. Una constant, o gairebé constant, immigració de gent del Principat venia a edificar la nova societat valenciana, com havia edificat la mallorquina. L'ascendència «catalana» de valencians i mallorquins, doncs, no era una simple dada remota, vinculada

* La Fundació Josep Irla agraeix a Josep Palàncios l'autorització desinteressada de la publicació del present article.

Tant els «valencians» com els «mallorquins», en l'etapa fundacional dels «regnes» respectius, no eren sinó «catalans» —catalans del Principat— trasplantats als nous territoris

a l'origen dels «regnes», amb els episodis diguem-ne èpics de la Conquesta i els assentaments familiars del Repartiment. Hi havia, de més a més, la repetida incorporació d'homes i dones que procedien de Catalunya i consolidaven l'estructura catalana d'aquestes regions. Les minses fronteres polítiques que separaven del Principat els dos «regnes» filials, no interrompien la continuïtat del fons humà comú: continuïtat —unitat— d'idioma, de predisposicions col·lectives, de cultura, de formes de vida. I d'això, tothom en tenia consciència.

D'altra banda, com a «catalans» érem coneguts, tots plegats, els del Principat, els de les Illes i els del País Valencià, a tot arreu de l'Europa medieval i renai-xentista. Formàvem un bloc socialment i lingüísticament compacte, i un estranger no hauria estat en condicions de distingir-hi les nostres variants de «regnes»: al capdavant, aquestes variants s'esborraven davant la sobirania única dels reis d'Aragó. Ni valencians ni mallorquins no van tenir més nom *internacional* que el de «catalans». Com a «catalans» eren coneguts, i com a «catalans» es donaven a conèixer. Podríem citar l'exemple insigne dels Borge, de Xàtiva. «O Dio, la Chiesa Romana in mani dei catalani!» exclamaren

els italians en veure com aquella tribu de valencians espavilats s'enfilava al Soli papal i als alts càrrecs de l'Església. El mateix Calixt III al·legava el seu propi pontificat —«Papa catalanus» es deia—, com un signe més, entre altres, d'un instant gloriós per a la «nació catalana»: «Magna profecto est gloria nationis catalanae diebus nostris...» De vegades i tot, el gentilici «català» arribava a aplicar-se a tots els súbdits de la Corona d'Aragó, encloent-hi els aragonesos. Però era la identitat de llengua i d'estirp el que feia que mallorquins, valencians i catalans estrictes, apareguessin com un sol poble. Com un sol poble apareixien als ulls dels altres pobles. I com a un sol poble se sentien ells mateixos en confrontar-se amb els pobles veïns: «catalans» en definitiva.

Però no solament en confrontar-se amb els pobles veïns. Hi hagué un temps en què tots els catalanoparlants —o, si això us fa més goig, tots els catalanòfons—, acceptaven ben de gust anomenar-se i ser anomenats «catalans» en el mateix àmbit domèstic. Un erudit tindria tasca útil i amable en la indagació d'aquest punt: precisar la durada i les condicions de la nostra unanimitat en el gentilici. Era lògic que, establerta la divisió jurídic-administrativa dels «regnes» —un «regne» de

Mallorca i un «regne» de València, al costat del «principat de Catalunya»—, uns gentilicis privatis entressin en concurrència amb el de «catalans». Era lògic i necessari: els «regnicoles» del «regne de València» havien de dir-se «valencians», i els del «regne de Mallorca», «mallorquins». Ho imposaven les circumstàncies, amb una exigència indefugible. Es tractava de denominacions més aviat «polítiques», que, d'entrada, no estaven en contradicció amb el nom nacional genèric. Tanmateix no podien ser eludides. L'existència dels «regnes» comportava la inevitabilitat de les designacions locals. Si de cara a l'exterior tots podíem passar per «catalans», en ordre als tràmits interns de la Corona bé calia fer discriminacions. La unitat dels catalans es desglossava, així, en tres «ciutadanes», si puc dir-ho en termes moderns, i cada «ciutadania» descansà en un nom especial.

Des d'aquest angle, per tant, hi hauria «valencians», «mallorquins» i «catalans». Hi hauria, de fet, uns catalans, més «catalans» que els altres. Perquè els nadius del Principat de Catalunya —els catalans originaris—, conservaren l'apel·latiu de «catalans». I això, és clar, proporcionava un perillós inici de confusió. La paraula «català» esdevenia amfibològica: tant podia servir per

Les fronteres polítiques que separaven del Principat els dos «regnes» filials, no interrompien la continuïtat: d'idioma, de predisposicions col·lectives, de cultura, de formes de vida

referir-se al conjunt com per mencionar una de les parts. Era una ambigüïtat prenyada de conseqüències incòmodes. Aquell «un sol poble» que eren i se sentien els catalanoparlants de la Baixa Edat Mitjana corria el risc de quedar-se insatisfactòriament «innominat». Una forma o altra de particularisme no tardaria a interferir-s'hi, i el risc s'agreuà. Valencians i mallorquins començaren a covar un amor propi regional, i el mateix Principat es confeccionà el seu. Les organitzacions «estatal» distintes ho fomentaven. De més a més, als «regnes» es produïen situacions ben favorables a l'eclosió de sentiments localistes que, per un mecanisme obvi, havien de contrastar-se amb els del Principat. Mallorca va córrer l'aventura d'interdependència dinàstica que obre el testament de Jaume I i tanca la recuperació *manu militari* de Pere el Cerimoniós. El País Valencià, en el segle XIV, ascendeix a una plenitud econòmica i social molt estimable, la qual es refermà en el XV, justament a expenses de la incipient decadència del Principat. Dir-se «mallorquins» o «valencians», després de tot això, implicava ja una punta d'orgull, de repercussions bastant previsibles.

No la unitat, però sí la consciència d'unitat dels catalanoparlants, hi quedava compromesa. En *regionalitzar-se*,

el gentilici genèric perdia la seva força innervant. Serà un home de Girona, fra Francesc Eiximenis, qui formularà precisament la primera manifestació —ben precoç, per cert: 1383—, del particularisme valencià. Eiximenis diu del «poble valencià» que, «com sia vengut e eixit, per la major partida, de Catalunya, e li sia al costat, emperò no es nomena poble català, ans per especial privilegi ha propi nom e es nomena poble valencià». La diferenciació entre «valencians», «mallorquins» i «catalans» es trobava desproveïda d'una instància superior en nomenclatura, que mantingués reunides les tres branques regionals. Des del moment que «catalans» eren, per antonomàsia, els habitants del Principat, resultava fàcil la contraposició de «valencians» i «mallorquins» a la vella denominació. El camí de les dissidències intranacionals hi tenia una oportunitat. Un nom superador —uns noms que no haguessin estat el de «Catalunya» i el de «catalans»—, podria haver aturat la dispersió. Aquest nom, aquests noms, no hi eren. L'època, d'altra banda, no estava madura per fer-se càrrec de la dificultat i de la seva transcendència. Seria anacrònic, pel nostre costat, lamentar-nos-en. Al capdavant, si el nom comú es desvirtuava o s'esvaïa i cap altre no venia a

substituir-lo, era perquè la nostra gent no en sentia la necessitat. Unes puntuacions cronològiques il·luminarien l'evolució del problema.

Malgrat tot, «valencians» i «mallorquins» continuaren dient-se catalans. Amb una mica de paciència podria confeccionar-se una abundant antologia de textos històrics i literaris que ho demostrarien. Valdria la pena d'intentar-la. Jo em limitaré a adduir ací uns pocs testimonis, significatius si més no per la data. El 1417, en escriure la seva *Disputa de l'Ase*, fra Anselm Turmeda afirma de si mateix —i copio el pasatge de la versió francesa de l'obra—, que «est de nation cathalaine et nay de la cité de Mallorques». Durant la guerra entre «ciudadans» i «forans» en el regnat d'Alfons el Magnànim, i també a Mallorca, un capitost del partit dels «ciudadans», Jaume Cadell, diria: «Pensau que tots som catalans, e havem fama per tot lo món d'esser lleials vasalls a nòstron rei i senyor...» Les paraules de Calixt III ja reportades són indiscutiblement, una referència important provinent del País Valencià. I encara, en 1539, quan es publicava a València la primera edició dels versos d'Ausiàs March, amb la traducció de Baltasar de Romani, la portada del llibre fa constar que «el famosissimo philósofo y poeta»

Valencians i mallorquins començaren a covar un amor propi regional, i el mateix Principat es confeccionà el seu

era «cavallero valenciano, de nación catalán». Al Principat tampoc no s'oblidava aquella vinculació elemental. Els Consellers de Barcelona, el 1456, celebraran la canonització del valencià fra Vicent Ferrer, i remarquen que el nou sant és «de nostra nació». Insisteixo que totes aquestes dades, i les moltes més que podrien afegir-s'hi, haurien de ser articulades amb una minuciosa pulcritud cronològica, a fi de fixar la trajectòria de la perduració del nom «català» amb un abast general. Però crec que no estarà de sobres recordar el que escrivia Gaspar Escolano el 1610. Aquest amable cronista valencià diu: «Como fue poblado desde su conquista casi todo de la nación catalana, y tomó della la lengua, y están tan paredañas y juntas las dos provincias, por más de trescientos años han pasado los deste reino (de València) debajo del nombre de catalanes, sin que las naciones extranjerias hiciesen diferencia ninguna de catalanes y valencianos». I afegeix que això durà «hasta que cien años o poco más a esta parte, que el rey católico don Fernando de Aragón unió su corona con la de Castilla, cada una de estas naciones («valencians» i «catalans») ha tirado por su cabo, como sintiendo la ausencia de su cabeza, y así tenidas por diferentes».

No hi ha dubte que Escolano tenia raó. A partir del regnat de Ferran el Catòlic, «catalans», «valencians» i «mallorquins» van ser «tenidos por diferentes». Abans, la diferència de noms no afectava la unitat del poble catalanoparlant. Tot i que el terme «català» era equívoc, no per això es desvalorà. Ho acabem de veure. Després de Ferran el Catòlic les coses canvien. El prestigi de la Monarquia introduirà conceptes i denominacions supraregionals que no recolzaran ja en la nostra identitat col·lectiva estricta. Per a nosaltres s'enceta aleshores un període «de decadència», i «cada una de estas naciones», efectivament «tira por su cabo». «Valencians», «mallorquins» i «catalans» es distancien. El nom «catalans» se'ls fa estrany, a valencians i mallorquins. La llengua comuna sofreix una marcada dialectalització, la qual, com que fereix l'element unitari més «visible», provoca l'aparença d'uns «fets diferencials» idiomàtics capaços de ser interpretats com a discrepàncies nacionals. Mai no s'esfuma la memòria de la unitat anterior, naturalment: ni de bon tros. Fins i tot trobem afirmacions com aquesta, que feia el bisbe Josep Climent el 1766, en prendre possessió de la Mitra de Barcelona: «Si bien se mira, Valencia puede llamarse con propiedad una co-

lonia de Cataluña, casi todos los valencianos somos catalanes en el origen, y con corta diferencia son unas mismas las costumbres y una misma la lengua de los naturales de ambas provincias». Però en realitat predomina allò altre: la dispersió. En enfrontar-se, ara «catalans», «mallorquins» i «valencians» no voldran reconèixer-se com «un sol poble» —amb un o amb tres noms, tant hi fa—: més aviat es veuran com tres «pobles germans», o en tot cas, amb un lligam de filiació llunyà, valencians i mallorquins respecte dels «catalans».

El particularisme regional s'havia esclerosat de mica en mica, entre el XVI i el XIX. Res no resulta més instructiu, a propòsit d'això, que examinar les opinions sostingudes pels erudits d'aquests segles sobre la llengua autòctona. Accentuats els matisos dialectals de cada regió, pretendran justificar-los amb la consideració categòrica d'*idiomes* diferents. Si en el Quatre-cents els escriptors valencians havien tendit a anomenar «llengua valenciana» la llengua catalana, mai no havia estat amb la intenció de proclamar l'existència d'una variant local *distinta* ni menys encara *independent*, de les variants del Principat i de les Illes. Però després del 1500, aquesta intenció hi és. Els valencians reivindiquen una «llengua valenciana»

» En *regionalitzar-se*, el gentilici genèric perdia la seva força innervant. Un nom superador —uns noms que no haguessin estat el de «Catalunya» i el de «catalans»—, podria haver aturat la dispersió

i els mallorquins una «llengua mallorquina» que no seria ja la «llengua catalana». Una evidència però, perdurava intacta: l'idioma antic, que servaven els documents i els manuscrits medievals, el qual havia estat idioma únic i comú de «valencians», «catalans» i «mallorquins». Per una aberrant confusió filològica, els homes de la Decadència van creure —almenys molts d'ells—, que el català antic no era sinó «llemosí», la mateixa llengua dels trobadors. L'ús del terme «llemosí» per designar el català medieval venia a ser, tot ben comptat, un expedient confortable que esquivava les susceptibilitats localistes. La «regionalització» del nom «català» era suplida pel nom fals de «llemosí», quant a l'idioma. En el fons, era una manera encara d'afirmar la unitat dels catalanoparlants: una unitat retrospectiva, sí, però que seguia pesant en la tradició cultural de cada una de les nostres regions. Les tres «llengües modernes» —el «català», el «mallorquí», el «valencià»—, eren filles directes del «llemosí», i això les relligava amb un parentiu diàfan. Les frases d'Escolano i del bisbe Climent, ja citades, prou demostren que la consciència d'unitat idiomàtica subsistia netament.

Amb la Renaixença es produeix una radical i taxativa revisió de criteris. La

represa del conreu *culte* del vernacle havia de suposar, simultàniament a totes les regions de llengua catalana, la superació del destí dialectal, i per consegüent un retorn a la idea unitària dels nostres principis històrics. Això, pel que fa a l'aspecte literari. Amb el temps, no solament serà la unitat d'idioma el que es presentarà als ulls dels «valencians», dels «mallorquins» i dels «catalans» que continuen l'esforç renaixentista: una altra unitat, més ampla i més profunda, eclipsada fins aleshores, torna a la superfície de les reflexions civils de la nostra gent. És el fet de ser i de sentir-nos «un sol poble», que es planteja com un presupòsit i com un projecte de cara al futur. Importa poc, ara, que aquest plantejament sigui compartit per nuclis més o menys extensos del Principat, de les Illes i del País Valencià. El que importa és que hi hagi «mallorquins», «catalans» i «valencians» que assumeixen aquella il·lusió i aquella responsabilitat. Cau fora de l'àmbit d'aquesta nota analitzar les causes políticossocials que ho determinen, això. Basta que hi sigui. La qüestió dels noms sorgia immediatament amb una renovada acuitat. La nomenclatura localista era, d'entrada, un obstacle ja en el pla de les consideracions culturals: la llengua i la literatura autòctones

havien de tenir una denominació única. El graciós miratge «llemosinista» era liquidat per filòlegs i historiadors: calia dir «llengua catalana», «literatura catalana». D'altra banda, tot i que les designacions regionals havien de mantenir-se, perquè responen a realitats sociològiques palmàries, també arribava l'hora de restaurar un gentilici comú, que abracés la totalitat del poble catalanoparlant. Res no era tan indicat com rehabilitar el nom de «català», que inicialment havia tingut aquell sentit. Però no podia desfer-se en quatre dies una situació sedimentada al llarg de quatre segles. Els *particularismes* són uns prejudicis difícils d'extirpar. No oblidem tampoc —fóra ingenu!— que no són gratuïts: hi ha particularismes perquè hi ha *particularitats*. I en aquest punt és on comença la nostra tasca, avui.

II

Prejudicis, deia. Tots ells es concerten entorn de la paraula «català». D'ençà del XV, «català» vol dir exclusivament home o cosa del Principat. El gentilici comú —repeteix— es regionalitza, perd aquell abast «total» que tenia en la ploma de Ramon Muntaner, que acceptava fra Anselm Turmeda, que enor-

Ara «catalans», «mallorquins» i «valencians»
no voldran reconèixer-se com «un sol poble»:
més aviat es veuran com tres «pobles germans»

gullia Calixt III. I el localisme s'hi aferra. D'un costat, al País Valencià i a les Illes. Mallorquins i valencians es mostren refractaris a subsumir-se en una denominació com la de «catalans», que ja no té per a ells el valor genèric dels orígens, sinó una específica aplicació regional —que no és la d'ells. De l'altre cantó, al Principat, també el terme «català» ha adquirit una acceptació restrictiva. En el millor dels casos, i sempre al Principat, és corrent que el terme «català» sigui emprat amb exactitud quan es parla de llengua i de literatura; però en referir-se a història política o social, a economia, fins i tot a les altres facetes de la cultura, es prescindeix de les Illes i del País Valencià i només el Principat queda com a titular del gentilici. El particularisme, doncs, hi és, a tot arreu. S'ha convertit en una mena d'automatisme mental, per a uns i per als altres.

I la veritat és que, pel que es refereix a les Illes i al País Valencià, ben sovint el fenomen no és res més que allò que acabo d'insinuar: una repugnància al nom. Al nom i no a la unitat. El 1875, Constantí Llobart, un dels més te'nafos treballadors de la Renaixença valenciana, escrivia, en polèmica amb Careta i Vidal: «Per a no donar motiu a rivalitats entre los pobles que parlen la nostra llengua, sempre hem cregut

lo més convenient l'aplicació de lo calificatiu *llemosina* a les diferents rames que, despreses de l'antic arbre naixcut a la provençal Limoges, varen arraïlar a Catalunya, València i les Illes Balears. Llobart encara queia dins la seducció de la teoria llemosinista sobre l'origen de la llengua. Però el que en el seu text interessa és l'opció que fa, en decantar-se per un nom d'aparença supar-regional, «llemosí», que «no donaria motiu a rivalitats entre los pobles que parlen nostra llengua». Les presumptes «rivalitats» —els particularismes—, doncs, només incidiren en «lo calificatiu». També per defugir la denominació «català» un altre valencià, Nicolau Primitiu, inventaria la curiosa fórmula «bacavès» per designar l'idioma comú —i *Bacàvia* per al conjunt de les terres on es parla. Totes aquestes proposicions —salta a la vista—, parteixen de l'afirmació prèvia de la nostra unitat, i només des d'una afirmació unitària tenen sentit.

Val la pena de subratllar unes altres frases de Constantí Llobart, que segueixen a les ja transcrites. «Res té de particular —deia—, que, aixina com la llengua que es parla a tot Espanya s'anomena *castellana*, perquè a Castella va nàixer, la que parlem hui a la pàtria *llemosina*, com lo senyor Balaguer

l'anomena, o siga, Catalunya, València i Mallorca, prenent lo nom d'aon tingué lo bressol, se denomine *llemosina*, a imitació de lo que els espanyols hem fet en la *castellana*». El paral·lelisme amb el cas espanyol-castellà no estava gens malament, per argüir contra el localisme reticent de valencians i de mallorquins. L'al·legació de Llobart se'n va a terra des del punt de mira filològic, ja que la llengua «que parlem hui a la pàtria llemosina» no procedeix de «la provençal Limoges», sinó de Catalunya. Però l'argument és vàlid per això mateix, i les resistències «regionalistes» enfront de la denominació de *català* per a l'idioma comú, havien de pensar que entre nosaltres es donava un cas ben semblant al del castellà, idioma que conserva el nom de la regió originària. Els romanistes de tot el món, que no podien fer cas de les nostres picabaralles cantonals, es limitaren a donar el nom de *catalana* a la llengua de valencians, mallorquins i «catalans»; novament i ni que fos en el camp filològic, el vell nom internacional del nostre poble revivia.

De fronteres endins, a la llarga, la recuperació d'aquest nom per a l'idioma no podia deixar d'acomplir-se. Quan mossèn Antoni Maria Alcover canviava el títol del seu Diccionari, i en comptes de dir-ne «de la Llengua Catalana» en

Més apta que la forma «Gran Catalunya»
o «Catalunya Gran» és la de «Països de Llengua Catalana».
I millor encara, la de «Països Catalans»

deia «Català-Valencià-Balear», obeïa potser a unes pressions d'ambient que avui ja no existeixen. «Català-Valencià-Balear» de més a més, era una rastelleria massa feixuga per a ser viable en altre lloc que no fos la portada d'un llibre. El mot «bacavès» o llengua «bacava», mirava de corregir aquest defecte, i es construïa amb les síl·labes inicials dels gentilicis regionals. Naturalment, era un truc artificiós, amb poques possibilitats d'èxit. Forjat de cara al País Valencià, avui ja resulta del tot inútil: era entre els valencians on havia prosperat més —i per raons més antigues—, la resistència a dir-ne «català» de la llengua que parlen, i aquest recel ha amainat i ben bé desaparegut en els últims temps. I és sorprenent que, just ara, quan sembla esvaïda una tal dificultat, vegem reflorir, i no menys que a Barcelona, algun altre conat similar: «cabarovès» és la pintoresca etiqueta que un full de propaganda de «Criterion» penjava a la llengua catalana. El mot era enriquit amb una quarta síl·laba per no deixar-hi fora el Rosselló. Salvador Espriu ja havia satiritzat aquestes foteses terminològiques escrivint la paraula *rosalbacavès*: una al·lusió a l'Alguer completava les referències geogràfico-lingüístiques...

«Llengua catalana» —i «literatura catalana»—: tant si es vol com si no es vol.

I tot això de «bacavès» i de «cabarovès» a aquestes altures no són sinó el darer estertor del particularisme dialectal. En les noves generacions intel·lectuals de les Illes i del País Valencià no pot influir més, d'ara endavant, la temptació localista. Si un senyal clar presenta el panorama actual d'aquestes regions, és el d'un rotund dessistiment dels prejudicis diferenciadors. Ho veiem en el lèxic de les publicacions joves, en l'actitud que la majoria adopta enfront dels problemes culturals i cívics, en l'ànsia decidida de corregir les desviacions i timideses de cent anys de Renaixença indecisa. Al marge d'aquests grups actius, la gran massa del poble tampoc ja no troba «xocant» el fet de veure designada la seva llengua amb el nom de *catalana*. No ha calgut fer massa esforços per aconseguir-ho. Ha estat suficient que, des dels diaris, des de les tribunes públiques, des dels llibres firmats pels indígenes, l'expressió «llengua catalana» hagi estat emprada amb naturalitat per referir-se a la parla local. La insistència ho ha acabat de refermar. No vull dir que el vell particularisme idiomàtic hagi mort per complet. Però a hores d'ara no és sinó una trista reminiscència, que bé podem col·locar dins les vitrines ameníssimes del folklore.

Però, a més del nom de la llengua, hi

havia —hi ha— pendent el nom de la col·lectivitat dels qui la parlen. «Pàtria llemosina», havia dit i propagat Víctor Balaguer. Hem vist que Constantí Llobent no trobava la fórmula inacceptable. Entrava de ple, això, en el joc dels tòpics i dels malentesos de la Renaixença. Quan ja es va fer insostenible la posició de qualificar de «llemosina» la llengua dels catalanoparlants, dir «pàtria llemosina» esdevenia ipso facto un absurd desagrat. I la necessitat que tractava de satisfer-se amb el terme «pàtria llemosina» quedava oberta. Convé retenir que ja era simptomàtic que, a l'hora de donar un «cognom» a la «pàtria», els homes de la Renaixença triessin el de la llengua. Ningú no hauria tingut res a objectar-hi: resultava lògic que fos així, donat que la llengua constituïa el vincle que ells, homes romàntics, culturalistes exclusius, podien sentir amb una vivència més precisa. En haver de prescindir del «llemosinisme» era irremeiable tornar a la paraula vidriosa: «català». Tanmateix, a partir de la primera dècada del segle XX, ja hi hagué a les Illes i al País Valencià grups que professaven allò que començava a dir-se'n «pancatalanisme». Més o menys, al Principat, entre alguns sectors dirigents del catalanisme polític, penetra la idea d'una reconstitució integral de

Països Catalans té l'avantatge de la concisió i de la «normalitat». <<
En té, de més a més, un altre, que provisionalment salva i acull
les persistències dels particularismes tradicionals: és un plural

la nostra personalitat col·lectiva. Pel que fa a la nomenclatura, la solució que millors assistències obtenia era la més natural també: dir «Catalunya» del conjunt del poble catalanoparlant.

És clar que la paraula «Catalunya» oferiria, de moment, dificultats especioses. No mancava de precedents històrics il·lustres, en l'acceptació que ara es volia revitalitzar. Quan Ramon Muntaner, a la seva *Crònica*, explica el seu retorn a terres valencianes, on acudia per casar-se amb una dama indígena, no diu que va «a València» o «al regne de València», sinó a Catalunya. Sant Vicent Ferrer, una vegada, s'adreça a la gent de la serralda valenciana —als «serrans»—, i els recorda que viuen «entre Castella e Catalunya». Però es tractava de precedents esporàdics i remots. Si el gentilici *catalans* havia tingut una acceptació planera durant segles, la forma «Catalunya» no havia pogut competir mai amb les de «regne de València» o «regne de Mallorca». Hi faltava tradició, per tant, en vistes a una reintroducció del nom de *Catalunya* amb l'abast a què ens referim. D'altra banda, l'amfibologia era ací encara més molesta. «Catalunya» és el Principat a seques. Un recurs per evitar-la va ser dir «Gran Catalunya» o «Catalunya Gran» al conjunt dels territoris de llen-

gua catalana. «Catalunya» era el Principat; la «Catalunya Gran» era la totalitat dels pobles catalans.

Resultava encara prematur, això. Potser —si més no és el meu punt de vista—, l'ideal fóra adoptar, no ja la forma «Catalunya Gran», sinó senzillament *Catalunya*, per designar les nostres terres. Ara bé: aquesta aspiració ha d'ajornar-se *sine die*. Podem preparar les condicions materials i morals perquè, un dia sigui ja factible. I és per això que en certs moments caldria recomanar una cautela esmolada en l'ús de la paraula «Catalunya». Hauríem de fer els majors esforços per reservar-li en el futur aquella amplitud integral. És per aquesta raó que convé emprar sistemàticament la denominació «el Principat» per referir-nos a la Catalunya estricta: Principat o, si es vol, «Catalunya estricta» justament. Al cap i a la fi, en tot aquest problema del restabliment d'una terminologia col·lectiva apropiada, la victòria sobre els anacrònics prejudicis particularistes ha de ser guanyada a força de reiterar les fórmules escollides i procedents, i a força d'acostumar-nos i acostumar els altres a utilitzar-les d'una manera metòdica. No ens hem pas d'enganyar: es tracta d'una qüestió de rutines. Contra la rutina creada en els temps de la nostra

disgregació com a poble, hem de crear-ne una altra que resumeixi la nostra voluntat de reintegració. No diré que el procediment serà veloç ni còmode. No podrà ser mai, tampoc, una maniobra artificial maquinada per unes minories. La nova rutina —l'hàbit—, que propugno, ha de ser correlativa a una evolució social de gran envergadura, i quallarà en la mida que aquesta evolució es realitzi. El que interessa, ara com ara, és preveure i facilitar els recursos escaients, a fi que tot pugui acomplir-se d'una manera sincrònica i amb la més rigorosa eficiència.

Més apta que la forma «Gran Catalunya» o «Catalunya Gran» és la de «Països de Llengua Catalana». I millor encara, la de «Països Catalans», que tant s'ha estès en els últims deu anys, i que amb això mateix ha fet la prova de la seva viabilitat. *Països Catalans* té, en primer lloc, l'avantatge de la concisió i de la «normalitat». En té, de més a més, un altre, que provisionalment salva i acull les persistències dels particularismes tradicionals: és un plural. He dit abans que hi ha particularismes perquè hi ha particularitats. Negar que, dins la nostra radical «unitat de poble», no existeixen uns matisos regionals de perfil decidit, seria estúpid i suïcida. La història i les estructures socioeconò-

Hi ha particularismes perquè hi ha particularitats. Negar que, dins la nostra radical «unitat de poble», no existeixen uns matisos regionals de perfil decidit, seria estúpid i suïcida

miques ens han marcat, fins avui, amb un «caràcter» local lleugerament distint. La «unitat» que *som* abraça i tolera una pluralitat perceptible. És lògic que el nom que pretenem imposar-nos reflecteixi aquesta pluralitat alhora que afirmi i afermi la nostra unitat. Per això *Països Catalans* és el terme més oportú que hi podríem trobar. Estic persuadit que no sols és el més oportú: crec que és l'únic que, en les nostres circumstàncies actuals, pot servir-nos.

«Països Catalans». I després «Principat», «País Valencià», «Illes Balears», «Rosselló», «Andorra». És probable que hi hagi puristes que, en nom de la història i de les seves enyorances personals, mirin amb disgust algunes d'aquestes denominacions. ¿Per què «Illes» i no «regne de Mallorca»? ¿Per què «País Valencià» i no «regne de València» o «València»? ¿Per què «Rosselló» si el Rosselló «vertader» no és sinó una part de l'anomenada «Catalunya francesa»? ¿I per què mantenir «Principat» quan deixem de banda els «regnes» de les altres regions? No puc demorar-me ara a justificar una per una aquestes solucions —solucions que d'altra banda han entrat en l'ús comú escrit i fins i tot oral de molta gent. Diré només que són, tot ben sospesat, les solucions més útils, tant des del cantó local respectiu com

des de l'angle de la comunitat. En el tema que ens ocupa, la primera exigència que cal satisfer és la de la claredat. Hem de preferir els termes inequívocs i superadors de tota mena de confusions. Avui, per exemple, dir «València» per referir-se a la totalitat de la regió valenciana, té el perill de fregar la sensibilitat particularista que el provincialisme ha suscitat en «alacantins» i «castellonencs». Perquè el particularisme és inesgotable, i no es limita a les regions... Hem de moure'ns, no hi ha dubte, en l'espai que ens deixen les determinants històriques i socials vigents. Però, dins d'elles, hem de procurar mantenir i reforçar el sentit integrador. Opino que, en aquesta direcció, el camí més natural i més adequat és el que vinc subratllant.

Sempre quedarà en peu, però, un extrem ambigu. Direm «Principat» en comptes de «Catalunya»: tanmateix, ¿com distingirem els «catalans» del Principat, dels «catalans» de tots els Països Catalans? És el problema que sembla més insoluble: el que majors escrúpols ha despertat i desperta. Vicens Vives l'insinuava en una ocasió. I realment, no hi ha manera raonable d'eludir-lo. Cal descartar, per principi, qualsevol intent d'«inventar» un gentilic nou per a la gent del Principat; fóra ridícul. Fóra, ben mirat, la contraparti-

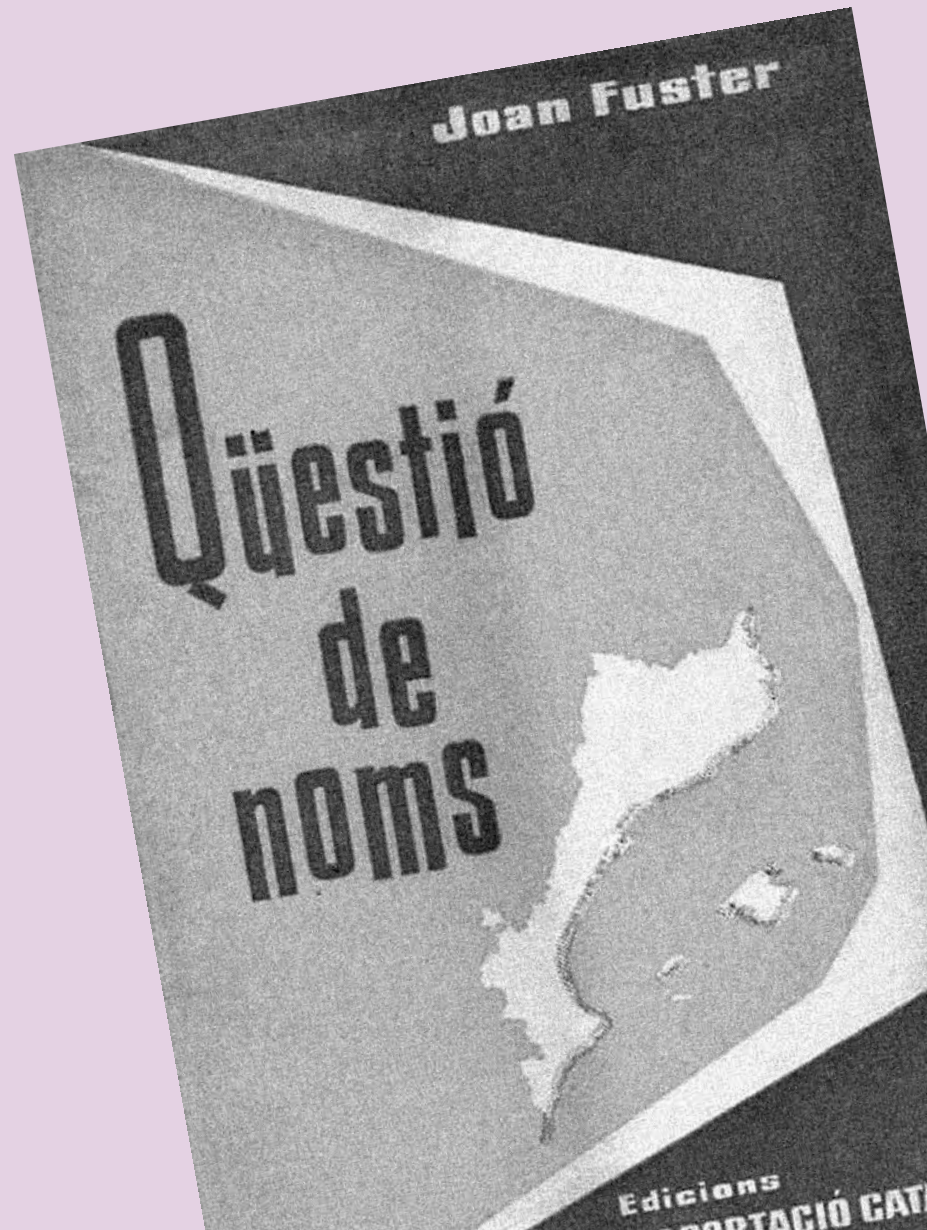
da de l'artificiós «bacavès», «cabarovès» o «rosalbacavès». No hi ha més remei, doncs, que resignar-nos-hi. En tant que sigui imprescindible parlar de «catalans» per distingir-los dels «valencians», dels «mallorquins» i dels «rossellonesos», la dificultat subsistirà. L'historiador, l'economista, el polític, el geògraf, per més adherit que se senti a la idea de *Països Catalans*, ha d'enfrontar-s'hi cada dia. Si vol evitar la «regionalització» del terme «català», ha d'emprar circumloquis o bé ha d'afegir «estricte». «Català estricte» o «del Principat» és tot el que pot dir. Això és un fet. Però, en última instància, tampoc no és un procediment massa penós.

Tenim dret a esperar —per molt llunyana que se'ns presenti aquesta esperança—, que un dia serà suficient dir *català* per al·ludir a la nostra condició de poble únic, i agregar-hi una precisió comarcal per localitzar la cosa o persona de què es tracti. Les actuals «regions» poden esvaïr-se i només el fet radical de la comarca i el fet general de la comunitat idiomàtica i civil seran importants. Mentrestant, però, hem de treballar en les condicions que hem heretat i, a partir d'elles, ajudar a la seva transformació a través del nostre esforç. No som pocs els «catalans» que ens ho hem proposat i marxem ja

Es tracta d'una qüestió de rutines. Contra la rutina creada en els temps de la nostra disgregació com a poble, hem de crear-ne una altra que resumeixi la nostra voluntat de reintegració

en aquesta línia. De la voluntat de tots els «catalans» dependrà que aquest començ de reconstrucció autèntica, potser el més ambiciós que registra la nostra història com a poble, i també el més desarmat pels mitjans amb què compta, arribi a desplegar-se en totes les generoses possibilitats que conté. Confiem que estarem a l'altura de les necessitats i que sabrem fer-nos-en responsables. ◀

Joan Fuster
Escriptor

Orígens i casualitat de Raimon*

Ja no recordo qui va ser el primer a parlar-me'n. Potser algun dels seus companys d'estudi, potser Miquel Tarradell: no ho sé. En tot cas, sembla que a la Facultat de Lletres era notícia coneguda i admirada: «El Pele» s'havia inventat una cançó «en valencià», i una cançó, precisament, d'aquelles que l'argot expeditiu dels locutors de ràdio sol qualificar de «modernes». De moment, la cosa no passava de ser una mera curiositat simpàtica. Fins i tot podia explicar-se, una mica, pel clima que aleshores començava a crear-se a la Universitat: uns grupets, autodefinits ja com a «catalanistes», hi havien desencadenat polèmiques, preocupacions i fervors, i el problema de la llengua adquiria de sobte una vigència nova entre la inquieta població escolar. A les conferències i als col·loquis, a les modestes publicacions ciclostilades, amb què el vernacle bivaquejava extraoficialment pels claustres de l'Alma Mater valentina, s'hi unia una cançó: una cançoneta. «El Pele» l'havia cantada a uns i a altres. Ramon Pelegero —«El Pele» en abreviatura amistosa— era un estudiant que circulava per allà: un xicot no massa alt, ros, de cara afable i expressiva, vestit sempre amb una punta de pintoresc anticonvencional. Les noies se'l miraven amb ulls alhora tendres i goluts, i

tenia fama d'alegre i d'aplicat. Deien que si li posàveu una guitarra a les mans, us proferia de seguida un vast repertori de peces anglo-saxones i franceses a la moda. Això el feia oportú i desitjat per als guateques dominicals i per als mòdics tiberis dels condeixebles. Quan repetia «Les fulles mortes», les senyorettes presents se sentien làngüides i humides. Un dia, però, cantà una cançó seva, original, i en català. Els auditoris van quedar lleugerament desconcertats. Més o menys, aquesta era la informació que me n'arribava.

Un temps després, Miquel Tarradell em completava la referència. Tarradell és un home àgil i agut, que sap molta Arqueologia —per això n'és catedràtic—, però que també fa versos, entén de jazz, s'agrada dels deliciosos compositors italians del XVII, i sempre té alguna xafarderia intel·lectual divertida per contar-vos. D'ençà que els Tarradell són a València —ell, Matilde, i les criatures, tan espavilades—, hi he tingut una relació assídua i cordial. Amb el seu accent de la Barceloneta, ja ben matisat per una llarga convivència valenciana, Miquel em va dir: «Escolta, és un tipus que val molt, i la cançó no està gens malament». Pelegero s'aguantava, en aquella època, a base d'una beca de magra entitat econòmica, i els Tarradell el convidaven de tant en tant a dinar o a sopar a casa seva per fer-li més fàcil la manutenció. En una d'aquestes ocasions li havien sentit «Al vent». L'opinió de l'arqueòleg, i no per ser arqueòleg, és clar, em mereixia un alt respecte. De fet, els meus contactes amb el món de la «cançó moderna» no havien estat mai gaire íntims. Com tothom que va alguna vegada al cine i que té un

* Aquest escrit és el primer capítol de la biografia-assaig de Joan Fuster, *Raimon*. Barcelona: Editorial Alcides, 1964 (Col·lecció Biografies populars: 16). Hem transcrit, però, el text reproduït al llibre *Raimon*. Barcelona: Edicions de la Magrana, 1988, doncs és la versió íntegra, amb tots els fragments prohibits per la censura franquista vint-i-quatre anys abans.

La Fundació Josep Irla agraeix a Josep Palàncios l'autorització desinteressada de la publicació del present article.

«El Pele»: un estudiant de Filosofia i Lletres abocat a llicenciar-se en Històriques amb una correcta puntualitat acadèmica, i que, mentrestant, cantava cançons per gust i per 40 duros miserables

aparell de ràdio en el seu domicili, m'he vist impregnat *velis nolis* amb les melodies successivament posades en voga per la popularitat específica del ram: a part d'això, només uns quants discos de Brassens, de la Patachou, de Brel, de Ferré, de la Greco, escoltats amb una atenció més aviat literària i per passar l'estona, constituïen tot el meu bagatge de coneixements sobre el particular. Però, amb «el Pele» es plantejava una qüestió ben distinta: la idiomàtica. ¿I per què no? M'hi vaig interessar.

Feia uns anys que, amb Vicent Ventura, organitzàvem uns concursos literaris residenciats al bar Casa Pedro, el propietari del qual, Xavier Marco, gran amic nostre, es resignava a patrocinar. Casa Pedro era, llavors, un local molt acreditat: per a nosaltres era, sobretot, el negoci de Xavier, i hi acudíem a beure i a fer tertúlia amb una freqüència impenitent. Els concursos havien estat una argücia de Ventura per adornar la casa amb una certa dignitat publicitària. Cada any hi celebràvem una petita festa de concessió de premis: l'àpat de rigor, uns pocs milers de pessetes per als poetes o els prosistes aspirants, una nit de moderada eufòria alcohòlica. Vam aprofitar-ho, doncs, per escoltar-nos «el Pele». Ell animaria, amb quatre crits i les corresponents rascades de guitar-

ra, la pausa entre el sopar i la promulgació del veredict. Si no m'enganyo, Xavier li va pagar trenta o quaranta duros per l'actuació, i cal afegir que al cantant, en aquelles circumstàncies, la quantitat va semblar-li astronòmica: mai no havia guanyat tants diners amb tan poc de temps ni amb menys esforç. La sessió, a Casa Pedro, va transcórrer amb la més absoluta placidesa: conso-me, lluç i pollastre, i ja està dit tot —la més pura tradició gastronòmica dels premis literaris de província. Probablement, el jurat vam premiar uns sonets o una novel·la curta que ni tan sols han estat publicats. Però «el Pele» hi va cantar. Cantà «Les fulles mortes» i coses per l'estil. I «Al vent». M'obligaren a pronunciar unes paraules de preparació, i em vaig escudar en les vaguetats escaients: que si la llengua, que si el país, que si la joventut, que si etcètera. La clientela —gent que no s'esperava aquella homilia— em mirava i i m'atonia tota sorpresa: la seva perplexitat encara hauria estat més gran si hagués sabut que jo *tampoc* no havia sentit mai la cançó objecte del ditirambe. Ramon Pelegero ens canta «Al vent».

Era, sens dubte, la primera vegada que Raimon cantava al públic en una prefiguració de Raimon. Ni ell ni ningú dels que hi érem no ho hauríem pogut

imaginar, naturalment. Per molta fantasia que hi haguéssim posat, i no n'hivam posar gens, no hauríem arribat a veure-hi res més que «el Pele»: un estudiant de Filosofia i Lletres abocat a llicenciar-se en Històriques amb una correcta puntualitat acadèmica, i que, mentrestant, cantava cançons per gust i per quaranta duros miserables. Una excepció a consignar, tanmateix: Eliseu Climent. Climent era, i és, un personatge calculador i incansable, que se les pensa totes i en fa moltes. Estudiava Dret amb una vocació bastant borrosa, i més que no a les assignatures, aplicava habilitat i tossuderia a aconseguir que els seus coetanis d'aula fossin sensibles i decidits de cara a certs problemes civils. Utilitzo eufemismes, és clar. Moltes maniobres i excitacions positives que ajudaren a despertar la Universitat del seu temps, tenien origen en l'Eliseu. Quan Pelegero cantava «Al vent» en Casa Pedro, Climent ja havia endevinat que *allò* podia ser jugat com un factor d'importància amb vistes a propòsits més ambiciosos. En realitat, ell seria l'instigador tenaç i estratègic que, més tard, impulsaria «el Pele» a convertir-se en Raimon: fins i tot el va batejar, perquè la idea del nom Raimon fou seva. No m'hi vaig fixar, però estic segur que, aquella nit, observant les re-

«El Pele» s'havia inventat una cançó «en valencià»,
i una cançó, precisament, d'aquelles que l'argot expeditiu
dels locutors de ràdio sol qualificar de «modernes»

accions dels oients, la mirada d'Eliseu Climent devia brillar amb una anticipada satisfacció maquiavèl·lica: en silenci, maquinava.

Ingenu i retòric, jo havia anunciat la cançó en termes efusius. Ara: «Al vent» em deixa parat. Era una cançó amb nervi i amb gràcia: estava bé. Tenia raó Taradell. Insisteixo en la meua total manca d'autoritat respecte a la matèria. És possible que un tècnic opini el contrari i consideri que «Al vent» no té, dins el seu gènere, cap valor. De tota manera, nosaltres acabàvem de descobrir-li dues virtuts incontrovertibles —a escala local, si voleu—, que l'èxit posterior, un èxit ràpid i extens, ha corroborat: d'una banda, el traç enèrgic i net de la música, que si evocava els *rockers* a l'ús, també tenia un aire personal ben marcat; de l'altra, la lletra, uns versets rudimentaris i innocents, però que pugnaven per dir alguna cosa i que escapaven a la fatigada trivialitat característica dels *pops songster*. I «en valencià»! Feia bonic, i il·lusionava. Una cançoneta no era res, i un cantant aficionat, menys encara. O sí? «El Pele» i «Al vent», abruptament revelats, obrien una porta a l'esperança. Per a la llengua. Si hagués cantat, si cantés en un altre idioma, en qualsevol idioma establert i normal, un cantant com Ramon Pelegero seria pro-

bablement un fenomen de *music-hall* més o menys aparatós o digne, però no més un episodi del món de l'espectacle. Entre nosaltres, en canvi, podia esdevenir un ressort d'eficàcies ben distintes. Confesso amb la major humilitat que, en la festa de Casa Pedro, encara no ho vaig veure clar. Certament, «aquell vespre pensàrem que havíem guanyat una petita batalla». «Petita», però. Com en guanyem una cada cop que es publica un bon llibre de poemes, una monografia solvent, una narració discreta: victòries «de cultura». En el cas de «el Pele» n'obteníem una altra de més profunda: de poble. No ho sabíem, i aquell noi de la guitarra equivalia a un do providencial, a una xamba generosa, a haver tret la rifa. Per a la llengua.

Uns mesos després, exactament el 21 d'octubre del 1962, es celebrava a Castelló de la Plana el III Aplec de la Joventut del País Valencià. En aquests anys de tènica indolència col·lectiva, els «aplec de la Joventut», modestíssims, han suposat, al sud de l'Ebre, l'única manifestació espontània i natural d'efervescència comunitària que els historiadors de demà podran registrar. El darrer «aplec» s'intentava a Bocairent, en la tardor del 63, però la guàrdia civil va interceptar-lo. Ben mirat, al País Valencià, els únics que han domi-

Castelló de la Plana, 21 d'octubre de 1962. III Aplec de la Joventut del País Valencià.

Davant de l'Església de la Santíssima Trinitat, d'esquerra a dreta; drets: Delfi Abella, Remei Margarit, Lluís Serrahima, Francesc Pi de la Serra i Joan Francesc Mira; asseguts:

Josep Maria Espinàs, Joan Fuster i Raimon.

CASA JOAN FUSTER. ARXIU FOTOGRÀFIC

[Climent] seria l'instigador tenaç i estratègic que, més tard, impulsaria «el Pele» a convertir-se en Raimon: fins i tot el va batejar, perquè la idea del nom Raimon fou seva

nat l'art de muntar «aplec» han estat els carlins. Els joves que s'erigien en Joventut del País Valencià no hi tenien tanta experiència, i els programes que projectaven eren massa complicats perquè arribessin a resultar practicables i estimulants. A Lliria, per exemple, on es van concentrar l'any 60, hi hagué, com a número viu i preciós, una visita a les ruïnes d'un poblat ibèric... Però sempre hi feien un dinar amb discursos abrandats i professions de fe patriòtica, i això ho salvava tot. A Castelló de la Plana, l'«aplec» tenia puntualitzada una sèrie d'actes molt contradictoris i dispersos. Un d'ells, tanmateix, estava destinat a precipitar l'aparició de Raimon. Els organitzadors, amb una gran perspicàcia, havien fet baixar de Barcelona la colla de Els Setze Jutges: amb els barcelonins i amb Pelegero volien oferir una audició de «música moderna», convençuts que la feligresia de l'«aplec» ho rebria amb entusiasme. Sense premeditar-la, doncs, es presentava l'ocasió d'establir contacte amb els promotors d'allò que ja en deien la Nova Cançó catalana.

Els Setze Jutges, com a tals Setze Jutges, ens eren desconeguts encara: ningú de nosaltres no els havia sentit cantar mai. Tot el que en sabíem, venia d'alguns breus reportatges llegits a la

premsa del Principat. I quan començà a fer les seves cançons, «el Pele» ignorava que a Barcelona existís una gent embarcada en provatures semblants. Tampoc ells, els Jutges, no tenien ni idea de Ramon Pelegero. La cita de Castelló, en conseqüència, prometia sorpreses. I les sorpreses van produir-se. No tant en públic com en privat, per cert. Perquè a última hora, com que s'embolicaren les coses i no quedava temps per a més, solament van cantar-hi Remei Margarit, Josep M. Espinàs i Delfí Abella, i, damunt, van cantar-hi poc. Per tant, optarem per continuar el recital al marge de l'«aplec». Costà una mica d'aconseguir que Ferran Sanchis, l'amfitrió castellanenc, ens descobrís una taverna adequada: Sanchis és un home morigerat, i no està massa al corrent de la topografia enològica de la seva ciutat. Però la taverna que ens trobà era esplèndida: un cau fosc i tronat, amb taules de pedra i les parets poblades de calendaris d'un *pompier* espantós. No hi havia sinó un parell de consumidors taciturns, que no aparentaren estranyar-se de la nostra irrupció; de tant en tant, hi entrava alguna veïna a comprar gasosa o el litre de vi familiar. Demanàrem unes ampolles «de la casa» i unes racions d'olives i de cacauet. Els «artistes» van treure les guitarres, i mentre els altres

beviem i rosegàvem, van obsequiar-nos amb una completa antologia de la seva producció.

S'alternaven. De primer, era l'Espinàs, el novel·lista, entre pipa i pipa, amb el seu aspecte de col·legial estudiós, i aquell nas menut, de punta indecorosament arromangada. Després, el doctor Abella, circumspecte, de faccions severes, que canta com si diagnosticués. O la Remei Margarit: fa la impressió d'una nena de quinze anys, i us diuen que és una fecunda mare de família i tota una dona de sa casa. Francesc Pi de la Serra, que ja s'havia deixat créixer la barba com per figurar en el Sanedrí de la *Passió* d'Esparreguera, també hi va dir la seva. I hi tornaven. Lluís Serrahima portava un cartipàs amb les lletres, i em feia seguir el text de les cançons. En cantaren moltes. Cantaren la «Lletania» i tot, la famosa i clandestina «Lletania», tan mordaç. Vam poder fer-nos càrrec de què era «la nova cançó catalana» en la seva faceta més significativa. Ells, pel seu compte, van poder «descobrir». Ramon Pelegero. «El Pele» cantà les inevitables «Feuilles mortes», però cantà, i més d'una vegada, «Al vent», i «Som», i «La pedra». El contrast saltava a la vista. Els barcelonins cantaven un tipus de cançó d'ascendència francesa, de melodia tènue, acos-

Una cançoneta no era res, i un cantant aficionat, menys encara. O sí? «El Pele» i «Al vent», abruptament revelats, obrien una porta a l'esperança. Per a la llengua

tant-se —per dir-ho així— al recitatiu, i amb temes concrets, sovint sarcàstics, d'un realisme bon jan, fill d'una espessa tradició literària local, on detectaríeu reminiscències —involuntàries— de Carner i de l'Emili Vilanova, de Rusinyol i del pitjor López-Picó. Pelegero era una cosa molt distinta: crits i melismes arrossegats, paraules abstractes, passió rústica —gairebé rural— passada per tamisos internacionals ben evidents. La diferència insinuava la complementarietat. A la Nova Cançó «el Pele» aportava brio, candor, vivacitat...

Els Jutges que van venir a Castelló se n'entornaren enlluernats. El que ells es proposaven, que podria definir-se amb la fórmula «la cançó intel·ligent», adquiria, amb la incorporació de Pelegero, un matís compensador. «Classe mitja» (Margarit) i «Sóc un burgès» (Porter). «L'agenda» (Espinàs) i «Cap al futbol» (Abella) —faig al·lusions típiques— són cançons d'una subtil i estabilitzada ironia, bones o dolentes, però indiscutiblement «intel·ligents», sempre dins una línia de serena mesura. «El Pele», per contra, no es decantava per la «mesura»: sense abandonar el to «intel·ligent» —lletra i música—, s'expressava amb una palpitació rupestre, violenta, tumultuosa, o amb serpentina capcioses, com en «Som», i això era

el que hi faltava. En arribar a Barcelona, Els Setze Jutges van ser els primers propagandistes de Raimon: de Raimon que encara no es deia Raimon. Calia dur «el Pele» allà, i encarar-lo amb el públic incipient de la Nova Cançó: seria la pedra de toc de les seves possibilitats —de les «seves» i de moltes altres possibilitats—. El «cap de pont» restava constituït: els mateixos Setze Jutges. Si la meua memòria fos més fidel, ara podria precisar totes les incidències del tràmit. No puc fer-ho. El cas és que ho vam arreglar —era una obscura qüestió de pessetes. I en desembre de 1962, Raimon s'estrenava a Barcelona.

Vam aprofitar l'avinentesa d'haver de pujar-hi jo per motius ineludibles: m'havien fet, per tercera vegada, secretari del Jurat del Premi Sant Jordi, i les deliberacions s'esqueien els dies anteriors a Santa Llúcia. El tracte era que jo —pobre de mi!— pagaria els viatges, anada i tornada, del noi, i que ells, Els Setze Jutges o el dimoni, es comprometien a allotjar-lo i alimentar-lo durant uns quants dies; a canvi, «el Pele» es presentaria, on fos amb les seves cançons: amb les seves tres úniques cançons. A l'estació del Passeig de Gràcia m'esperava, com sempre, Joaquim Maluquer: aquell dia hi havia, també, Josep Espar i Josep M. Massip,

que s'emportaren «el Pele» i se l'administraren com van voler. El dia 13, a l'hotel Colon, després de concedits els premis literaris de ritual hi hagué un conat de «guitarrada»: els empleats de l'establiment, amb molt bon sentit, van tallar-lo d'una, ja que l'expectació de la concurrència podia haver-los prolongat abusivament la jornada de treball. Ens haguérem de refugiar a la pelleteria Siberia, de l'Espar: van prodigar-se les cançons, i «el Pele» donà a conèixer les seves. Dos dies després, el 15, al Fòrum Vergés —en una sessió en què, entre altres, intervenien Salvador Escamilla i Grau Carol amb «barcaroles» de pel·lícula— Pelegero cantava ja des d'un escenari. Hi vaig fer tard, i em vaig perdre la millor part de la funció, l'única que en cert sentit valia la pena de presenciar: la durada de les ovacions. Però encara vaig ser a temps de sentir-ne els comentaris: unànimes, traduïen una meravellosa estupefacció. El «valencianet» —amb el diminutiu barceloninament endanyat de reticència— havia dominat la situació: «es feia l'amo», que diem per ací. I el fet, donat el nombre i l'índole del públic, tenia un alt valor indiciari: prenciava una adhesió de multituds. Jo vaig obrir uns ulls com unes taronges, i passeu-me l'idiotisme. O senzillament:

Crits i melismes arrossegats, paraules abstractes, passió rústica —gairebé rural— [...] La diferència insinuava la complementarietat. A la Nova Cançó «el Pele» aportava brio, candor, vivacitat...

vaig obrir els ulls. Raimon, com havia previst Eliseu Climent, era un ressort poderós, i ja en tenia proves.

Perquè, aquell dia, al Fòrum Vergés, Ramon Pelegero fou engegat com Raimon. Un pseudònim superflu: tant se val fer-se dir això o allò en aquest país, quan un dóna la cara. El país és petit, i les dissimulacions no poden durar gaire. Per aleshores, «el Pele», davant la imminència de la seva llicenciatura, i fabulant tesis doctorals de restringida erudició, creia que estava obligat a separar les dues «carreres» que se li brindaven: Raimon cantaria, poc o molt, i Ramon Pelegero Sanchis entraria en els escalafons de la ciència històrica i de les càtedres d'Institut o —qui sap!— d'Universitat. De més a més, Pelegero és un cognom tradicionalment pronunciat a la castellana: amb un «ge» com si tractéssiu d'expulsar un gargall. Ho trobàvem una paradoxa fonètica ben poc oportuna. Raimon, per tant, era una solució. Per al meu gust, peca d'un expressiu aire «almogàver»: l'arcaisme —Raimon és una forma medieval de Ramon— sona ingratement a englantina, a «esperit de Renaixença», a èmfasi «nostrat». D'altra banda, hi havia el perill que les persones despistades, induïdes pel nomenclàtor nord-americà predominant en la «música moderna»,

trabuquessin l'accent, i de Raimon fessin Ràimon... Foren uns escrúpols ximples. Com que, en definitiva, tot és una qüestió de costum, ens hi hem acostumat, i avui, al cap d'un any de llençat, el nom de taules de «el Pele» resulta ja perfectament habitual, i, contra els meus temors, ningú no hi ha sabut veure el menor rastre d'olor a naftalina de Jocs Florals. No serà necessari d'aclarir que, a hores d'ara, la pretensió primitiva del pseudònim ha quedat oblidada. Pelegero no tracta d'«amagar-se» darrera el Raimon que difonen els cartells i les jaquetes dels discos; l'incògnit era impossible en el seu cas. La popularitat ho decidia. I també la popularitat agràia el nom fàcil i concís. Ramon Pelegero Sanchis es diu Raimon des de finals del 62, i probablement per sempre més.

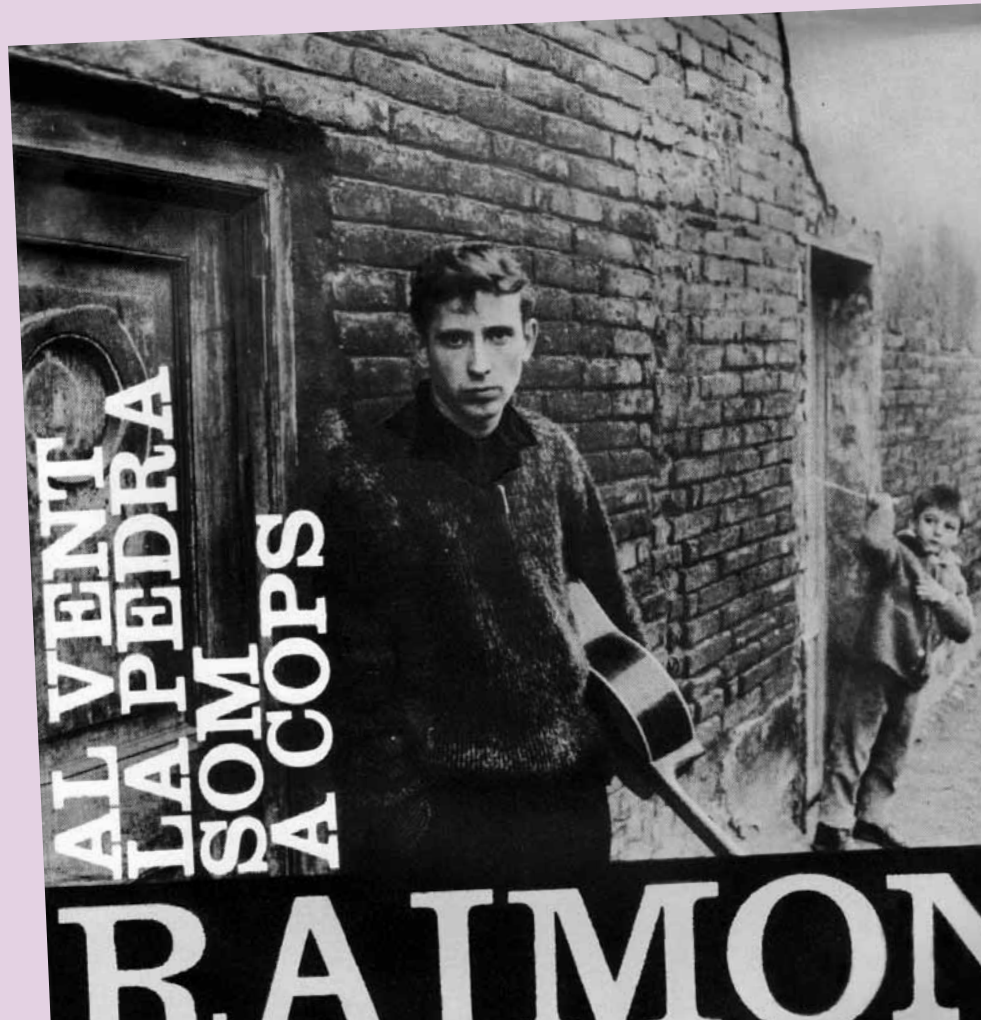
L'impacte a Barcelona va ser ferm, voluminós. La clamorosa acollida que va tenir en el teatre de les Congregacions Marianes el 15 de desembre, es reproduïa l'endemà a Sant Boi. L'ambient era propici: els pacífics *fans* de la Nova Cançó hi responien. Però un diumenge del febrer següent, el Palau dels Esports, en un festival benefic on també actuava Gilbert Bécaud, Raimon rebia una nova confirmació, i aquesta vegada emanava d'un públic indiscriminat, heterogeni, vast, encara no penetrat

per la Nova Cançó. Les certificacions s'acumulaven. Els d'Edigsa —Josep Espar, Josep M. Macip, Ermengol Passola— s'afanyaren a planejar un disc. Raimon hagué de fabricar a corre-cuita una quarta cançó —«A colps»— per fer possible una placa petita, de quaranta-cinc revolucions, que va ser gravada sota la vigilància d'Enric Gispert. Les vendes del disc esdevingueren tan cabaloses i fulminants, que Edigsa arribà a pressentir-se horitzons de negoci esplendorós. Sense gairebé gens de publicitat, les cançons de Raimon —«Raimon canta les seves cançons (I)»— s'escampaven fluidament. El triomf, al Principat, era rotund. Al País Valencià només n'arribaven les ressonàncies. Però eren prou fortes com per somoure'n l'apatia. Tot i que la predisposició de la gent distava molt de ser atenta o interessada, el disc també va ser ben rebut. Al cap de quatre dies era un dels més sol·licitats a les emissores locals. De moment, però, i per fosques motivacions anecdòtiques, la presència de Raimon davant del públic de València va ser restringida o bloquejada. Hagueren de passar uns mesos abans que hi poguéssiu actuar com a Barcelona: *coram populo*. Fou el 29 de desembre de 1963, al Teatre Principal —el Liceu de la localitat— que Pelegero canta

Els Setze Jutges van ser els primers propagandistes de Raimon: de Raimon que encara no es deia Raimon. Calia dur «el Pele» allà [Barcelona], i encarar-lo amb el públic incipient de la Nova Cançó

per als seus paisans, a taquilla oberta i amb anuncis francs. L'excusa era un «homenatge»: «Homenatge a Raimon», deien els cartells. La tardança va tenir el seu premi: no podia haver-s'hi concentrat més gent, ni més fervor, ni més resolució. Quan atacava l'última estrofa de «Diguem no!» —«Hem vist tancats a la presó...»—, no el van deixar acabar: la fúria dels aplaudiments, torrencial i desafiadora, demostrava que també ací havia estat «esperat». I potser ací més que enlloc. ◀

Joan Fuster
Escriptor

Michel de Montaigne. Una vella, afable, corrosiva companyia*

Algú em va cridar l'atenció, amb més raó que un sant, per cert. Com és possible que a mi, precisament a mi, em passés per alt el centenari dels *Essais*? Els meus amics coneixen la devoció que professo a Michel de Montaigne, tan sols compartida —en el meu afrancesament fatal— pel meu afecte a Rabelais i les admiracions esporàdiques pels «moralistes» i els «llibertins». Hi atorgaria les preferències a Rabelais, escriptor d'una mala bava insuperada, humanista irònic i personatge desvergonyat. Ara, per a les estones suaus de la relectura, els *Essais* continuen sent papers insubstituïbles. Cadascú té els seus clàssics: entre els meus, Montaigne. No pas perquè Montaigne resulti, a hores d'ara, un clàssic «viu». Probablement, les seves pàgines pesen massa, amb la seva càrrega de citacions, al caire de la pedanteria. Els qui, per no haver estat seminaristes, tenim una idea força vaga del llatí de la bona època, hem d'acudir a les notes de l'editor per a mantenir el fil del seu argument. A més a més, s'excedeix a contar xafarderies grecoromanes, que els segles s'han encarregat de banalitzar. Tot això no està gens malament, sobretot ara que l'analfabetisme s'escampa, i a quin ritme!... Montaigne va començar dient «jo».

«Jo sóc la matèria del meu llibre»... Alguna cosa així va escriure, per tal de no enganyar ningú. El «jo», fins aleshores, havia estat privatiu dels poetes lírics.

Potser compta amb algun precedent, però tant se val! Montaigne es va posar a escriure sobre tot allò que és humà i part del diví, a partir del seu «jo», del seu «jo» convertit en «matèria» de llibre, d'un llibre de prosa i sense pretensions. Sospito que fou una revolució. I és això el que atribueix l'encant més atractiu al seu patracol. Dels poetes el distanciava una concepció del «jo» diàfana: no es cenyia a les angoixes sublimes de l'amor o de la mort, ni gairebé hi parava compte, sinó que més aviat parlava d'aquesta preciosa vulgaritat que és el viure de cada dia, la guerra, el sexe, les malalties, el crim, la propietat, les supersticions... De què no va escriure Montaigne? Les edicions successives dels seus *Essais* n'ampliaven la temàtica, i poques vegades va caure en la trampa de la filosofia. Em refereixo a la «filosofia» com Déu mana. D'això, se n'ocupà més tard Descartes: «*Cogito ergo sum*», amb l'«ego» elidit. Montaigne divagava a l'atzar d'un comentari o d'una anècdota. I hi afegia allò de «*Que sais-je?*»

Montaigne tampoc no estava gaire segur del seu «jo» i, si no m'erro, el va qualificar amb l'esplèndid adjectiu d'«ondulant». O sigui: ben al contrari del «jo» dels filòsofs. S'acostava més als poetes, però els poetes —geni a banda— solen ser ximplers. Què és ser «jo»? La pregunta, en abstracte, i per a un percentatge elevadíssim de la població, no hi compta. De fet, el drama de la identificació personal pertany més aviat a l'àrea de la psicologia. Més d'una vegada he al·ludit a un parell de passatges cèlebres: l'un de *El rei Lear*, i l'altre de *Don Quixot*, amb sengles bojos que llancen el mateix interrogant: «Qui sóc jo?» En el fons, caldria traslladar-nos a un

* Article publicat a *La Vanguardia* l'11 de gener de 1981 amb el títol «Michel de Montaigne. Una vieja, afable, corrosiva compañía».

La Fundació Josep Irla agraeix a Josep Palàncios l'autoritació desinteressada de la publicació del present article, i a Vicent Pitarch la seva acurada traducció.

altre terreny: «Per què sóc jo?» D'avui a demà, aquest «jo» en què es reconeix? Per la memòria? Afortunadament, no hi ha qui se'n faci càrrec, d'això. Hom se'n va a dormir i es lleva sabent que és «ell», o sigui, «jo». En bona lògica, l'assumpte no està tan clar. Gertrude Stein sostenia una afirmació encantadora: «Jo sóc jo perquè em coneix el meu gos». Kant, Hegel i la resta de la família s'haurien escandalitzat davant la frase. I tanmateix... A quin sant aquesta petulància de considerar-nos «jo» —filosòficament—, si no hi ha ni un mal gosset que ens bordi?

El «jo» de Montaigne era «ondulant», això és, un «jo» preanarquista. Ignoro si l'autor dels *Essais*, individu conservador i apacible, ha estat mai contemplat des d'aquest angle. Penso en allò que va suposar la ruptura amb l'«ego» presumptament estable i coherent. El «jo» dels poetes és semblant. El «jo» dels filòsofs, tanmateix, és una entelèquia aparentment racionalista. No hi ha res de menys «racionalista» que allò que és presentat com absolutament racional. La «raó» és la «raó», per descomptat, però és, a més, el reuma, el mal de queixals, els càlculs renals —Montaigne en patia—, una tiroide hipertrofiada, el fred que Descartes mirava de mitigar mitjançant l'estufa famosa... I mil coses

més. Caldrà dir que un «racionalisme» a ultrança corre el risc d'esdevenir «irracional»? Mai no se sap. Deixo la discussió enlaire, no pas sense aprensió. El cas és que després et vénen els filòsofs amb l'«ens», la «intuïció», el «no-res», la «dialèctica», el «temps», i moltes més collonades. Molt en temo que a les obres completes de Hegel no hi surt, ni incidentalment, la migranya. El «racionalisme» de Montaigne és «racional» en tant que «ondulant» és el seu protagonista: l'home.

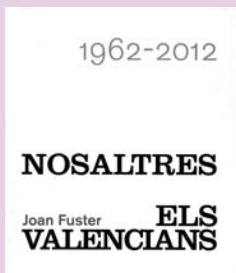
O la «condició humana». La novel·la de Malraux té, d'entrada, una cita de Montaigne, que insinua la idea que la «condició humana» queda inscrita en la peripècia de cada veí. I per què no? No hi ha pas una «condició humana» històrica a seques, però hi és. Aquest entusiasme per la perpetuació de l'espècie, que ens durà al suïcidi col·lectiu, pertany a la «condició humana» o no? Els clergues antics casuísticament distingien entre luxúria i matrimoni, o castedat, o el que fos. No bufen per aquest cantó aquests vents. Ara, més enllà de la lluita de classes, dels sistemes de producció, i de les seves maneres, i tot això, la «història», hi subsisteix la impertèrrita biologia. El «materialisme històric» va ser una troballa formidable, a la qual m'hi apunto: salutacions a

Herr Marx. Llàstima que no sigui prou. I que no se'm retregui que Montaigne era «ondulant» perquè era «burgès». «Ondulant» ho és el burgès i el proletari i el darrer pastor que toca el flabiol. Montaigne, a l'hora d'enunciar-ho —més que no pas denunciar-ho— hi posava el dit a la nafra...

Llegeixin, llegeixin vostès els *Essais*... ◀

Assaigs
Michel de Montaigne
Proa
3 volums
Barcelona, 2006-2008
Traducció de Vicent Alonso

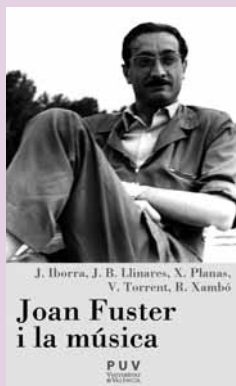

Joan Fuster. Nosaltres, els valencians. 1962-2012

AA.DD

Publicacions de la Universitat de València València, 2012

La Universitat de València ha volgut sumar-se a la celebració del 50è aniversari de *Nosaltres, els valencians* amb diferents iniciatives, com l'exposició que queda recollida en el present catàleg. Una obra que dona a conèixer la vida de Joan Fuster fins al 1962, que presenta documentació poc coneguda sobre l'elaboració i la publicació de *Nosaltres, els valencians* i que ofereix una selecció de la col·lecció d'obres d'art reunida per Fuster. ◀

Joan Fuster i la música

AA.DD.

Publicacions de la Universitat de València València, 2012

La música va ocupar un paper molt important en la trajectòria i en l'obra de Joan Fuster. La VIII Jornada Joan Fuster, celebrada a Sueca el 2010, abordà, amb intervencions de reconeguts especialistes, aquesta estreta i llarga relació, tant amb la música clàssica com amb la Nova Cançó. ◀

Correspondència Joan Fuster 13. Max Cahner

3i4 València, 2012

El tretzè volum de l'epistolari de Joan Fuster és un testimoni de primera mà de la història de la cultura catalana en aplegar la relació que va mantenir amb Max Cahner. Un intercanvi de correspondència que esdevé l'itinerari de com un país silenciats, escamotejat i esmicolat pren consciència de si mateix i crea unes estructures cíviques i culturals que hi donen resposta. ◀

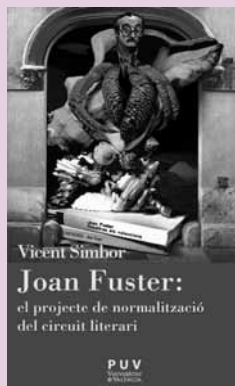
Viatge pel meu país

Joan Garí i Joan Antoni Vicent

3i4

València, 2012

El 1962, Fuster publicava *El País Valencià*, una exploració del País Valencià en vuit itineraris que esdevé una fita en la literatura de viatges. 50 anys després, l'escriptor Joan Garí i el fotògraf Joan Antoni Vicent, recreen els itineraris del sucetà en el que esdevé un homenatge al País Valencià, a la seva gent i a Joan Fuster. ◀

Joan Fuster: el projecte de normalització del circuit literari

Vicent Simbor

Publicacions de la
Universitat de València
València, 2012

Fuster va jugar un paper cabdal en el procés de reconstrucció del circuit literari català durant els llargs anys de la postguerra franquista. L'esforç fusterià per a transformar aquella infraestructura de mínims i molt «regionalitzada», la seua proposta de llengua de comunicació interregional literària i estàndard, i el seguiment de la seua contribució a la sistematització de la història literària catalana contemporània, són el centre d'aquest estudi. ◀

De Llorente a Marx. Estudis sobre l'obra cívica de Joan Fuster

Pau Viciano

Publicacions de la
Universitat de València
València, 2012

La relació de Fuster amb la tradició valencianista, l'aproximació al marxisme i el paper que atribuïa a la història en l'anàlisi del present i en el seu projecte de futur, han estat temes, tots ells, que han suscitat polèmica entorn al pensador de Sueca. La present obra s'endinsa en aquests temes intentant demostrar com les postures de Fuster eren més complexes i matisades del que diuen els tòpics fusterians i antifusterians. ◀

TARDOR 2011
**LA CULTURA,
 MOTOR SOCIAL
 I NACIONAL**

HIVERN 2011
**POBLES, VILES
 I CIUTATS: UN PAÍS
 EN XARXA**

ESTIU 2011
**LA REVOLUCIÓ
 SEXUAL**

TARDOR 2011
**RECONVERTIR
 L'ECONOMIA**

EINES

**ACONSEGUEIX
 ELS ANTERIORS NÚMEROS**

elines@irla.cat

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

EINES 17

PORTAL

El Principat no és una nació

Joan Lladó

EL MEU JOAN FUSTER

Francesc de P. Burguera

Jordi Carbonell

Josep Maria Castellet

Eliseu Climent

Eulàlia Duran

Miracle Garcerà

Josep Guia

Joan Francesc Mira

Toni Mollà

Gustau Muñoz

Josep Palàcios

Vicent Pitarch

Enric Pujol

Antoni Serra

Till Stegmann

Enric Tàrrega

CONNEXIONS

Fuster i l'espanyolisme

Jordi Muñoz

Països Catalans: una proposta fusteriana vigent al segle XXI

Antoni Rubio

La comunitat catalana no pot prescindir de ningú

Sebastià Alzamora

Joan Fuster i els necessaris Països Catalans

Francesc Viadel

NAVEGADOR

La projecció internacional de Joan Fuster

Dominic Keown

FÒRUM

Antoni Furió: «No és concebible un valencianisme si no és catalanista»

Una conversa amb
Agustí Cerdà

VARIABLES

Panoràmica de l'ús social de la llengua catalana

Vicent Terol

FULL DE CÀLCUL

Els Països Catalans al món.

Una perspectiva econòmica

Joan Vea

ARXIU

Entre l'essència i l'opinió

Antoni Rico

EXPLORADOR

L'Alguer (i Sardenya) al si dels Països Catalans: passat, present i futur

Joan-Elies Adell

Gavino Balata

FINESTRA

Entre nosaltres (A propòsit de *Converses inacabades*)

Toni Mollà

CLÀSSIC

Qüestió de noms

Joan Fuster

DISCOTECA

Orígens i casualitat de Raimon

Joan Fuster

TRIBUT

Michel de Montaigne. Una vella, afable, corrosiva companyia

Joan Fuster

PUNT DE LLIBRES

